

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN KURULUŞU, TEORİSİ VE
UYGULAMASI:**

KUZEY AMERİKA DENEYİMİ (1584-1631)

Salih Cenk Özcan

Doktora Tezi

Ankara, 2012

**İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİNİN KURULUŞU, TEORİSİ VE
UYGULAMASI:**

KUZEY AMERİKA DENEYİMİ (1584-1631)

Salih Cenk Özcan

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

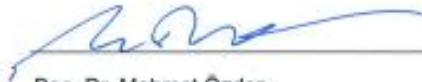
Salih Cenk Özcan tarafından hazırlanan "İngiliz Sömürgeciliğinin Kuruluşu, Teorisi ve Uygulaması: Kuzey Amerika Deneyimi (1584-1631)" başlıklı bu çalışma, 08.02.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Recep Boztanur (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet Seyitdanıoğlu (Danışman)

Doç. Dr. Paul Latimer

Doç. Dr. Yunus Koç

Doç. Dr. Mehmet Özden

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Ş. Armagan TARIM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması için verdiğimi onaylarım:

- ☒ Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

08.02.2012

Salih Cenk Özcan

TEŞEKKÜR

Uzun bir okuma ve yazma süreci sonunda ortaya çıkan bu çalışmayı, Tez İzleme Jürisinin ve tez danışmanlarımdan değerli katkılarıyla hazırladım. 2006 yılında başladığım doktora programında, ders aşamasında danışmanım olan ve tez aşamasının önemli bir kısmı boyunca bu görevi sürdüren değerli hocam Doç. Dr. Gümeç Karamuk'a göstermiş olduğu ilgi, sabır ve hoşgörü için teşekkür ederim. Tez İzleme Jürisinde yer alan hocalarım, Yrd. Doç. Dr. Paul Latimer'a ve doktora tezimin son döneminde tez danışmanım olan Prof. Dr. Mehmet Seyitdanlıoğlu'na tez izleme süreci boyunca sağlamış oldukları öneri ve yardımlar, gösterdikleri ilgi ve hoşgörü nedeniyle teşekkür ederim.

Manevi ve maddi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyerek, bu çalışmanın tamamlanmasında önemli pay sahibi olan anneme, babama ve kardeşime teşekkür ederim.

ÖZET

Salih Cenk Özcan. *İngiliz Sömürgeciliğinin Kuruluşu, Teorisi ve Uygulaması: Kuzey Amerika Deneyimi (1584-1631)*, Ankara, 2012.

Bu çalışma, geç Tudor ve erken Stuart döneminde, İngiltere’de sömürgeciliğin teorik olarak nasıl kurulduğunu ve pratikte nasıl uygulandığını, Kuzey Amerika deneyimine ve bu süre içinde üretilen birincil kaynaklara dayanarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. 16. yüzyılın son çeyreğinde Richard Hakluyt’un yazdığı *Discourse on Western Planting* başlıklı metin, bilinen ilk önemli ve tutarlı sömürgecilik teorisi olarak karşımıza çıkar. Hakluyt’un fikirleri 17. yüzyılın ilk çeyreğinde John Smith tarafından gözden geçirilecek ve onun başta *Advertisements* olmak üzere eserlerinde önerdiği şekilde gerçekçi bir zemine oturacaktır. Bu süreçte ortaya çıkan kendi içinde tutarlı ve gerçekçi olan bu sömürgecilik fikri, İngiliz sömürgeciliğinin sonraki gelişimine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler

İngiliz Sömürgeciliği, Kuzey Amerika, Sömürgecilik Teorisi, Richard Hakluyt, John Smith

ABSTRACT

Salih Cenk Özcan. *Establishment of English Colonialism, its Theory and its Practice: North American Experience (1584-1631)*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2012.

This study aims to analyze how colonialism was established theoretically and how it was put into practice in late Tudor and early Stuart England, based on North American experience and related primary sources. *Discourse on Western Planting* written by Richard Hakluyt in 1584, appears to be the first considerable and consistent theory of colonialism as a text. Hakluyt's ideas were going to be examined and taken into realistic and practical ground by John Smith, as he suggested and hinted in his works – particularly in *Advertisements* in 1631, based on his experiences in North America. With contributions by Hakluyt and Smith, this coherent and realistic theory of colonialism was going to contribute to later development of English Colonialism.

Key Words

English Colonialism, North America, Theory of Colonialism, Richard Hakluyt, John Smith

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
RESİM VE HARİTA DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. Konu, Amaç ve Yöntem.....	1
2. Kaynaklar ve Araştırmalar.....	5
1. BÖLÜM: SÖMÜRGE VE SÖMÜRGEÇİLİK.....	8
1.1. Sömürgeciliğin Yeni Çağ Avrupa’sındaki Kökenleri.....	12
1.2. 16. yüzyılın Son Çeyreğine Kadar Amerika Kıtasına Yönelik İngiliz Girişimleri.....	27
2. BÖLÜM: TUDOR DÖNEMİNDE İNGİLTERE KRALLIĞI.....	33
2.1. VII. Henry (1485-1509): Uzlaşma ve Toparlanma Dönemi.....	35
2.2. VIII. Henry (1509-1547): İngiliz Reformasyonu ve Krallığın Merkezileşmesi.....	40
2.3. VI. Edward (1547-1553) ve Mary (1553-1558) Dönemleri.....	50
2.4. I. Elizabeth (1558-1603) Dönemi.....	55
3. BÖLÜM: GEÇ TUDOR DÖNEMİNDE İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ.....	64
3.1. Yeniden Hatırlama: Frobisher ve Gilbert’in Yolculukları.....	67
3.2. Bir Sömürgecilik Teorisinin Oluşumu: Richard Hakluyt (1552-1616).....	69

3.3. Roanoke: İlk Deneme ve Başarısızlık.....	79
3.4. Yeni Dünya'nın Tasvir Edilmesi:	
Thomas Harriot (1560-1621).....	85
4. BÖLÜM: ERKEN STUART DÖNEMİ VE İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ.....	89
4.1. Sömürgeciliğin Ticari Bir Girişim Olarak Uygulanması:	
Jamestown.....	93
4.2. Sömürgeciliğin Gerçekçi Bir Zemine Oturması:	
John Smith (1580-1631).....	104
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	113
KAYNAKÇA.....	119

RESİM VE HARİTA DİZİNİ

1. Bernardo de Vargas Machuca Gravürü.....	25
2. John White'ın çizdiği Virginia haritası.....	82
3. A Map of Virginia, John Smith (1612).....	106
4. John Smith'in çizdiği 1614 tarihli New England haritası.....	109

GİRİŞ

1. KONU, AMAÇ VE YÖNTEM

19. yüzyılda dünyanın hemen her yerine yayılarak bilinen en büyük sömürge imparatorluğunu kuran Büyük Britanya krallığının, ekonomik, siyasî, kültürel ve askerî nitelikler taşıyan bu yayılmasının kökenleri, 16. ve 17. yüzyıllara dayanmaktadır. İngiltere, Sömürgeciliğe Avrupa'nın diğer sömürgeci güçleri Portekiz ve İspanya'dan daha geç başlamasına rağmen, 17. yüzyılın sonunda Atlantik bölgesinde daha etkili ve verimli işleyen bir sömürge sistemi kurmuştur. Bu sistem ile Amerika'da kurulan kolonilerde gerçekleştirilen tarımsal üretimin ticarî etkinlikle birleştirilmesi, bu sayede kolonilerin kendi kendine yeterli olmaları ve İngiltere krallığının bu yeterlilikten ekonomik fayda sağlaması hedeflenmiştir. Bu hedefe kolonilerin sahip olduğu nüfusun başlangıçtaki azlığı nedeniyle hemen ulaşılamamış, ancak yüzyılın sonunda sistem düzgün bir şekilde işlemeye başlamıştır. Böylelikle aslında İngiltere'nin ileride sahip olacağı büyük sömürge imparatorluğunun siyasal, düşünsel, ekonomik ve askerî altyapısı oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu dönemin tarihsel analizini yapmak, bu yayılmayı anlamak açısından önem kazanmaktadır. Bu çalışma, İngiliz sömürgeciliğinin 1584-1631 yılları arasındaki kuruluş sürecini Kuzey Amerika deneyimini dikkate alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Geç Tudor ve erken Stuart dönemlerinde İngiliz sömürgeciliğinin teorik olarak nasıl kurulduğunun ve uygulandığının birincil kaynaklar üzerinden incelenmesi, çalışmanın temelini oluşturacaktır.

16. yüzyıl boyunca İspanya ve Portekiz krallıklarının öncülüğünde yaygınlaşan Avrupa sömürgeciliğinin, ivme kazanmasındaki en önemli etkenlerden birisi, adı geçen ulusal krallıkların 15. yüzyılın başından itibaren Afrika ve Amerika kıtasında gerçekleştirdiği coğrafi keşiflerdi. Daha önce varlığı bilinmeyen kara parçalarını bulunmasını sağlayan bu coğrafi keşifler, bu kara parçalarının bu krallıklar tarafından önce fethedilmesini, sonrasındaysa sömürgeleştirilmesini meşrulaştırmaktaydı. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, Batı Avrupa'nın

denizci geleneğe sahip krallıkları, bu gelişmeye kayıtsız kalmamışlar ve Christoforo Colombo'nun varlığı daha önce bilinmeyen Amerika kıtasının 1492 yılında keşfetmesini müteakip, kendi girişimlerini gerçekleştirme çabası içinde olmuşlardır.

Bu çalışmaya konu olan İngiltere krallığında bu girişim, 15. yüzyılın son yıllarında şekillenmeye başlamıştır. Yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş olan VII. Henry'nin (1485-1509), Kuzey Amerika kıtasına yönelik bir keşif ve fetih hareketi düzenlemek isteyen İtalyan denizci-tüccar Giovanni Caboto'nun girişimine 1496 yılında geniş imtiyazlarla destek vermesiyle, İngiltere deniz aşırı coğrafi keşif hareketine katılmıştır. İtalyan denizcinin 1497 yılında Kuzey Amerika'da Newfoundland ve Nova Scotia bölgesinde karaya çıkmış ve keşfettiği bu bölgeleri İngiltere krallığı adına ele geçirmiştir. Ertesi yıl yapılan diğer bir yolculuk ile Labrador ve New Jersey kıyı bölgeleri keşfedilen bölgeler arasına girmiştir. VII. Henry döneminde yapılan bir diğer yolculuk, Kuzey Amerika'ya yönelik olası İngiliz yerleşimiyle sonuçlanacak bir fetih girişimini mümkün kılmıştır. Ancak, VII. Henry'nin ölümünden sonra istisna kabul edilebilecek bazı yolculuklar haricinde Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz girişimleri, yüzyılın son çeyreğine kadar neredeyse tamamıyla durma noktasına gelmiştir. Bunun en önemli sebebi, Avrupa'da 15. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşanan Reformasyon hareketinin İngiltere krallığına da sıçraması ve İngiliz Reformasyon sürecinin yaratmış olduğu siyasal, ekonomik, sosyal ve dinî gelişmelerdi. Bu süreç boyunca Protestanlaşan İngiltere krallığında, kral VIII. Henry'nin öncülük ettiği reformlarla, Roma Katolik kilisesi ile olan bağlar zamanla kopmuş ve bir süre sonra da kilisenin krallıktaki varlığı bütünüyle tasfiye edilmiştir. Bu durum, İngiltere ile Papalık ve Avrupa'nın katolik krallıkları arasında sürekli bir gerginliğin yaşanmasına neden olmuş ve bu gerginlik krallığın içinde siyasal, ekonomik ve sosyal, çalkantıların kaynağı haline gelmiştir. Böylelikle, sırasıyla VIII. Henry (1509-1547), VI. Edward (1547-1553), I. Mary (1553-1558) döneminde yaşanan bu kriz nedeniyle İngiliz kraliyet otoritesi, Kuzey Amerika'ya yönelik girişimlere destek verememiştir. Ancak, Caboto'nun gerçekleştirmiş olduğu yolculuk ve keşiflerin 16. yüzyılın ikinci

yarısından itibaren hatırlanması, Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz iddialarının yeniden gündeme gelmesini sağlayacaktı.

İngiliz Reformasyonu, I. Elizabeth'in (1558-1603) tahta çıkmasıyla olgunlaşmış ve reformdan kaynaklanan çalkantıların İngiltere'de iyice azalmasına neden olmuştur. Bu durum, özellikle İngiliz liman kentlerinin ve bu kentlerde ikamet eden tüccarların ekonomik olarak rahatlamalarına olanak sağlamıştır. Kentler ve tüccarlar, denizaşırı girişimler konusunda oldukça istekli davranmışlardır. 16. yüzyılın ikinci yarısında, İngiliz tüccarlar hem Avrupa'da, hem de diğer denizaşırı ticaret rotalarında etkili olacaklardı. Öte yandan bu etkinlik, siyasî rakip olan Katolik İspanya'nın kuvvetli biçimde yerleştiği denizaşırı bölgelerdeki ticarî pozisyonunu zamanla tehdit eder bir hal almıştı. Bu etkinlik zamanla Protestan İngiliz aristokrasisinde destek görmüş ve taraftar toplamıştır. Gerek İngiliz parlamentosu gerek İngiliz kraliyet otoritesi de bu duruma kayıtsız kalamamış, denizaşırı girişimlere ilgi göstermiş ve benzer girişimlere olan desteğini artırmıştır. Böylelikle, Kuzey Amerika'ya yönelik keşif hareketinin yeniden başlaması için gerekli ortam hazırlanmıştı. Humphrey Gilbert, Martin Frobisher ve Francis Drake gibi İngiliz sarayında destek ve kabul gören İngiliz denizcilerinin 1576 ile 1583 yılları arasında gerçekleştirdiği keşifler, İngiltere'de Kuzey Amerika'ya bir koloni kurma fikrinin tartışılmasına yol açmıştır. Böylelikle, Giovanni Caboto'nun girişimleri ile ortaya çıkan İngiliz hak iddiası yeniden gündeme gelmiştir. Hemen hemen aynı dönemde başlayan İspanya ile başlayan ve uzun süren savaş, İngiltere'nin kıtaya yerleşme çabasını engelleyememiş; ancak, başarısız olmasında etkili olmuştur. 1585 yılında Kuzey Amerika'da kurulan ilk İngiliz yerleşimi olan Roanoke, savaş nedeniyle ihtiyacı olan kaynakları İngiltere'den alamadığı için terkedilmiştir. İngilizler, yüzyılın son çeyreğinde Kuzey Amerika'ya yerleşme girişimlerine kraliçe I. Elizabeth'in görevlendirdiği Walter Raleigh liderliğinde yeniden başlarken, eşzamanlı olarak bu girişimleri düşünsel bir zemine oturtma çabası içine girmişlerdir. Tıpkı Saray ve Parlamento çevresinde destek gören yukarıda adı geçen denizciler gibi, benzer bir desteği bu çevreden gören dönemin önemli bilim adamları Richard Hakluyt ve Thomas Harriot yazdıkları metinler ile çağdaşları olan İngiliz denizcilerin Kuzey Amerika'ya yapmış oldukları yolculuk ve girişimleri,

İngiltere’de geniş kitlelere anlatmışlar ve bir sömürgecilik teorisinin inşa edilmesine katkıda bulunmuşlardır.

16. yüzyılın başında I. Elizabeth’in varis bırakmadan ölmesiyle, kuzeni, Stuart hanedanından İskoçya kralı VI. James (1567-1625), I. James (1603-1625) adıyla İngiltere ve İrlanda tahtına çıkmıştır. Bu hanedan değişikliği sonrasında bir dizi önemli gelişme olmuştur. İspanya ile devam eden uzun savaşın taht değişikliğinin hemen ardından sona erdirilmesi, bunlardan biridir. Bu gelişme, Tudor döneminde gerçekleştirilen ve savaşın yaratmış olduğu olumsuz koşullar ile nedeniyle başarısız olan Kuzey Amerika girişimini yeniden başlaması için gerekli ortamı sağlamıştır. Benzer girişimler, farklı bir bakış açısıyla bu dönemde yeniden başlamıştır.

Kuzey Amerika’ya yönelik İngiliz yerleşiminin savunucularından Richard Hakluyt’un önerilerini de dikkate alan I. James, 1606 yılında kurulan Virginia ve Plymouth şirketlerini, Kuzey Amerika’nın keşfedilmesi ve sömürgeleştirilmesi amacıyla imtiyazlarla donatmıştır. Kurucuları arasında Yeni Dünya’nın zenginliğinden faydalanmak isteyen çok sayıda tüccar, denizci ve soylunun bulunduğu bu şirketlerin bu imtiyazlar karşılığında, koloniler kurmak, bu kolonilerde üretim yapmak ve gerekli iş gücünü sağlamak için İngiltere’den kolonilere yerleşimci taşımak gibi görevleri olacaktı. Böylelikle sömürgecilik ticarî bir girişim olarak yeniden yorumlanıyordu. Londra merkezli Virginia şirketi, kurulmasının hemen ardından masraflarını tamamıyla şirket hissedarlarının karşıladığı bir sefer düzenlemiştir. Bu sefer sonunda, Amerika kıtasındaki ilk kalıcı İngiliz kolonisi olan Jamestown 1607 yılında kurulmuştur. Plymouth şirketi ise herhangi bir başarı kazanamayıp 1609 yılında tasfiye edilmiş ve sahip olduğu imtiyazlar Virginia şirketine devredilmiştir. Virginia şirketi ise kıtaya yerleşme konusunda göstermiş olduğu etkinliği ve başarıyı, idari, ticarî ve malî açıdan gösterememiş ve 1624 yılında tasfiye edilmiştir. Ancak bu durum, Kuzey Amerika’da İngiliz yerleşiminin büyümesine engel olmamıştır. Aksine, benzer niyetlerle başlatılan, ancak ticarî kaygılar taşımayan girişimler de bu büyümeye katkıda bulunmuştur. Elizabeth döneminden farklı olarak erken Stuart döneminde İngiltere’de kraliyet otoritesinin katolik varlığına tolerans

göstermesi, başta radikal ve militan protestanlar olmak üzere, farklı siyasi grupların tepkisini çekmiştir. Özellikle kendisi de bir katolik olan I. Charles'ın (1625-1649) İngiltere tahtına çıkması, çoğunlukta olan ve İngiliz Parlamantosunda temsil edilen Protestanları rahatsız etmiştir. Bu hanedan değişikliğinin yaratmış olduğu belirsizlik ortamında, kendilerini güvende hissetmeyen bazı topluluklar, bir sığınak olarak gördükleri Kuzey Amerika'ya göç ederek, kıtadaki İngiliz varlığının büyümesine katkı sağlamışlardır.

Tıpkı 16.yüzyılın son çeyreğinde olduğu gibi, bu dönemde de kıtaya yönelik deneyimlerini seyahat anlatıları başta olmak üzere metinlere aktaran bir grup İngiliz, yazdıkları bu metinlerle kıtadaki İngiliz girişimini tanıtmıştır. Bunlardan biri olan ve aynı zamanda yerleşimci olarak kıtada bulunan John Smith, yazdığı metinlerle Kuzey Amerika'daki İngiliz yerleşiminin kuvvetli savunucularından biri olmuş ve kurulacak yerleşimlerle Kuzey Amerika'nın sömürgeleştirilmesinin İngiltere'nin geleceği için büyük önem taşıdığını, kuvvetli bir şekilde vurgulamıştır.

2. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Bu çalışmanın konusunu ilgilendiren birincil kaynaklar arasında, 16.yüzyılın son çeyreği ve 17. yüzyılın ilk çeyreği arasında Kuzey Amerika'ya yapılan yolculuklar sırasında yazılmış seyahat anlatıları yer almaktadır. Geç Tudor döneminde yazılan bu anlatıların yazarları arasında Arthur Barlowe, Richard Grenville, Ralph Lane, John White ve Thomas Harriot bulunmaktadır.¹ Erken Stuart döneminde yazılan anlatıların yazarları arasında ise George Percy, Gabriel Archer, John Smith, Edward Maria Wingfield, William Strachey, Lord De

¹ Bkz. BARLOWE, Arthur. *Discourse of the First Voyage*, (1584); GRENVILLE, Richard. *The Journal of the Tiger* (1585); LANE, Ralph. *Discourse on the First Colonie* (1586); WHITE, John. *Narrative of His Voyage* (1587); HARRIOT, Thomas. *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia* (1588, 1590); WHITE, John. *Narrative of the 1590 Voyage*, (1590)

La Warr, Ralph Hamor ve John Rolfe yer almaktadır.¹ Bu yazarların ortak yönü, Kuzey Amerika'ya yapılan yolculuklara katılmış ve kurulan yerleşimlerde yerleşimci ve yönetici olarak yaşayıp görev yapmış olmalarıdır. Metinlerin ortak yönü, yazarlarının kıtaya dair izlenimlerini, orada yaşadıkları deneyimleri okuyucularıyla paylaşmalarıdır. Kıtada yaşayan yerliler ile birlikte kıtanın zenginlikleri bu metinlerde ayrıntılı biçimde tasvir edilmiştir.

Çalışmanın konusu itibarıyla yukarıdaki çalışmalar kadar önemli diğer birincil kaynaklar arasında Richard Hakluyt ve John Smith'in yazmış olduğu, yazarlarının bilgileri ve deneyimleri doğrultusunda sömürgeciliğin nasıl olması gerektiğini tartıştıkları metinler vardır.² İngiliz matematikçi ve astronom Richard Hakluyt'un 1584 yılında yazmış olduğu *Discourse on Western Planting* başlıklı metin, başlı başına bir sömürgecilik teorisi sunmakla kalmamış, kısa bir süre sonra başlayacak olan Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz girişimine düşünsel bir zemin hazırlamıştır. John Smith'in 1631 tarihli *Advertisements for the Unexperienced Planters of New England, or Any Where* başlığını taşıyan metni ise, Hakluyt'un izinden giderek o zamana kadar Kuzey Amerika'daki İngiliz faaliyetini ve deneyimini dikkate alarak kendi içinde tutarlı ve gerçekçi bir yaklaşımla halihazırda ilk adımları atılmış olan İngiliz sömürgeciliğinin daha da gelişmesi için nelerin yapılması gerektiğini tartışmaya açmıştır. Her iki metnin ortak yönü, Amerika kıtasında kurulacak İngiliz kolonilerinin gerekliliğini ve bu kolonilerin uzun vadede İngiltere'ye sağlayacağı faydaları kuvvetli bir şekilde vurgulamalarıdır.

Çalışmanın konusu gereği İngiltere Krallığı, arka planda hep gündemde olacaktır. Krallığın Ortaçağlardan Yeni Çağa geçişi ve bu geçiş sürecinde başta Reform olmak üzere yaşadığı tarihsel deneyimlere değinilecektir. Ayrıca

¹ Bkz. PERCY, George. *Discourse*, (1606); ARCHER, Gabriel. *A Relatyon of the Discovery of Our River*, (1607); SMITH, John. *A True Relation*, (1608); WINGFIELD, Edward Maria. *A Discourse of Virginia*, (1608); STRACHEY, William. *A True Reportory*, (1610); SMITH, John. *The Proceedings of the English Colonie*, (1612); PERCY, George. *A Trewe Relacyon*, (1612); HAMOR, Ralph. *A True Discourse of the Present Estate of Virginia*, (1614); ROLFE, John. *A True Relation of the State of Virginia*, (1616); SMITH, John. *A Description of New England*, (1616); SMITH, John. *The New England Trials*, (1622); SMITH, John. *The General Historie of Virginia, New England and Summer Isles*, (1624)

² Bkz. HAKLUYT, Richard. *Discourse on Western Planting*, (1584); SMITH, John. *Advertisements for the Unexperienced Planters of New England, or Any Where* (1631)

çalışmanın geçtiği dönemde saltanat süren Tudor ve Stuart hanedanları ile birlikte hanedan üyelerinin izlediği siyaset ve İngiltere'nin denizaşırı girişimlerine olan ilgi ve katkıları da çalışmada yer bulacak ve ilgili araştırmalara ve sıkça atıfta bulunulacaktır.¹ Bütün bunlar, çalışmanın konusu ile ilgisiz gibi görünse de nihayetinde, Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz girişiminin hangi şartlar altında geliştiğini ve olgunlaştığı anlamak açısından önemlidir.

Avrupalı güçlerin Yeni Çağ boyunca Coğrafi Keşiflere olan ilgisi ve katkısı ile birlikte bu dönemde birbirleri arasında yaşadıkları rekabet, sömürgeciliğin gelişmesi için gerekli zemini hazırlamıştır. Hemen hemen aynı dönemde, deniz aşırı girişimlerine başlayan Avrupalı güçler, kendilerine özgü biçimde yorumladıkları imparatorluk fikirlerini inşa etmeye başlamışlardır. Konuyla ilgili olarak Anthony Pagden, Geoffrey Scammell, ve John Parry gibi tarihçilerin çalışmalarına gerektiğinde atıfta bulunulacaktır.² Benzer biçimde konuyu İngiltere açısından değerlendiren tarihçiler arasında Kenneth Andrews, David Armitage, Ken MacMillan ve David Beers Quinn öne çıkan isimlerdir.³

¹ Bkz. BRIGDEN, Susan. *New Worlds, Lost Worlds: The Rule of Tudors 1485-1603*. London: Penguin, 2001; LOCKYER, Roger. *Tudor and Stuart Britain*, Harlow: Longman, 2005; WILLIAMSON, James A. *The Tudor Age*, New York: Longman, 1979; SMITH, David. *Early Stuart Kings 1603-1642*. London: Routledge, 2001; MILLER, John, *The Stuarts*, London: Humbledon Continuum, 2006

² Bkz. PAGDEN, Anthony. *Lords of All The World: Ideologies of Empire in Spain, Britain and France, c.1500-1800*. New Haven: Yale University Press, 1995; PARRY, J. H. *The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration, 1450-1660*. Berkeley: University of California Press, 1982; SCAMMELL, G. V. *The world encompassed: the first European maritime empires, c. 800-1650*. Berkeley: University of California Press, 1981; SCAMMELL, G. V. *The First Imperial Age: European Overseas Expansion c.1400-1715*. London: Routledge, 1991; ELLIOTT, John H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America, 1492-1830*. New Haven: Yale University Press, 2006

³ Bkz. ARMITAGE, David. *The Ideological Origins of The British Empire*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000; ANDREWS, Kenneth R. *Trade, Plunder and Settlement: Maritime Enterprise and the Genesis of the British Empire, 1480-1630*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984; MACMILLAN, Ken. *Sovereignty and Possession in the English New World: The Legal Foundations of Empire, 1576-1640*. New York: Cambridge University Press, 2006; QUINN, David Beers. *England and the Discovery of America, 1481-1620*. New York: Alfred Knopf, 1974

1. BÖLÜM: SÖMÜRGE VE SÖMÜRGEÇİLİK

Sömürge ve sömürgecilik kavramları tümüyle modern zamanlara özgü değildir. Bir eylem olarak ortaya çıktıkları ilk andan itibaren farklı uygulamalarda kullanılmış, bu uygulamaların yarattığı etki ve sonuçlar ile tarih boyunca hem tanım hem içerik değiştirerek günümüze kadar gelmiştir. Sömürge kavramının kökeni, sosyal bilimler alanında kullanılan diğer kavramların birçoğu gibi Antik döneme dayanmaktadır. Sömürge sözcüğü, tarihsel olarak daha çok Modern dönemi hatırlatan bir kavram olduğu için, tanım olarak kendisinden önce gelen ve onu hazırlayan koloni kelimesini bu dönem için kullanmak daha doğrudur. Antik dönemde Yunanlılar ve Fenikeliler, Akdeniz havzasında kent merkezli olarak kurdukları devletlerde güçlerini ve otoritelerini ana kent dışında yaymak için mesafe fark etmeksizin yeni yerleşimler kurmak ya da var olan yerleşimlerdeki kontrolü ele geçirmek gibi yöntemler kullanmışlardır. Burada amaçlanan, rakiplerine karşı, onların aleyhine olacak şekilde siyasî ve ticarî olarak güçlenmektir. Atina, Sparta ve Thebes gibi Yunan kentleri ile Sidon ve Tyre gibi Fenike kentleri, bu merkezlerin en bilinen örnekleridir. Yeni kurulan ya da ele geçirilen yerleşim, merkeze tâbi olarak, merkez ile bağıını koruduğu sürece ana kentin “kolonisi” olarak kalır. Bu noktada yerleşimin başlıca görevi, merkezin siyasî otoritesini ve ticarî çıkarlarını merkezden uzak bir bölgede temsil etmek ve gözetmek olur. Çeşitli nedenlerle merkez ile bağın zayıflaması ya da merkezin güç kaybetmesi, zaten zayıf ve gevşek olan bu bağın tamamıyla kopmasına yol açabilir ve yerleşimin merkezden bağımsız kalmasına neden olabilir. Fenikelilerin Doğu Akdeniz’de bulunan merkezlerinin Persler tarafından ele geçirilmesi sonrasında Kuzey Afrika’da bulunan güçlü Fenike kolonisi Kartaca’nın bağımsız kalması ve zamanla aynı yolu izleyerek Batı Akdeniz bölgesinde bir güç merkezi haline gelmesi bu duruma örnek gösterilebilir.

Bir kent devleti olarak güçlenen ve önce İtalya ile sınırlı bölgesel bir devlet kuran Roma Cumhuriyeti, sonrasında benzer koloniler kurarak egemenliğini tüm Akdeniz havzasına yaymıştır. Ancak yukarıdaki örneklerden farklı olarak, herhangi bir Roma fethi sonrasında Romalı yurttaşlar, fethedilen bölgedeki

egemenliği pekiştirmek amacıyla, yerleşimci olarak bölgeye gönderilmiştir. Romalı unsurlar, kalıcı olarak yerleştikleri bölgelerdeki Roma kontrolünü güçlendirici bir etkide bulunmuşlardır. Herhangi bir bölgedeki Roma vatandaşlarının varlığı, o bölgeyi Romalı kılmakla kalmamış; o bölgeye yönelik Roma egemenliğini ileriye dönük olarak mümkün kılan bir etken olmuştur. Bu sayede merkez ile yerleşimde bulunan Romalı unsurun kontrol ettiği bölge arasındaki bağ, nispeten merkezden bağımsız olan yukarıdaki örneklerin aksine daha güçlü olmuş ve Roma'nın bir imparatorluk olarak güçlenmesine katkı sağlamıştır. Bu noktada Latince *Colonia* kelimesi, Antik dönem için sömürge kavramını içerik bakımından tam olarak karşılamaktadır. Ancak, sömürge kelimesi Antik geleneklerin tekrar hatırlanığı ve bu geleneklerin yeniden gözden geçirildiği Erken Modern Avrupa'da bir kere daha gündeme gelmiş ve yeniden tanımlanmıştır. Tanımı ve içeriği döneme uygun olarak değişen sömürge kavramı ile birlikte Avrupa'da yaygın ve genel bir eğilimi temsil eden sömürgecilik kavramı da tarihsel bir olgu olarak karşımıza bu dönemde çıkmıştır.

16. yüzyılda Sömürgecilik girişimi, sömürgeci gücün yeni bulunan topraklar üzerinde yerleşimler kurarak kendi egemenliğini sağlaması, kurulan bu yerleşimler üzerinden bu toprakları kâr amaçlı ticarî faaliyetler için kullanması ve bu toprakların yerlilerinin Hristiyanlaştırılması olmak üzere üç ana unsurdan oluşuyordu. Ana hatları kabaca böyle olsa da Avrupalı güçlerin sömürgecilik girişimleri birbirinden önemli farklılıklarla ayrılmış ve bu farklılıklar farklı sömürgecilik anlayışlarını beraberinde getirmiştir. Avrupalı güçlerin hem kendi içlerinde hem de kıtada hâkim olan siyasi, ekonomik, sosyal ve dinî faktörler, bu farklılıkları belirlemiştir.

Coğrafi keşifler çağı ile başlayan bu sürecin¹ önemli unsuru, keşfedilen bölgelere yapılan yolculuklara dair yazılan seyahatname, günlük ve mektup gibi anlatılardı. Bu anlatıların yazarları bu bölgeleri keşfetmiş ya da görmüş olmanın ayrıcalığı ve farkındalığı ile yazmışlardı. Bu durum, onları bu bölgelere gitmemiş

¹ Coğrafi keşifler çağını ayrıntılı olarak inceleyen bir çalışma için bkz. PARRY, J. H. *The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration, 1450-1660*. Berkeley: University of California Press, 1982

olan okuyucularının gözünde birer otorite konumuna taşımıştır. Avrupalı hükümdarlar, soylular, tüccarlar ve din adamları, bu metinlerin okuyucularıydı. Bu sadece sıradan bir merak ile açıklanamayacak bir durumdu. Genişleyen dış dünyaya olan ilgi ve merak, daha çok siyasî, askerî, ticarî, ekonomik çıkarlar ve nihayetinde bu çıkarların hizmet ettiği hegemonya ve emperyalizm kavramları ile örtüşmekteydi. Kâşifleri tarafından hakkında anlatılar yazılan bu yeni topraklar, bir süre sonra Avrupalı güçler tarafından istila edilmişlerdir. Mary B. Campbell'in ifadesiyle, seyahat edebiyatının bu erken dönemini incelediğimizde karşımızda Avrupa emperyalizminin dilbilimsel kökenlerini buluruz.¹ Sömürge kavramı ve daha büyük bir girişim olarak Avrupa sömürgeciliği, bu noktada Modern çerçevesine oturmaya başlar. Var olduğu artık bilinen kara parçaları, bu noktadan sonra Sömürgeciliğe konu olmuşlardır. Bahsettiğimiz bu anlatılar da keşif eylemi ve deneyimi sırasında ya da hemen sonrasında ortaya çıkmış ve Hindistanlı sosyal bilimci Ania Loomba'nın tespit ettiği gibi yeni bulunan topraklardaki insan topluluklarının egemen güç tarafından bozulup yeniden oluşturulması sürecini mümkün ve meşru kılan ticaret, savaş ve köleleştirme gibi uygulamaların hazırlanmasını sağlamıştır. Bu uygulamalar, yeni anlatıların ortaya çıkmasına ve sonrasında döngünün devamını sağlayacak biçimde yeni uygulamaları mümkün kılmıştır.² Kısaca özetlemek gerekirse, Sömürgecilik tarihi³ dediğimiz alt disiplin, ana hatları itibarıyla birbirini takip eden bu döngülerle ilgilenir.

Öte yandan Sömürgeciliğin yukarıdaki şekilde tanımlanması, herhangi bir sömürgecilik girişimine İmparatorluk düşüncesini ve kavramını dâhil etmeyi gerekli kılar. Daha doğrusu bu noktada iki kavramı birbirinden ayırmak zordur. İmparatorluk düşüncesinin ve kavramının kökeni, tıpkı sömürge kavramı gibi Antik dönemden gelmektedir. Oldukça geniş bir coğrafya üzerinde, kültürel ve etnik bakımdan farklı kalabalık insan topluluklarını düzenli bir ordu ve oldukça

¹ Bkz. CAMPBELL, Mary Baine. *The Witness and the Other World: Exotic European Travel Writing, 400-1600*. Ithaca: Cornell University Press, 1988, s.4

² Bkz. LOOMBA, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. New York: Routledge, 1998, s.2

³ Sömürgecilik tarihine genel bir bakış için bkz. DESCHAMPS, Hubert. *Sömürgeciliğin Sonu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, (çev. J. F. Orsan) 1965; FERRO, Marc. *Sömürgecilik Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi, (çev. Muna Cedden) 2002

etkili bir bürokrasi ile tek bir merkezden siyasi, ekonomik ve askeri açıdan uzunca bir süre kontrol edebilmeyi başarmış olan *Imperium Romanum* yani Roma İmparatorluğu, saydığımız bu özellikleri ile kavramın kendisini tanımlarken sıkça atıfta bulunulan bir örnektir. Latince olan *imperium* kelimesi burada düzen ya da yönetim anlamına gelmektedir. Bu düzenin ya da yönetimin başında bulunan *imperator* yani imparatorun sadece kendisi, benzerleri arasında düzenleme ve yönetme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Böylece imparatorluk genel anlamıyla, kanun koyucu bir bireyin rızasıyla ve mutlak egemen yönetimi altında birden fazla siyasî topluluğun bir araya gelmesi ile oluşmuştur. İmparatorluk kavramı bugün anladığımız haliyle ilk kez Geç Ortaçağ döneminin önemli ve etkili İtalyan hukukçusu Sassoferato'lu Bartalo ya da Latince bilinen adı ile Bartolus de Saxoferrato (1313-1357) tarafından yorumlanmıştır. Ona göre; dünya üzerinde fiilî olarak başka krallar, krallıklar, inanışlar ve dinler bulunabilirler, ancak hukukî açıdan sadece tek bir imparator, imparatorluk ve din olmalıdır. Bartalo, bu durumu *dominum et monarcham totius orbis* yani 'bütün dünyanın efendisi ve kralı' ifadesiyle açıklamıştır.¹ Ancak, bu ifade Bartalo'nun yaşamış olduğu dünyanın bilinen sınırlarının 15. yüzyıldan itibaren beklenmedik biçimde genişlemesiyle sonraki yüzyıllarda yeniden gözden geçirilmiştir.

Bu beklenmedik durum, Portekiz'in önce 14. yüzyılın sonlarına doğru Afrika kıtasının kuzeybatı sahillerinde başlattığı ticarî faaliyetlerle, sonra 15. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bu bölgede gerçekleştirdiği askerî fetihlerle yayılma çabası içine girmesidir. 16. yüzyılın başından itibaren deniz aşırı yayılmanın hedefi, Cristoforo Colombo tarafından 1492 yılında İspanya krallığı adına keşfedilen Amerika kıtası olacaktır. Portekiz, İspanya, Fransa, Hollanda ve İngiltere 16. ve 17. yüzyıllar boyunca Amerika kıtasının keşfedilmesine, fethedilmesine ve ticarî olarak sömürülmesine yönelik emperyalist teori ve pratikler üretmişlerdir. Kabaca 18. yüzyılın ilk yarısında tamamlanan bu süreç boyunca adı geçen

¹ İmparatorluk kavramı ve bu kavramın tarihsel kökeni ile ilgili olarak bkz. PAGDEN, Anthony. *Lords of All The World: Ideologies of Empire in Spain, Britain and France, c.1500-1800*. New Haven: Yale University Press, 1995, s.14-17; ARMITAGE, David. *The Ideological Origins of The British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s.29-33. Ayrıca, Sassoferato'lu Bartalo'nun imparatorluk kavramı ile ilgili olarak bkz. Pagden (1995) s.27-28.

Avrupalı güçler, kendi çıkarlarını sürekli yeniden tanımlamış; bu çıkarlarını, birbirlerini kontrol ederek ve zaman zaman askerî güç kullanarak kollamaya çalışmışlardır. Bu süreç, bazı tarihçiler tarafından I. İmparatorluk çağı olarak adlandırılır. Sürecin gerçekleştiği zaman aralığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Pagden, süreci 1492-1730 yılları arasına yerleştirirken, dönemi ayrıntılı biçimde inceleyen Scammell'e göre, süreç 1400-1715 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹ Sassoferato'lu Bartalo'nun ifadesini kullanacak olursak, bu güçlerin hepsi 'bütün dünyanın efendisi ve kralı' olma çabası içine girmişlerdir. Bu noktada Avrupalı güçlerin farklı anlayışlarla gerçekleştirdikleri sömürgecilik girişimleri, imparatorluk düşüncesinin bir aracı olarak ortaya çıkar.

1.1. SÖMÜRGEÇİLİĞİN YENİ ÇAĞ AVRUPA'SINDAKİ KÖKENLERİ

Sömürgeler kurarak başka bölgeler üzerinde egemenlik ve kontrol sağlamak, 15. yüzyılın sonundan itibaren Avrupa'da yeniden gündeme gelmişti. Bu süreç, 1492 yılında varlığı daha önce bilinmeyen Amerika kıtasının Kastilya Kraliçesi Isabella tarafından görevlendirilen İtalyan denizci Colombo tarafından keşfedilmesi ile başlamıştır. Ancak, bu sürecin arkasında bir bakıma, 12. yüzyılda başlayan *Reconquista* yani Yeniden Fetih hareketinin İber yarımadasında ve kıtada yarattığı uzun soluklu siyasi değişiklikler yatmaktadır.

İber yarımadası, İslamiyet'in Afrika kıtasının kuzey kıyıları boyunca yayılmasının ardından 8. yüzyılın ilk çeyreğinde Müslüman Emevi devletinin kontrolüne girmiştir. Müslüman fethi oldukça hızlı gelişmiş ve yaklaşık on yıl gibi kısa bir sürede tamamlanmıştır. Ancak, Müslüman egemenliği zayıf ve küçük Hristiyan devletlerin kontrolünde bulunan yarımadanın kuzeyindeki dağlık bölgelere nüfuz edememiştir. Fransa yönündeki Müslüman ilerleyişi yavaşlasa da devam etmiş ve Frank krallığının gösterdiği direniş nedeniyle, 9. yüzyılın başından itibaren

¹ Bkz. Pagden (1995) s.1-2; SCAMMELL, G. V. *The First Imperial Age: European Overseas Expansion c.1400-1715*. London: Routledge, 1991, s. xi-xii.

duraklamaya, hatta bazı noktalarda gerilemeye başlamıştır. 10. yüzyıl boyunca karşılıklı mücadele devam etmiş ve yarımada'nın kuzeyindeki Hristiyan varlığı nispeten güçlenmiş olmasına rağmen, uzun süre taraflar birbirine üstünlük sağlayamadığı için yarımada'daki durum değişmeden kalmıştır. Ancak, 11. yüzyıldan itibaren Batı Akdeniz ve Kuzey Afrika'daki Müslüman varlığının önceki yıllara göre zayıflamaya başlaması, buna karşılık özellikle Batı Akdeniz havzasında Hristiyan güçlerin etkinliklerini siyasi ve ticari olarak artırmaları, İber yarımadasında bu devletlerin güç kazanmasına ve yarımada'daki dengeleri değiştirmelerine zemin hazırlamıştır. *Reconquista* hareketinin bu safhası, İber yarımadasındaki Leon, Galiçya, Kastilya, Aragon ve Navarra krallıkları tarafından yürütülürken, İtalya şehir devletleri Cenova, Pisa ve Amalfi bu krallıklara birer müttefik olarak destek olmuşlardır. Karşılıklı ticarete dayalı olan bu ortaklık sayesinde, adı geçen bu krallıklar *Reconquista* için gerekli kaynağı temin edebilmişlerdir. Öte yandan, bu süreç boyunca İtalyan tüccarlar yarımada'daki etkilerini artırmaya başlamışlardır. Bu durum, özellikle Cenova'nın Batı Akdeniz havzasında önemli bir güç olarak ortaya çıkmasında belirleyici olmuştur. 15. yüzyılın sonunda tamamlanacak olan *Reconquista* boyunca İber yarımadasında bulunan krallıkların İtalyan şehir devletlerine olan bağımlılığı artarak devam etmiştir. 12. yüzyılda İtalyan tüccarlar, çatışma ortamına rağmen, kendi çıkarlarını gözетerek, Batı Akdeniz ve İber yarımadası kıyılarında hem Müslümanlarla hem de Hristiyanlarla ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. 13. yüzyılın ikinci yarısında Cebelitarık Boğazı'nın Avrupa yakasının Hristiyan kontrolüne geçmesiyle beraber Kuzey Avrupa kıyıları İtalyan denizcilerinin etkinliklerine açılmıştır.¹

Hristiyan güçler aralarındaki bu ittifaka rağmen, sıklıkla bölgesel hâkimiyet için birbirileri ile rekabet etmiş ve bu rekabet, yeniden fetih hareketini yavaşlattığı gibi yarımada'nın siyasi coğrafyasını da değiştirmiştir. Bu konuda en önemli örnek, Portekiz kontluğunun 11. yüzyılın sonunda süzereni Galiçya krallığı ile arasındaki vassallık bağının zayıflamasıdır. Galiçya krallığının veraset yoluyla Leon krallığına geçmesiyle beraber, bu bağ tamamen kopmuştur. Hemen

¹ İber Yarımadasının kendine özgü ekonomik koşulları ile ilgili olarak bkz. THOMSON, J. K. J. *Decline in History: The European Experience*. Malden: Polity Press, 1998, s.136-138.

sonrasında 1137 yılında imzalanan Tuy sözleşmesi ile Portekiz'in bir krallık olarak varlığı, yarımadaadaki diğer Hristiyan krallıklar ve kilise tarafından onaylanmış; bazı anlaşmalar ile Portekiz krallığının yasal olarak varlığı garanti altına alınmıştı. Bu anlaşmalar ile yarımadaadaki Hristiyan güçlerin birbirleriyle olan rekabetine son vermek amaçlanmıştır. 1143 tarihli Zamora, 1158 tarihli Sahagun ve 1165 tarihli Lerez anlaşmaları ile Leon, Kastilya, Aragon, Navarra ve Portekiz krallıklarının varolan sınırları ve gelecekteki olası sınırları güvence altına alınırken, fethedilecek bölgeler her bir krallık için ayrı ayrı belirlenmiştir. Ancak bu çabalara rağmen, Hristiyan krallıklar çıkan anlaşmazlıklarda bu haklarını güvence altına almak için birbirleriyle olduğu kadar yarımadaadaki Müslüman emirliklerle de geçici ittifaklar kurmuşlardır.¹ Katolik krallıklar arasındaki gerginlikler 12. yüzyılın sonunda en üst noktaya ulaşmış ve 1191 yılında imzalanan Huesca anlaşması ile Portekiz, Leon, Aragon ve Navarra krallıkları, Kastilya krallığına karşı birleşmişlerdir. Uzun süren savaş dönemi nihayet 1212 Coimbra anlaşması ile sona ermiş, bu anlaşma sonrasında krallar *Reconquista* hareketine öncelik verme kararı almışlardır.² Bu karar sonrasında birlikte hareket eden krallıklar, aynı yıl içinde Las Navas de Tolosa savaşında Emevi devletini ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Sonrasında *Reconquista* özellikle 13. yüzyıl boyunca hız kazanmış ve Hristiyan krallıklar sahip oldukları arazileri 1225-1264 yılları arasında öncekine kıyasla neredeyse iki katı kadar genişletmişlerdir. Bu devletlerden Portekiz; 1249 yılında yarımadaanın güneybatısında bulunan Algarve bölgesini kendi hesabına ele geçirmiş; Kastilya krallığının Guadalquivir vadisi boyunca Müslümanları güneydoğudaki Granada bölgesine sıkıştırması ile birlikte 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren doğal sınırlarına ulaşmış ve kendisini yeniden fetih siyasetinden bağımsız hissetmeye başlamıştır. Ancak, aynı zamanda hemen yanı başındaki İber yarımadasının birliğini sağlama konusunda lider konumunda bulunan güçlü Kastilya Krallığı ile

¹ İber yarımadasında bulunan Müslüman varlığını siyasi ve askeri açıdan inceleyen bir çalışma için bkz. KENNEDY, Hugh. *Muslim Spain and Portugal: A Political History of Al-Andalus*. Harlow: Longman, 1994

² İber yarımadasındaki Hristiyan krallıkların, özellikle de Kastilya ile Portekiz arasındaki ilişkileri; uluslararası ilişkiler ve diplomatik anlaşmalar açısından inceleyen bir makale için bkz. PALENZULA, V. A. Alvarez. "Relations between Portugal and Castile in the Late Middle Ages: 13th-16th centuries" *e-JPH*. 1.1 2003

zaman zaman gerginleşebilen komşuluk ilişkisi, Portekiz'i tutarlı ve sağlam bir siyaset izlemek zorunda bırakmıştır. Bu gereklilik, 1231 yılında Kastilya krallığının veraset yoluyla Leon krallığını elde etmesi sonrasında krallık için bir öncelik haline gelmiştir.¹ Portekiz'in en büyük avantajı, Kastilya ve Aragon krallıklarının İber yarımadasındaki Müslüman varlığına karşı mücadelelerini 1492 yılına kadar sürdürecektir olmaları idi. Bunu sağlayan da aslında yarımadaadaki krallıkların hak iddiaları ve veraset nedeni ile sürekli birbirleriyle gerginlikler yaşamasıydı. Hristiyan krallıklar arasında yaşanan bu sürekli çatışma hali sebebiyle, 1264-1492 yılları arasında İber Yarımadasındaki Müslüman varlığı önceki dönemlere göre daha az zarar görmüştür. Ayrıca, Portekiz krallığının aksine bu krallıklar, hem ekonomik hem de tarımsal bakımdan daha olgun durumdaydılar. Dolayısıyla Portekiz'in denizaşırı kaynakları değerlendirmek amacıyla erken bir dönemde sergilemeye başladığı dinamizmden yoksun görünmüşlerdir.

Portekiz krallığının doğal sınırlarına ulaşması ve yeniden fetih hareketinden bağımsız kalması, krallığın yarımadaadaki komşularından farklı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Portekiz, İber yarımadasının batısında küçük bir coğrafya içine sıkışmış bir konumda bulunuyordu. Bu coğrafyanın sahip olduğu doğal ve ekonomik kaynaklar ile yaklaşık bir-bir buçuk milyon arasında seyreden nüfusu, krallığın özellikle güçlü komşusu Kastilya krallığına karşı yürütmek zorunda olduğu var olma mücadelesini desteklemeyecek ölçüde yetersiz görünmekteydi. Krallığın deniz kıyısına kurulmuş olması ve özellikle yetersiz olan tarım potansiyeli, yöneticileri ve tüccarları ekonomik sorunların denizcilik ve ticaret yoluyla çözülmesine olanak sağlayabilecek arayışlara yöneltmiştir.² Bu arayışlara bölgedeki etkinliklerini hâlihazırda artırmış olan Cenovalılar başta olmak üzere, İtalyan tüccarlar hemen karşılık vermişlerdir. Böylece, Portekizli tüccarlar 13. yüzyıldan itibaren yarımadaadaki pazarlarda ticarî bağlantılar kurdular. Yüzyılın ikinci yarısında Cebelitarık boğazının Hristiyan kontrolüne geçmesinden sonra kurmuş oldukları bağlantılar üzerinden

¹ Bkz. Palenzuela (2003)

² Portekiz'in karşılaştığı ekonomik sorunlar ve bunları aşma çabası ile ilgili bkz. Thomson (1998) s. 140-157.

Akdeniz pazarlarında boy göstermeye başladılar. Kuzeybatı İtalya'da, Ligurya bölgesinde, sahil şeridi ile Alpler arasına sıkışmış olan Cenova, tıpkı Portekiz örneğinde olduğu gibi coğrafi konumundan kaynaklanan bazı yapısal sorunlar yaşamıştı. Batı Akdeniz havzasında 11. yüzyıldan itibaren kazandığı ticarî etkinlik ve imtiyazlar ile, zamanla Fransa ve İber yarımadasına yayılmış ve ona itibar kazandırmıştı. Bu itibar, sonraki dönemde Cenova'yı Batı Avrupa'da başlayacak olan ticari yayılmanın merkezi haline getirmiştir.¹ Bu noktada iki devlet birbirleri için bir model olmuştur.

Etkinlik alanını İber yarımadasında Kastilya aleyhine genişletmek için yeterince güçlü olmayan Portekiz, arayışlarını 14.yüzyıldan itibaren Afrika'nın Atlantik kıyılarına yöneltmiştir.² 1336-1341 yılları arasında Cenovalıların yardımı ile kuzeybatı Afrika açıklarında bulunan Kanarya adalarına yerleşen Portekizliler, böylelikle erken bir tarihte ilk sömürgesini kurmuştur. 1415'te Cebelitarık boğazının Afrika yakasını, ele geçirdikleri Septe ve Ceuta şehirleri ile kontrol etmeye başlamıştır. Portekiz önemli kazanımlarını, Prens 'Denizci' Enrique (1394-1460) döneminde elde etmeye başlayacaktı. Portekiz kraliyet ailesine mensup olan, ancak taç için yeterli meşruiyeti olmayan 'Denizci' Enrique, sıra dışı bir liderlik örneği göstererek tüm kaynaklarını ve enerjisini kullanarak krallığın güneyinde St. Vincent burnu yakınlarındaki Sagres kenti yakınlarında bulunan kendi mülkünde içinde tersane, gözlemevi, denizcilik okulu ve araştırma merkezinin bulunduğu bir enstitü kurmuştur. Bu girişim, denizciliğin dış siyasetin bir unsuru olarak, ilk kez bir Avrupa monarşisinde kurumsal şekilde temsil edilmesi anlamına geliyordu. Kurulan bu merkez ile Portekiz'in Afrika kıyıları boyunca ilerleyebilmesi mümkün olabilmiştir.³ Sonrasında 1418 yılında keşfedilen Madeira adasına 1425'te, Azor adalarına 1427'de yerleşip koloniler

¹ Cenova'nın Batı Avrupa'da Ortaçağ ve Yeni Çağ boyunca oynadığı rolün ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. SCAMMELL, G. V. *The world encompassed : the first European maritime empires, c. 800-1650*. Berkeley: University of California Press, 1981, s. 155-224. Ayrıca Bkz. Thomson (1998) s.46-47.

² Portekiz'in Afrika'nın Atlantik kıyısı boyunca yayılma girişimi ile ilgili genel bir tablo için bkz. RICE, Eugene, *The Foundations of Early Modern Europe: 1460-1559*. New York: Norton, 1994, s.32-38; BITTERLI, Urs, *Cultures in Conflict*. Cambridge: Polity Press, 1993, s.52-69; Scammell (1991) s.11-15.

³ 'Denizci' Enrique'nin girişimleri ve bu girişimlerin etkisi ile ilgili genel olarak bkz. RUSSEL, Peter, *Prince Henry 'the Navigator': A Life*. Singapore: Yale University Press, 2001

kuran Portekizliler, bu adalarda yetiştirmeye başladıkları tarımsal ürünleri Avrupa pazarlarında satmaya başlamışlardı. Böylelikle erken bir dönemde sömürgeciliğin temelleri atılmış oluyordu. Kanarya adalarını 1435'te Kastilya lehine kaybeden Portekiz, sonrasında ilgisini artan bir biçimde Afrika kıyılarına yöneltmiştir. Cenovalı denizcileri de taşıyan Portekiz gemileri, 1443-1447 yılları arasında Senegal ve Gine arasındaki kıyı bölgesine ulaşmışlardı. Yüzyılın ortasında bu kıyılara kurulan irtibat merkezleri ve depolarda Avrupa'ya taşınmak üzere baharat ve diğer ürünler birikmeye başlamıştı. 1444 yılından itibaren bu bölgelerden sağlanan Afrikalı köleler Madeira ve Azor adalarındaki tarım alanlarına taşınmakta idi. 1453'te Yeşilburun adalarına yerleşen Portekizliler, burada kurdukları liman sayesinde daha uzak mesafelere ulaşma yeteneği kazanmışlardır. 1470'te Gana kıyılarına ulaşan Portekizliler, 1471'de Gine körfezindeki Sao Tome ve Fernando Po adalarına yerleştiler. Portekizli kâşifler, 1482'de Kongo'ya, daha sonras Angola ve Namibya kıyılarına ulaştılar. 1487-1488 yıllarında Portekizli denizci Bartolomeo Diaz, Afrika'nın en güney ucundaki Ümit Burnunu aşarak Hint Okyanusuna yönelik seferlerin önünü açmıştır. Yüzyılın sonunda, 1498 yılında, bir diğer denizci Vasco de Gama Hindistan'a ulaşmıştır.¹ Sonrasında Portekiz dikkatlice ve zekice planlanmış seferlerle, Hindistan'a ve Güneydoğu Asya bölgesine sistematik biçimde yerleşmeye başlamıştır. Portekizliler, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde bölgedeki ticareti kontrol etmeye başlamış; hızlı bir şekilde elde ettiği ticari imtiyazlarını korumak amacıyla bölgede askerî ve ticarî yerleşimler kurmaya başlamışlardır. Portekizliler, çok gerekli olmadıkça, yüksek maliyeti ve lojistik sorunlar nedeniyle Asya kıtasına yönelik herhangi bir fetih hareketinden kaçınmışlardır. Bunun yerine, bölgede kazandıkları ticari imtiyazları gözetmek amacıyla sınırlı bir fetih politikası izlemişlerdir. Portekizliler, Enrique'nin Afrika kıyısı boyunca uyguladığı stratejiyi uygulayarak, bölgeyi Hint Okyanusunda ele geçirdikleri adalarda ve kendisi için önemli olan kıyı bölgelerinde kurmuş olduğu *feitoria* adını verdikleri ileri müstahkem karakollar ile kontrol etmeye özen göstermişlerdir. Yüzyılın ortasında Portekiz'de Lisbon'dan başlayan ticaret

¹ Portekiz'in deniz aşırı yayılması ile ilgili bir değerlendirme için bkz. Parry (1982) s. 131-145; Scammell (1981) s.225-259 Ayrıca bkz. ÖZBARAN, Salih. *Portekizli Seyyahlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007

rotası, Atlantik üzerinde Madeira, Azor, Capo Verde, Fernando Po, Sao Tome gibi yerleşimler üzerinden Hint Okyanusuna ulaşmaktaydı. Burada ise, Portekiz kontrolündeki Zanzibar, Sokotra, Hürmüz, Diu, Goa, Malacca, Macau gibi kilit merkezler bu ticaret rotasını tamamlıyordu. Portekiz, bu merkezler ve irili ufaklı birçok *feitoria* üzerinden Hindistan'daki ve Güneydoğu Asya'daki pozisyonunu siyasî, askerî ve ekonomik olarak kontrol ediyordu. Bölgedeki baharat, fildişi ve köle ticaretini bu rota üzerinden, Avrupa'da bulunan pazarlara taşıyan krallık, oldukça etkili biçimde işleyen bir sistem kurmuştu. Yetersiz nüfusuna ve sınırlı kaynaklarına rağmen Portekiz, 16. yüzyıl boyunca bu devasa rota üzerinde ve kurduğu yerleşimlerde çeyrek milyon insanı, denizci, asker, tüccar, idareci ve yerleşimci olarak görevlendirmeyi ve yerleştirmeyi başarmıştır.¹

Portekiz krallığının Afrika'nın kuzeybatı kıyısı boyunca başlatmış olduğu girişime Papalık otoritesi kayıtsız kalamamıştır. Papalık çıkardığı bir dizi bildiri ile bu girişimi desteklemiş ve yönlendirmiştir. Papa V. Nicholas (1447-1455) tarafından Portekiz kralı V. Alfonso'ya gönderilen 1452 tarihli *Dum Diversas* başlıklı bildiri bunun ilk örneğini teşkil etmektedir. Buna göre Papa, Müslümanlar, paganlar ve diğer inançsızlara boyun eğdirmek, topraklarını fethetmek, zenginliklerine ve tapınaklarına el koymak ve onları köleleştirmek konusunda, sonradan 'Afrikalı' olarak anılacak olan Alfonso (1438-1481) ve ardıllarına yetki veriyordu. Hemen arkasından gelen 1454 tarihli *Romanus Pontifex* adlı bildiride ise aynı Papa, Portekiz'in Afrika kıyısı boyunca kuracağı ticari tekeli destekleyip, kıtanın güney istikametinde keşfedilmesi ve keşfedilen topraklarda yaşayan yerli halkın Hristiyanlaştırılması konularında Alfonso ve ardıllarından gerekli çabayı göstermelerini istemekteydi. Bu bildiri, Portekiz'in kıtada gerçekleştirdiği her yeni keşif sonrasında güncellenmiştir. Öte yandan bu bildiriler, yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygınlaşmaya başlayacak olan Avrupa merkezli köle ticaretini hukukî olarak meşrulaştırmış ve cesaretlendirmiştir.² Hiç kuşkusuz çok yakın tarihli bu iki bildiri, Portekiz'in Afrika kıyıları boyunca 15. yüzyıl sonuna doğru hız kazanacak girişiminin ruhani

¹ Bkz. Thomson (1998) s.152-153.

² Bkz. WILLIAMS, Robert A. *The American Indian in Western Legal Thought: The Discourses of Conquest*. New York, Oxford: University Press, 1990, s.71-74.

dayanağını oluşturunuyordu. Özellikle ikinci bildiri, Portekiz kralına, üçüncü şahıslara ticari imtiyazlar tanımak konusunda hareket serbestliği tanımaktaydı. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ‘Denizci’ Enrique ile kaptanları arasında böyle sözleşmeler yaygındı. Bu sözleşmelerle amaçlanan, üçüncü kişilerden çok Portekiz tacının haklarını korumak ve garanti altına almaktı. Bu durum, yeni olmamasına rağmen, Portekiz girişimine 1470’lerden itibaren hız kazandırmış olmakla kalmayıp, başka krallıklar için de model olmuştur. Bu gelişmelerin sonunda Atlantik okyanusunda yapılacak yolculuklar, krallar tarafından desteklenmeye başlamıştı. Atlantik kıyısındaki her iktidar odağı, kâr ve prestij getiren fırsatlar peşindeydi ve dikkatlerini bu kıyılara yöneltmeye başladılar.

Öte yandan Kastilya krallığı, komşusunun Atlantik girişimlerine kayıtsız kalamamıştır. İlk başta benzer bir girişime başlamaktan ziyade Portekiz’in kazanımlarını ele geçirmeyi tercih etmiştir. 1435 yılında Kanarya adalarını ele geçirerek önemli bir kazanım elde etmiştir. Ancak bu durum, Afrika kıyısı boyunca ilerlemeye ve yayılmaya devam eden Portekiz’in güçlü konumunu sarsmamıştır. Portekiz’in ekonomik açıdan oldukça kârlı olduğu anlaşılan, planlı ve sistematik biçimde ilerleyen yayılmacı siyasetini engellemek amacıyla karşı harekete geçen Kastilya-Aragon ittifakı 1474-1479 yılları arasında topyekûn saldırıya geçmiştir. Ancak, ittifak için başarılı geçmeyen bu savaş dönemi Portekiz lehine sonuçlanmış ve sonrasında 1479 yılında imzalanan Alçaçovas anlaşması ile Kastilya, Portekiz’in Batı Afrika kıyısı boyunca kurduğu ticaret tekeline ve bölgedeki haklarını ileriye dönük biçimde tanımak zorunda kalmıştır. Portekiz ise, Kanarya adalarının İspanya’ya ait olduğunu kabul edip toprak iddiasından vazgeçmiştir.¹ Öte yandan yine aynı dönemde, Kastilya kraliçesi Isabella ile Aragon kralı Ferdinand’ın 1469 yılında evlenmeleri ve 1479 yılında iki krallığın birleşmesi ile İspanya krallığı, yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır.² Hemen sonrasında İber yarımadasının güneyinde bulunan Müslüman Granada emirliğine karşı hızlanan *Reconquista*, 1492 yılının başında Granada kentinin düşmesi ile İspanya lehine sonuçlanmıştır.

¹ Bkz. Palenzuela (2003)

² Bu evliliğin önemi ve gerek yarımadaadaki gerekse kıta genelindeki sonuçları ile ilgili olarak bkz. ELLIOT, John. *Imperial Spain : 1469 – 1716*. New York: Mentor Books, 1966, s.17-43.

Bu dönemde Çin, Japonya ve Hindistan'a batıdan ulaşmak gibi bir tasarıyla Portekiz kralına başvuran Cenovalı denizci Cristoforo Colombo, hâlihazırda Afrika kıyısı boyunca güney yönünde devam eden benzer bir Portekiz girişiminin olgunlaşması nedeniyle geri çevrilmiş; bunun üzerine tasarısı için Kastilya kraliçesi Isabella'ya şahsen başvurmuştur. Portekiz'in girişimlerini yüzyıl boyunca engelleyemeyen Kastilya'nın kraliçesi, Granada'nın ele geçirilmesi sonrasında ayağına gelen bu fırsatı kaçırmamış; Cristoforo Colombo'ya tasarısını gerçekleştirmesini sağlayacak bir imtiyaz tanımıştır.¹ Buna göre; Amiral unvanı alacak olan Colombo yolculuğu sırasında rastlayacağı ada ve kara parçalarına İspanya tacı adına el koyacak, kendisi ve oğulları bu bölgelerin yönetimini krallık adına üstlenecek ve elde edilecek net gelirin onda biri üzerinde hak sahibi olacaktı. Bu şekilde amaçlanan aslında, Portekiz girişimi benzerinde olduğu gibi Asya'nın zenginliklerine ulaşarak ticari kazançlar elde etmektir. Ancak böyle bir tasarıyı tek başına gerçekleştirmek için maddi açıdan gücü olmayan Colombo, konuyu siyasî ve maddi açıdan güç sahibi bir otoriteye taşıyarak sorunu çözmeyi tercih etmişti. Keşfedilecek deniz aşırı topraklar ve bu topraklardan elde edilecek ticarî gelirler üzerinde sahip olunacak hakkın güvence altına alınması, bu güvenceyi sağlama becerisine sahip kraliyet otoritesi tarafından bunu talep eden kişiye verilen imtiyazla mümkün olabiliyordu. Böylece girişimin başarılı olması durumunda, taraflar güç ve prestij kazanmış oluyordu. 1492 yılının Ağustos ayında yola çıkan Colombo, Ekim ayında San Salvador adasına çıktı.² Kendisi Asya'nın doğusunda bir kara parçasına çıktığını düşünmüştü. Ancak, daha sonra kendisinin de fark edeceği gibi varlığı daha önce Avrupalılar tarafından bilinmeyen bir kara parçasına ulaşmıştı. Sonraki on yıl boyunca kendi yazdığı anlatılarla ayrıntılı bir şekilde belgelemiş olduğu yolculuklarına devam eden Colombo, Amerika kıtasını keşfetmişti.³ 1492 tarihli girişim, girişimi yönlendiren taraflar için daha önce mümkün olmayan olanakların ortaya çıkmasına neden

¹ İmtiyaz metni için bkz. <http://www.americanjourneys/pdf/AJ-061.pdf>

² 1492 yılının Dünya Tarihi açısından taşıdığı öneme dikkat çeken bir değerlendirme için bkz. ATTALI, Jacques. 1492. Ankara: İmge Kitabevi, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 1999

³ Colombo'nun yolculukları ile ilgili olarak Bkz. Scammell (1981) s.303-307.

olacaktı. Daha genel bir çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde, benzer bir durumun Avrupa tarihi için de geçerli olduğu söylenebilir.¹

Amerika kıtasının keşfini takip eden yıllar boyunca keşif hareketi, zamanla bir fetih hareketine dönüşmüştür. İspanya kraliyet otoritesi, bu fırsatı bütün kaynaklarını kullanmak suretiyle, kıtayı fethetme çabası içerisinde girerek değerlendirmiştir. Yüzyılın sonuna doğru, Karayipler bölgesine kuvvetle yerleşmeye başlayan İspanyollar, kurdukları yerleşimlerle, bölgeyi kıtanın keşfi ve fethi için bir hareket noktası olarak kullanmışlardır. 16. yüzyılın başından itibaren Güney Amerika'nın kuzey kıyıları ile Karayip ve Antil takımadalarının keşfine ve bu adalara yerleşilmesine yönelik girişimlere başlamışlardır. 1508 yılında Puerto Rico adasını kontrol etmeye başlayan İspanyollar, 1510 yılında Panama kıyılarına kurdukları bazı yerleşimlerle Amerika kıtasında toprak elde etmişlerdir. Bunu, 1511 yılında Küba'nın fethi ve 1513 yılında Bahama adalarının bütünüyle İspanyol kontrolü altına girmesi izlemiştir. 1519 yılında kıtanın fethine yönelik başarıyla sonuçlanan iki büyük girişim, Cortes'in Meksika seferi ve Nunez de Balboa'nın Panama kıstağının kontrolünü sağlaması ile sonuçlanacak seferi başlamıştır. Bir diğer büyük fetih hareketi de, 1531 yılında Pizarro'nun And dağlarını güneye doğru kat ederek, önce Güney Amerika'nın Pasifik kıyı şeridini, sonra da iç bölgeleri hedeflediği girişimdir. 1540 yılında ortaya çıkan tabloya bakıldığında İspanya, Güney ve Orta Amerika'ya kuvvetle yerleşmiş gözükmemektedir.²

Portekiz'in kendi bölgesinde izlediği sınırlı fetih siyaseti ile karşılaştırıldığında, İspanya'nın Amerika kıtasında izlediği yöntem, geniş bölgelerin askerî ve siyasî olarak kontrolüyle sonuçlanan fetih hareketlerine dayanmaktaydı. Bu yöntemin doğal bir sonucu olarak, fethedilen bu bölgelerde yaşayan kıtanın yerlisi olan insan toplulukları da İspanya kraliyet otoritesinin egemenliği altına girmişti. Bu

¹ John Elliot, kıtanın keşfi ile sonuçlanan bu girişimin sonuçlarını ve etkilerini tartışmıştır. Bkz. ELLIOTT, John H. *The Old World and The New 1492-1650*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992

² İspanya krallığının 16. yüzyıl boyunca Amerika kıtasındaki keşif ve fetih faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. BURKHOLDER, Mark A. & JOHNSON Lyman L. *Colonial Latin America*. New York: Oxford University Press, 1998 s.33-66. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak bkz. Elliot (1966) s.61-65; Scammell (1981) s. 307-318; Rice (1994) s.38-44.

durum, kıtanın keşfinden hemen sonra farklı bir içerik kazanmıştır. Altın ve gümüş başta olmak üzere kıtanın doğal zenginliklerini kendi çıkarları için kullanmak isteyen İspanya kraliyet otoritesi ve onu temsil eden nüfuz sahibi yöneticiler, Amerika yerlilerini köleleştirmiştir. Bu amaca uygun olarak bazı uygulamalar geliştirilmiştir. Bunlardan *repartimiento* uygulaması ile yerliler, İspanyollar tarafından paylaşılıp, zorla çalıştırılıp, vergi ödemek zorunda bırakılmışlardı. *Encomienda* uygulaması ise İspanyol yerleşimcilere kraliyet otoritesi tarafından tanınmış bir haktır. Bu hakla yerlileri küçük bir ücret karşılığında istihdam eden toprak sahibi *encomendero*, onlar üzerinde hak sahibi olurken onları çalıştırıp, korumakla ve onlara Hristiyan dinini öğretmekle yükümlüydü. Kendisine tanınan bu 'hak' karşılığında İspanyol toprak sahibi, yerlileri çalıştırarak işlediği topraktan elde ettiği gelirler üzerinden İspanyol krallık otoritesine vergi ödemekle yükümlüydü. Bu uygulamalar, 1514 tarihli *Requerimiento* başlıklı resmi belge ile sağlam bir dayanak kazanmıştır. Temelde 1493 tarihli *Inter Caetera* başlıklı Papalık bildirisine dayanan bu belge, İspanya kral ve kraliçesinin şahsında temsil edilen kraliyet otoritesinin Amerika kıtasının asıl efendisi olduğunu, bu topraklarda yaşayan yerlilerin İspanya tacının dünyevi otoritesini ve Katolik Kilisesini tanımaları gerektiğini, buna direnmeleri halinde topraklarına zorla el konulup, köleleştirilerek en sert biçimde cezalandırılacaklarını açıklamaktadır. İspanyolların çıkmış oldukları ve ileride çıkacakları topraklarda karşılaşacakları yerli topluluklara okunmak amacıyla hazırlanmış olan bu belge, yerlilere iki seçenek sunmaktaydı. İlki, kendi rızaları ile İspanya tacına boyun eğerek tacın hizmetine girmeleriydi. İkincisi ise, ilk seçeneği reddetmeleri halinde, zor kullanılarak İspanya tacının boyunduruğu altına alınıp köleleştirilmeleriydi.¹ Böylelikle kıtanın keşfini izleyen dönemde başlamış olan ve hâlihazırda devam etmekte olan yerli halkın köleleştirilmesi meşruiyet kazanmış oluyordu. Öte yandan bu belge ile desteklenen yukarıda bahsettiğimiz uygulamalar, İspanyol kraliyet otoritesinin kıtadaki egemenliğini ve kontrolünü yaymakta etkili bir aracı olmuşlardır.

¹ Bkz. Pagden (1995) s.91-92; Burkholder & Johnson (1998) s.36-38, 117-118; Bitterli (1989) s.78-81; Williams (1990) s.83-85,88-93.

Papalık otoritesi, İspanya'nın Amerika kıtasını keşfetmesine, tıpkı Portekiz'in girişiminde olduğu gibi sessiz kalmamıştır. Önce kıtanın keşfedilmesi üzerine Papalık otoritesi, V. Nicholas'ın Portekiz lehine verdiği karara benzer biçimde İspanya lehine müdahalede bulunmuştur. Papa VI. Alexander 1493 yılında *Inter Caetera* başlıklı bir bildiri yayınlamıştır. Buna göre; Papa, İspanya kral ve kraliçesine, Azor ve Yeşilburun adalarının dört yüz seksen mil batısında bulunan meridyenin, batısında kalan bölgede toprak edinmek, ticaret yapmak, Hristiyanlığı yaymak gibi konularda hareket serbestliği tanımıştır. Böylelikle, İspanya'nın batı yönündeki girişimi, Papa tarafından desteklenmiştir. Güçlü komşusunun dâhil olduğu bu yeni gelişmelerden rahatsız olan ve kendini güvence altına almak isteyen Portekiz, 1494 yılında İspanya ile Tordesillas anlaşmasını imzalamıştır. Papalık otoritesinin gözetimi altında imzalanan bu anlaşmaya göre taraflar, 1493 Papalık bildirisinde belirtilen mesafenin üç yüz yetmiş mile çekilmesini, buradan geçen meridyenin batısındaki bölgenin, İspanya'nın hareket alanı olması ve doğusunda kalan bölgenin de Portekiz'in hareket alanı olması konusunda anlaşmıştır.¹ Portekiz bu anlaşmayla, İspanya'nın 1493 tarihli papalık bildirisi ile elde ettiği avantajlı durumu kendi lehine çevirmiş; Atlantik okyanusunun Afrika kıyısındaki girişimi ile Amerika kıtasında Brezilya bölgesindeki hak iddiasını güvenceye almıştır. İspanya ise bu anlaşma ile deniz aşırı girişimlerine ve kıta üzerindeki hak iddiasına fiilî ve hukukî açıdan resmiyet kazandırmıştır. Öte yandan birbirini izleyen bu iki gelişme aslında, Colombo'nun başarıyla sonuçlanan girişimi ile ortaya çıkan yeni duruma karşı tarafların uyum gösterme çabası idi.² Ayrıca, açıklık kazanan bir başka gerçek ise, Papalık politikasının Portekiz ve İspanya lehine biçimlenmesi, hatta çakışmasıydı. 1493 tarihli *Inter Caetera* bildirisi, *Dum Diversas* (1452) ve *Romanus Pontifex* (1454) bildirileri ile birlikte ele alındığında, bu çok daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Sahip oldukları bu resmi referanslarla Portekiz ve İspanya krallıkları, 1494 yılında sınırları beklenmedik biçimde genişleyen dünyayı, kendi aralarında bölüşmüş görünüyordı. Öte yandan, İspanya'nın yayılması sadece Amerika kıtası ile

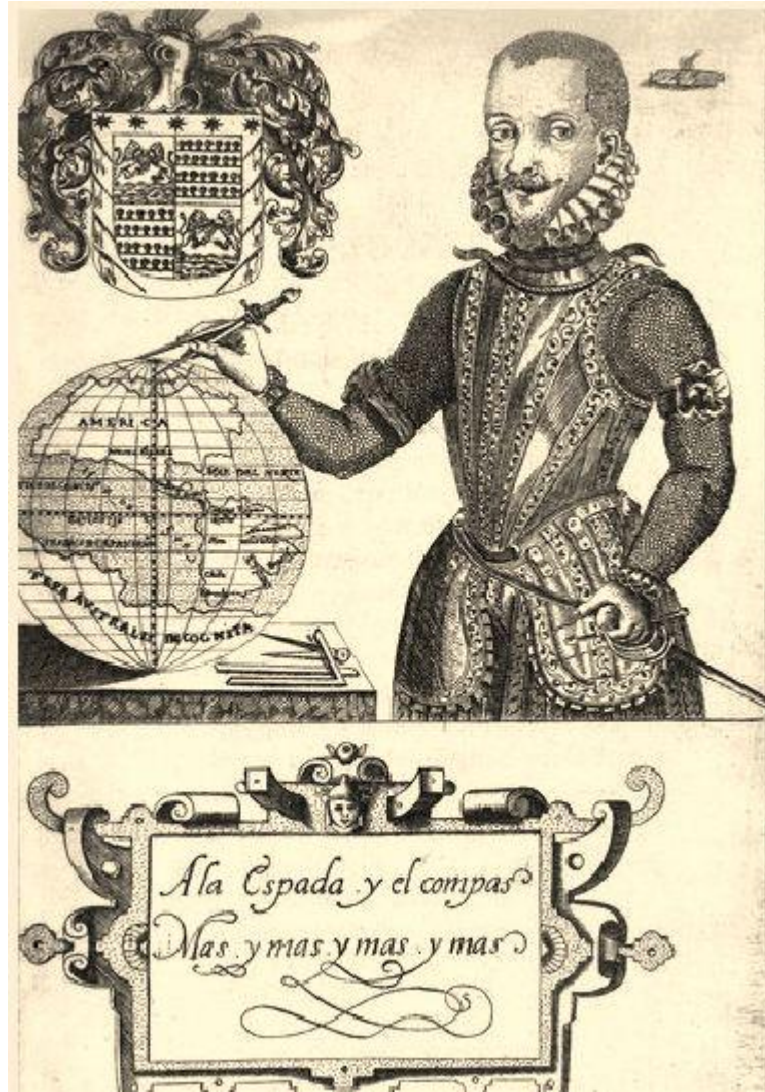
¹ Bkz. Parry (1982) s. 152; Scammell (1991) s.24; Williams (1990) s.80-81.

² Bkz. Palenzuela (2003)

sınırlı kalmamıştır. 1519 yılında İspanya krallığı himayesinde bir keşif yolculuğuna çıkan Portekizli denizci Fernão de Magalhães (ya da bilinen adıyla Magellan), beş gemiyle Amerika kıtasını güney ucundan batıya doğru katetmek suretiyle Pasifik okyanusu üzerinde batı istikametinde ilerlemeye devam etmiştir. Yolculuğunun ilerleyen safhalarında Pasifik okyanusunda Filipinler başta olmak üzere birçok kara parçasını İspanya adına keşfeden Magellan, yolculuk sırasında ölmüştür. Bu kayba rağmen, sefer hız kesmeyerek batı yönünde devam etmiş ve 1522 yılında başladığı yerde başarıyla sona ermiştir. Bu seferin önemli sonuçları olmuştur. Dünyanın küre şeklinde olduğunun bizzat deneyimlenerek kanıtlanmış olması ile birlikte, keşfedilen yeni kara parçaları ile İspanya ve Portekiz krallıklarının egemenlik bölgeleri ve etki alanları bir kere daha çakışmış oluyordu. Atlantik okyanusunda söz konusu olan hak iddialarını, 1492 tarihli Tordesillas anlaşması ile karşılıklı olarak tanıyan krallıklar burada da benzer bir çözüm geliştirmişlerdir. 1529 yılında imzalanan Zaragoza anlaşması ile taraflar uzlaşmaya varmışlardır. Buna göre Portekiz, hâlihazırda kendi egemenlik ve etki alanında bulunan Güneydoğu Asya bölgesindeki haklarını, yeni keşfettiği Molucca ve Yeni Gine adalarını kapsayacak şekilde muhafaza etmiş; İspanya ise, Filipinler başta olmak üzere keşfedilen yeni kara parçaları üzerindeki hakkına resmiyet kazandırmıştır.¹

Bütün bu gelişmeler, İber yarımadası merkezli bir Dünya hegemonyasını mümkün kılmaktaydı. Bu durum 16. yüzyılın son çeyreğinde İspanya ve Portekiz tacının geçici bir süreliğine birleşmesi ile tek kutuplu bir nitelik kazanmıştır. Portekiz'in Fas Sultanlığına karşı düzenlediği askeri seferde 1578 yılında Alcazarquivir savaşında ağır bir yenilgiye uğraması ve bu savaş sırasında Portekiz kralı Sebastião başta olmak üzere Portekiz tacını elinde bulunduran Aviz hanedanının birçok üyesinin ölmesi, krallığı siyasi bir kaosa sürüklemiştir. Kısa bir süre sonra, İspanya kralı II. Felipe, çözümü neredeyse imkânsız görünen bu veraset krizine etkili biçimde müdahale etmiş ve 1581 yılında Portekiz kralı olarak taç giymiştir. Böylelikle, Portekiz krallığını denizaşırı mülkleri ile birlikte bütünüyle ilhak eden İspanya krallığı, dünyanın en büyük

¹ Bkz. Parry (1982) s.159-162; Scammell (1981) s. 318-320.

İspanya Krallığının Amerika kıtasındaki kolonilerinin yöneticilerinden Bernardo de Vargas Machuca, 1599 tarihli *Milicia y Descripción de las Indias* başlık eserinin iç kapağında, bir elinde kılıç ve diğer elindeki pusula ile yerküreyi işaret ediyor. Resmin altındaki kısa ifadede 16. yüzyıl sonunda 'bütün dünyanın efendisi ve kralı' konumunda olan İspanya'nın sömürgeci bir güç olarak, bitmez tükenmez iştahını görebiliyoruz:

A la Espada y el compás

Más y más y más y más

Kılıçla ve pusula ile

Daha fazla, daha fazla, daha fazla, daha fazla...

gücü haline gelmiştir.¹ Öte yandan, 16. yüzyıl boyunca her iki krallık açısından ortaya çıkan bu olumlu tabloya Avrupa'nın diğer aktörlerini dâhil etmek, en azından bu yüzyıl için mümkün değildir. Avrupa'nın diğer Hristiyan güçleri yaşanan bu gelişmelere dahil olacak kadar güçlü olmadıkları için ya uzaktan izlemekle yetinmişler ya da cılız görünen tepkiler vermişlerdir.

Bu Avrupalı güçlerden Fransa krallığında Amerika'nın keşfi çok ses getirmemiş görünmektedir. Bu olaya verilen karşılık nispeten geç olmuştur. Fransa kralı I. Francois, 1523 yılında İtalyan denizci Giovanni da Verrazzano'yu, kıtanın keşfi için görevlendirmiştir. Ertesi yıl yol çıkan Verrazzano, kıtaya ulaşmış ve bugünkü North Carolina, New York, Maine ve Nova Scotia kıyılarını keşfetmiştir. Bu keşfin sonrasında I. Francois, tıpkı Colombo ve Caboto'nun girişimlerinde olduğu gibi Breton denizci Jacques Cartier'e kapsamlı bir imtiyaz tanımıştır. Jacques Cartier, 1534-1542 yılları arasında Amerika kıtasına üç başarılı yolculuk yapmıştır. İlk iki yolculuğunda Kanada'nın doğusunda bulunan Newfoundland adasını, St. Lawrence körfezi kıyılarını ve St. Lawrence nehrinin halicini keşfetmiştir. Breton denizci son yolculuğunda ise Charlesbourg-Royal adını verdiği kıtadaki ilk Fransız yerleşimini kurmuştur.² Yerleşim, kurulduktan hemen sonra terkedilmesine rağmen, Cartier bu girişimleri ile Kanada bölgesi üzerindeki Fransız iddiasının sonraki yıllarda resmiyet kazanmasını sağlamıştır. Fransızlar kıtaya yönelik sömürgecilik girişimlerinde 17. yüzyılın başında başarıya ulaşarak, kıtaya yerleşmişlerdir. Avrupalı güçler arasında, Fransızlara kıyasla Amerika kıtasının keşfiyle hız kazanan bu gelişmelere İngiltere krallığı çabuk bir tepki göstermiştir. Benzer bir girişimde bulunmak için gerekli ekonomik güce henüz sahip olmayan krallığın verdiği karşılık zayıf görünse de sonraki dönemde belirleyici olmuştur.

¹ John Elliot, İspanya'nın yüzyıl sonunda ulaştığı bu durumu Britanya'nın 19. yüzyıldaki durumuna atıfta bulunarak "üzerinde güneş batmayan bir imparatorluk haline geldiği" sözleriyle ifade etmiştir. ELLIOTT, John H. "Spain and its Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *Early Maryland in a Wider World*. (ed. David Beers Quinn), Detroit: Wayne State University Press, 1982, s.58-83. Ayrıca bkz. Elliot (1966) s. 264-273.

² Bkz. Parry (1982) s.202-203; Scammell (1981) s.443-446; Bitterli (1989) s.87-89.

1.2. 16. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNE KADAR AMERİKA KITASINA YÖNELİK İNGİLİZ GİRİŞİMLERİ

Christoforo Colombo'nun 1492 yılında Asya kıtasına batıdan ulaşmak niyetiyle çıktığı yolculuk sonucunda daha önce hiç bir Avrupalının ayak basmadığı bir kara parçasını Kastilya krallığı adına keşfetmesi, Atlantik okyanusuna kıyısı olan bir çok Avrupa devletinde olduğu gibi İngiltere krallığında da geniş bir ilgi görmüştür. Bu ilginin kökeninde krallığın hem coğrafi konumu hem de krallıkta yaşayan nüfusun denizciliğe olan yatkınlığı yatmaktaydı. Öte yandan Portekiz ile 14. yüzyılın sonunda kurmuş olduğu yakın ilişki¹, İngiltere'nin sonraki yüzyıl boyunca İber yarımadasında gerçekleştirilen Atlantik ötesi girişimlerden haberdar olmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, yüzyıl boyunca benzer girişimlerin küçük ölçekli de olsa İngiltere'de de gerçekleştirilmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle, başta Bristol olmak üzere İngiltere'nin batı kıyısında bulunan liman kentlerinde yaşayan tüccar ve denizciler artan bir ilgiyle dikkatlerini okyanusa çevirmişlerdir. Başlıca uğraşları balıkçılık olan bu insanlar, kuzey Atlantik'te İzlanda ve ötesine doğru uzun mesafeli balıkçılık seferleri yapmışlardır. Yüzyılın ikinci yarısında ise verimli balıkçılık havzalarını hedefleyen bu seferler, Grönland ve hatta Newfoundland açıklarına kadar ulaşarak Amerika kıtasına yaklaşmıştır. Aynı dönemde İngiltere'nin liman kentlerinde ticarî faaliyetlerle etkinlik göstermeye başlayan İtalyan kökenli tüccar ailelerin katkısıyla balıkçılık kar getiren bir uğraş haline gelmiştir. Colombo, Kastilya kraliçesi Isabella'dan projesi için gerekli imtiyazı almadan çok önce 1480'ler boyunca, bahsettiğimiz bu denizci-tüccarlardan birisi olarak Atlantik sularında kendi ticarî faaliyetlerini sürdürüyordu.² Bu durum, denizcilik ve ticaretin yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Batı Avrupa genelinde kazandığı kozmopolit nitelik dikkate alındığında şaşırtıcı değildi.

¹ İki krallık, 1386 yılında imzalanan Windsor anlaşması ile Avrupa'nın bilinen en eski ittifaklarından birini kurmuşlardır. Bu ittifak, Aviz ve Lancaster hanedanları arasındaki kraliyet evliliği ile pekiştirilmiştir. Palenzula (2003)

² Colombo'nun erken faaliyetlerine yönelik ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. QUINN, David Beers. "Columbus and the North: England, Iceland and Ireland" *The William and Mary Quarterly* 49.2 (1992): 278-297.

Atlantik ötesine yönelik İngiliz girişimleri, resmi olarak 15. yüzyılın son yıllarında başlamıştır. Bu girişimler, öncelikle Asya kıtasına batı istikametinden ulaşacak bir ticaret rotası bulmak ya da kurmak hedefi doğrultusunda şekillenmiştir. Bu ticarî rotayı arayış sırasında varlığı daha önce bilinmeyen toprakları keşfetmek ve bu topraklara yerleşme fikri ikincil bir hedeftir. Bu iki hedef, Colombo'nun girişimleri ve bu girişimlerin arkasındaki motivasyon ile benzerlik gösterir. Benzerlik, sadece bunlarla sınırlı değildir. İngiliz kraliyet otoritesi, tıpkı İspanya örneğinde olduğu gibi kendisine benzer bir girişim önerilene kadar, bu girişim ve olası sonuçları hakkında bir fikir sahibi değildi.

Colombo'nun Amerika kıtasını keşfi sırasında İngiltere tahtında oturan VII. Henry (1485-1509) denizciliğe olan merakı ile bilinmektedir. Colombo, 1480'lerin sonuna doğru kardeşi Bartholomeo'yu Atlantik ötesi keşif girişimine destek vermesi amacıyla VII. Henry'e göndermiş; ancak İngiltere kralının ilgi göstermesine rağmen yanıt vermekte gecikmesi üzerine Colombo, destek arayışını İber yarımadasına yönlendirmiştir. Kendi ayağına gelen fırsatı değerlendirmekte geç davranan ve sonrasında yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiş olan VII. Henry, benzer girişimler konusunda 1490'lı yıllarda daha istekli görünmüştür. Amerika kıtasının keşfinden sonra kendisine başvuran İtalyan denizci-tüccar Giovanni Caboto'nun girişimine kayıtsız kalmayarak destek vermekte tereddüt göstermemiştir.

Buradaki süreç, tıpkı Colombo'nun girişiminde olduğu gibi, kraliyet otoritesinin, girişim için verdiği bir imtiyaz belgesine dayanarak başlamıştır. 5 Mart 1496 tarihinde İngiltere kralı VII. Henry Tudor, İngiltere'de Bristol kentinde ikamet eden Venedikli denizci-tüccar Giovanni Caboto ve oğullarına Hindistan'a batıdan ulaşmak hedefi ile Atlantik ötesi yolculuk için imtiyaz ve yetki vermiştir. Bu belgeye göre VII. Henry, Caboto ve oğullarına batı, kuzey ve güney doğrultusunda karşılaşılabilecekleri kara parçalarını İngiltere tacı adına ele geçirmelerini istemiş ve bu bölgelerde Bristol kenti üzerinden gerçekleştirecekleri ticarî faaliyetlerden elde edecekleri gelirin yirmide biri üzerinde hak sahibi olduklarını belirtmiştir. Bu imtiyazın ayrıntıları, Caboto'nun hazırlıklarına ve faaliyetlerine dair ayrıntılar İber yarımadasında ticari

faaliyetlerde bulunan John Day isimli bir İngiliz tüccarın Christoforo Colombo'ya hitaben yazdığı ayrıntılı mektupta yer almıştır.¹ Giovanni Caboto bu imtiyaz belgesine dayanarak aynı yıl içinde bir yolculuğa çıkmıştır. Bu yolculuk, kötü hava koşulları ve kaynakların kıtlığı nedeniyle başarısız olmuştur. Caboto, daha iyi bir hazırlık sonrasında 1497 yılı baharında müretabbatını çoğunlukla İngiliz denizcilerin oluşturduğu *Matthew* adını taşıyan bir gemi ile Bristol'den ayrılarak Atlantik ötesi keşif yolculuğuna başlayabilmiştir.² Yolculuk hakkındaki bilgiler oldukça yetersiz olmasına rağmen, yankı uyandıracak biçimde sonuçlanmıştır. 1497 yılında Asya kıtasına ulaşmak niyetiyle yola çıkan Caboto, Kanada'nın doğusunda Newfoundland, Labrador ve Nova Scotia kıyılarına ulaşmış; yeri tam olarak tespit edilemeyen bir noktada karaya çıkarak Kuzey Amerika'yı keşfeden ilk Avrupalı denizci olmuştur. Tıpkı Colombo'nun yapmış olduğu gibi karaya çıkar çıkmaz, törenle ayak bastığı kara parçasına bir haç dikmiş ve almış olduğu imtiyaz belgesine uygun olarak, bu toprağın egemenliğini İngiltere kralı VII. Henry adına aldığını beyan etmiştir. Yolculuğu boyunca yaklaşık altı yüz kilometre uzuluğunda kıyı şeridini keşfeden Caboto, sonbahara doğru Bristol'e dönmüştür.³ Keşif, İngiltere'de olduğu kadar kıtada da yankı bulmuştur. Yolculuğun sona ermesinden hemen sonra üçüncü şahıslar tarafından yazıldığı bilinen bazı belgeler, yolculuğun ve keşfin detayları hakkında eksik kalan kısımları tamamlayan önemli bilgiler içermektedir. Londra'da ikamet eden ve Caboto'nun yakın çevresinden olduğu düşünülen Venedikli tüccar Lorenzo Pasqualigo'nun kardeşleri Alvise ve Francesco'ya yazdığı mektup, Milan Düklüğü'nü İngiltere krallığında temsil eden Raimondo de Soncino'nun dük Ludovico Sforza'ya hitaben yazdığı iki mektup, bahsedilen belgeler arasında yer almaktadır.⁴ Özellikle, Lorenzo Pasqualigo ve Raimondo de Soncino'nun yazmış olduğu mektuplarda, benzer bir yanılgıyla Caboto'nun keşfetmiş olduğu kara parçalarının Asya kıtasına ait olduğunu yazmaları çarpıcıdır. Ayrıca, bu

¹ Bkz. Quinn (1974) s.94; Andrews (1984) s.44.

² 1497 tarihli yolculuğun hazırlıklarının ayrıntılı olarak incelendiği bir makale için bkz. JONES, Evan. "The *Matthew* of Bristol and the Financiers of John Cabot's 1497 Voyage to North America" *English Historical Review*, CXXI.492 (2006): 778-795.

³ Giovanni Caboto'nun 1497 tarihli ilk yolculuğu ile ilgili olarak bkz. Quinn (1974) s.93-100; Andrews (1984) s.45-47.

⁴ Bu mektupların İngilizce çevirileri için bkz. www.americanjourneys.org/aj-069/

mektupların yazarları, başarılı geçen bu ilk yolculuğun ardından Caboto liderliğinde daha kapsamlı bir ikinci yolculuğun hazırlıklarının başladığı bilgisini verirler. Pasqualigo, mektubunda bu ikinci seferin on gemi ile gerçekleştirileceğini, de Soncino ise ilk mektubunda sefere on beş ya da yirmi geminin katılacağını yazmıştır.

Gerçekten de Caboto, VII. Henry'den ertesi yıl gerçekleştirmek üzere ikinci bir yolculuk için gerekli yetki ve imtiyazları almıştır. Ancak, bu yolculuğun hazırlıkları ve kapsamı yukarıdaki kaynakların belirttiği kadar geniş değildir. Buna rağmen, ilk yolculukla kıyaslandığında Caboto'nun önüne İngiliz kraliyet otoritesinin ve İngiliz tüccarların desteği ile daha geniş olanakların sunulmuş olduğu aşikar görünüyordu. David B. Quinn'in belirttiği gibi bu ikinci seferle, İngilizler Portekiz ve İspanya girişimlerinin bir benzerini ortaya koyma çabası içine girmişlerdi.¹ Kısa sürdüğü anlaşılan bir hazırlık devresinin ardından Venedikli denizci ikinci yolculuğuna, 1498 yılının Mayıs ayında beş gemi ile Bristol'dan çıkmıştır. Seferin bu haliyle önceki sefer sırasında keşfedilen topraklara bir yerleşim kurmak amacını taşıyor görünebilir; ancak, bu durumu kanıtlayacak herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Nihayetinde, beklentilerin aksine Caboto başta olmak üzere sefere katılan mürettebat ve gemiler, tek bir gemi haricinde İngiltere'ye geri dönememişlerdir. Sefer, tam olarak bilinmeyen bir nedenle başarısızlıkla sonuçlanmıştır.² Bu başarısızlığa rağmen, İngiliz girişimi özellikle İspanya'da rahatsızlık yaratmış görünmektedir. Bu rahatsızlık, İspanya krallığının İngiltere'deki elçilerinden Pedro de Ayala'nın bu yolculuk başladıktan hemen sonra Haziran ayında kral ve kraliçesine hitaben yazdığı mektuba yansımıştır. Ayala, halihazırda İspanyolların keşfetmiş olduğu ve Tordesillas anlaşması ile kazanmış olduğu topraklar üzerinde İngilizlerin hak iddia etmeye başlayabileceği konusunda kral ve kraliçesini bilgilendirmiş ve uyarmıştır.³

Caboto'nun son yolculuğunun başarısızlığa uğramasından sonraki on yıl boyunca, benzer girişimler VII. Henry tarafından desteklenmiştir. Kapsam olarak

¹ Bkz. Quinn (1974) s.100.

² Caboto'nun son yolculuğu ile ilgili olarak bkz. Quinn (1974) s.100-103; Andrews (1984) s.47.

³ Bu mektubun İngilizce çevirisi için bkz. www.americanjourneys.org/aj-069/

Venedikli denizciye verilen imtiyaz kadar geniş ve ayrıcalıklı olmasa da imtiyazların sayısı bu dönemde artmıştır. 1501 tarihli imtiyaz, sonuçları itibarıyla önemli bir yere sahiptir. Bu imtiyaz, Bristol'de ikamet eden Portekizli João Fernandes, João Gonçaves, Fransico Fernandes ve İngiliz Richard Warde, Thomas Asshehurst, John Thomas, Hugh Elyot'a verilmiştir. Hatta bu imtiyazla birlikte Bristol kökenli bu denizci ve tüccarlar, imtiyaza konu olan hedefe ulaşmak için bir yarış içerisine girmişlerdir. Bu hedef, Caboto'nun izlediği rotayı takip ederek Asya kıtasının zenginliklerine ulaşacak bir ticarî rota bulmak ve bu arayış sırasında yeni topraklar keşfetmektir. İmtiyaz alan kişiler arasında bulunan Portekizli denizci João Fernandes, 1501-1502 yılları arasında gerçekleştirdiği iki yolculuk sırasında bugün Kuzey Amerika'nın kuzey doğusunda yer alan Labrador yarımadasını ve yarımadanın kıyılarını keşfetmiştir.¹ Giovanni Caboto'nun oğlu Sebastian, 1508 yılında babasının almış olduğu imtiyaza dayanarak, Asya'ya Amerika kıtasının kuzeyinden dolaşarak ulaşmayı sağlayacak kuzeybatı geçidini bulmayı hedefleyen bir keşif yolculuğa çıkmıştır. Yolculuk hakkındaki detaylar tartışmalı görünse de, kesin olan Caboto'nun geçidi bulamamış olmasıdır. Ancak, Caboto bugün Hudson körfezi olarak bilinen bölgeye ulaşmayı başarmış ve João Fernandes'in yolculuklarında keşfetmiş olduğu sahil şeridini İngiltere adına genişletmiştir.²

Kuzey Amerika'nın batısında ve kuzey batısında kalan bazı toprak parçaları üzerindeki hak iddiasını İngiltere Krallığına kazandıran keşif yolculukları, 1508 yılında gerçekleştirilen bu yolculuk sonrasında bir süreliğine sona ermiştir. VII. Henry'nin ölümü sonrasında tahta çıkan VIII. Henry (1509-1547), babasının aksine keşif yolculuklarına destek vermekte isteksiz davranmıştır. Bu duruma rağmen, kralın üç keşif yolculuğuna destek verdiği bilinmektedir. Sırasıyla 1517 yılında John Rastell, 1527 yılında John Rut ve 1536 yılında Richard Hore tarafından gerçekleştirilen bu yolculukların öncelikli hedefi, Asya kıtasına ulaşılmasını sağlayacağı düşünülen kuzeybatı geçidini keşfetmektir. Bu yolculuklar, yüzyılın başında yapılan yolculuklar kadar kayda değer bir başarı ile

¹ Bkz. Quinn (1974) s.117-118, Andrews (1984) s.48-49.

² Sebastian Caboto'nun 1508 tarihli yolculuğu ile ilgili olarak bkz. Quinn (1974) s.139-144; Andrews (1984) s. 50-52.

sonuçlanmasa da Atlantik ötesini ve Amerika kıtasına yönelik ilginin taze kalmasını sağlamıştır.¹ Sonrasında Kuzey Amerika, yapılan bu keşif yolculuklarına rağmen, bir süreliğine İngilizler tarafından unutulmuş ya da görmezden gelinmiştir. David B. Quinn'in belirttiği gibi, yüzyılın ilk yıllarında Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz bilgisi, başka herhangi bir Avrupalı gücün sahip olduğundan daha fazlaydı; ancak, 1560'lı yıllara gelindiğinde İngilizler elli beş yıl öncesine kıyasla bölge hakkında en az bilgiye sahip Avrupalı güç olarak görünmekteydi.² Benzer yolculukların tekrar başlaması ve kıtaya yönelik ilk yerleşme girişimleri, I. Elizabeth'in tahta çıkmasından sonra yüzyılın son çeyreğinden itibaren mümkün olabilmıştır. Ancak, bu yeniden hatırlama sürecinin analizini yapmadan önce, bu çalışmaya konu olan İngiltere'nin Tudor ve erken Stuart dönemini incelemek gerekir.

¹ VIII. Henry zamanında gerçekleştirilen bu yolculuklar ile ilgili olarak bk. Bkz. Quinn (1974) s.160-191; Andrews (1984) s.54-56.

² Bkz. Quinn (1974) s.194.

2. BÖLÜM: TUDOR DÖNEMİNDE İNGİLTERE KRALLIĞI

Portekiz, 14. yüzyılda denizaşırı girişimlerine başladığı sırada İngiltere Krallığı, Ortaçağların en büyük feodal krizlerinden birinin aktörlerinden biriydi. Fransa kralı IV. Charles'ın (1322-1328) veliaht bırakmadan ölmesi ve Capet Hanedanının sona ermesi sonrasında, İngiltere Kralı III. Edward (1327-1377), Fransa tacı için en kuvvetli aday konumuna gelmişti. İngiltere Kralı veraset konusundaki bu hakkını aynı zamanda IV. Charles'ın kızkardeşi olan annesi Isabella üzerinden alıyordu. Ancak, taç üzerindeki veraset hakkının hanedanın kadın üyeleri üzerinden devredilemeyeceğini iddia eden Fransız soyluları, tacı veraset konusunda daha zayıf bir konumda bulunan Valois Kontu Philip'e vermeyi uygun görmüşlerdir. Bu iddianın kökeninde *Lex Salica* ya da eski Frank yasasının veraset konusunda herhangi bir ailenin kadın üyelerine hak tanımaması yatmaktadır. Yasanın bu şekilde yorumlanması, kuşkusuz o günün siyasi çıkarları ve ihtiyaçları ile ilgiliydi. Gerçekte Fransız soyluları ve din adamları, yabancı ve rakip bir kralın Fransa tacını giymesini istememişlerdir. Böylece, VI.Philip'in 1328 yılında Fransa tahtına çıkmasıyla Valois Hanedanı tacın yeni sahibi olmuştur. Henüz reşit olmayan ve Fransa tacı üzerindeki hak iddiasını savunacak durumda olmayan III. Edward ve İngiltere Krallığının naibleri olan annesi Isabella ve Roger Mortimer bu gelişmeleri ilk başta sessizce izlemekle yetinmiştir. Ancak naiblik kurumunu devre dışı bırakarak zamanla pozisyonunu güçlendiren Edward, Fransa tacı üzerindeki hakkını almak üzere hazırlıklara başlamış ve 1337 yılında Fransa Krallığına savaş ilan etmiştir. Yüzyıl Savaşları olarak bilinen bu uzun ve karmaşık tarihsel olgu, karşılıklı diplomatik hamlelere, askeri harekatlara, meydan savaşlarına ve sonuç getirmeyen barış girişimlerine konu olmuştur. Ortaçağ ile birlikte 1453 yılında sona eren bu mücadele sonucunda, İngiltere Krallığı, amaçladığının aksine herhangi bir kazanç elde edememiş ve savaş öncesi Fransa'da sahip olduğu

toprakları kaybetmiştir.¹ Savaşın İngiltere için siyasî ve ekonomik açıdan olan yıkıcı etkileri sadece bu kayıplarla sınırlı kalmamış ve Krallık içinde de önemli sonuçları olmuştur.

Yüzyıl Savaşlarının ağır bir İngiliz yenilgisiyle sona ermesi, Lancaster hanedanı üyesi olan kral VI. Henry'nin (1422-1461) zayıf ve etkisiz yönetiminin sorgulanmasına neden olmuştur. İngiliz tacının veraseti konusunda güçlü bir pozisyona sahip olan York Dükü Richard önderliğindeki bir grup soylu, kralın yetersizliğini ve beceriksizliğini açıkça eleştirerek meşruluğunu tartışmaya açmış; krallığın daha iyi biçimde yönetilmesi için bir reform çağrısında bulunmuştur. Bu çağrı, kendi konumunu korumak isteyen sarayda, Lancaster Hanedanı üyeleri arasında ve hanedana yakın soylular arasında kabul görmemiştir. Bu durum, ülkeyi uzun sürecek hanedanlararası bir iç savaşa sürüklemiştir.² 1455 yılında başlayan ve Güller Savaşı olarak bilinen bu iç savaş, ismini birbirine rakip olan Plantegenet Hanedanının iki yan kolu olan Lancaster ve York hanedanlarının sırasıyla kırmızı ve beyaz gül olan simgelerinden almıştır. İç savaş boyunca birbirine rakip olan bu iki köklü ve güçlü hanedan, davalarını destekleyen soylular ve halk ile birlikte İngiliz tacını elde etmek için mücadele etmiştir. Geneli itibarıyla York hanedanının lehine gelişen ve hanedan üyelerinin tacın kontrolünü elinde bulundurduğu bu uzun mücadele sırasında her iki aile de nüfuzlu üyelerini savaş, komplo ve entrika nedeniyle kaybederek birbirlerini tüketmişlerdir. Nihayetinde iç savaş, Henry Tudor liderliğindeki Lancaster ordusunun İngiliz kralı III. Richard'ı 1485 yılında Bosworth Field Savaşında yenmesi ve Richard'ın savaş meydanında ölmesi ile sona ermiştir. Richard'ın veliyet bırakmadan ölmesiyle İngiliz tacının veraseti için en güçlü aday olan Henry Tudor, VII. Henry adını alarak kral olmuş ve Tudor hanedanı kurulmuştur. Böylece İngiltere Krallığı için Yüzyıl Savaşları ve Güller Savaşı ile uzun süren savaş dönemi sona ermiştir.

¹ Yüzyıl Savaşlarına ilişkin olarak bkz. ALLMAND, Christopher. *The Hundred Years War: England and France at War c.1300-1450*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988

² Güller Savaşına ilişkin olarak bkz. CARPENTER, Christine. *The Wars of the Roses: Politics and the Constitution in England, c.1437-1509*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997

2.1. VII. HENRY (1485-1509): UZLAŞMA VE TOPARLANMA DÖNEMİ

Tudor döneminin başlangıcında, İngiltere uzun süren savaş ve kargaşa döneminin yarattığı siyasî, toplumsal ve ekonomik sorunlar ile yüzleşmek zorundaydı. Bu durumun farkında olan VII. Henry, ilk önce Güller Savaşına neden olan krizin taraflarını uzlaştırmaya çalıştı. Bu niyetle tahta çıkar çıkmaz, York hanedanından VI. Edward'ın (1460-1471) kızı York'lu Elizabeth ile evlendi. Bu evlilik, önceki dönemde Lancaster ve York hanedanlarını destekleyenleri büyük ölçüde birleştirirken Henry'nin kral olarak konumunu güçlendirmiştir. Kendisini tahttan indirmeye yönelik son önemli York girişimini 1487 yılında Stoke Savaşında bertaraf ettikten sonra dikkatini, gücünü ve kaynaklarını krallığın toparlanması için adanmıştır. VII. Henry dikkatini özellikle ekonomi ve diplomasi konularına yoğunlaştırmıştır.

İngiliz kralının ekonomiye ilgi göstermesinin en önemli nedeni, krallığın coğrafi konumunun sağladığı avantaj ve potansiyelin uzun süren savaş dönemiyle ihmal edilmiş olmasıdır. Krallık tebaasının beslenmesi için hayatî önem taşıyan ve ekonomik değeri balıkçılık faaliyeti, ortaçağlar boyunca hiçbir zaman kesintiye uğramadan devam etmiştir. Krallığın kontrol ettiği uzun sahil şeridinde 14. ve 15. yüzyıllar boyunca canlanan liman kentlerinde serpilmeye başlayan İngiliz tüccar sınıfı, Avrupalı tüccarlarla sağlam iş ilişkileri kurarak kıtadaki ticari faaliyetlere etkili biçimde dahil olma çabası içine girmiştir. Ancak bu durum, Yüzyıl Savaşlarının son dönemlerinde değişmeye başlamış; sonrasında Güller Savaşının yıkıcı etkilerinden olumsuz etkilenmiş ve yer yer kesintiye uğramıştır. Ticaretle ve denizcilikle tahta çıkmadan önce de ilgilendiği bilinen VII. Henry, İngiliz ticaretini ve tüccar sınıfını sürekli destekleyerek, krallığın ticaretten kazandığı gelirleri artırmaya çalışmıştır. Bu konudaki en önemli girişimi, Londra'da 1407 yılında kurulmuş olan *Merchant Adventurers Company* yani Maceraperest Tüccarlar Şirketini 1486 yılında bazı ayrıcalık ve imtiyazlarla donatarak denizaşırı ticaret için cesaretlendirmek olmuştur. İngiliz yününü ve bu yünden yapılan kaliteli dokumaları kıtaya ihraç ederek zamanla gelişip büyüyen bu şirket bünyesinde York, Norwich, Exeter, Ipswich, Newcastle ve Hull gibi

diğer kentlerden tüccarlar da yer almıştır. Henry, şirkete tanımış olduğu imtiyaz ve ayrıcalıkları 1505 yılında daha da genişletmiştir. Bunun sonucunda güçlenen şirket, Calais, Antwerp, Bruges ve Hamburg gibi önemli Avrupa pazarlarında 16. yüzyılın ilk yarısında etkili olarak zaman zaman yün ticareti üzerinde tekel olma ayrıcalığını yaşamıştır. İngiliz yünü ve dokumaları adı geçen bu pazarlar üzerinden kıtanın hemen her yerine dağılmıştır. Bu önemli ihraç malının satış hacmi yüzyılın ortasında önceki yüzyılın son çeyreği ile kıyaslandığında ikiye katlanmış; satış değeri ise yıllık bir milyon sterline ulaşmıştı. Oldukça karlı olan bu ticaret sonucunda şirket, İngiltere’de ihtiyaç duyulan çeşitli kaynakları kıtadan ithal etme yeteneğine de kavuşmuştu. Şirketin önemi göstermiş olduğu ticarî etkinlik ve başarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda yüzyıl boyunca kurulacak benzerleri için örnek teşkil etmiştir.¹ VII. Henry, İngiliz tüccarlarının kıtada artan etkinliğini korumak amacıyla gerektiğinde diplomasıyı etkili biçimde kullanmıştır. 1496 yılında Burgonya Düklüğü, Hansa Birliği, Venedik ve Floransa ile imzalanan ve *Magnus Intercursus* olarak bilinen uzun sürecek bir ticaret anlaşması bu durumun iyi bilinen bir örneğidir.² Bu anlaşma, özellikle İngiliz tacının ve İngiliz tüccarların kıtadaki ekonomik çıkarlarını uzun vadeli olarak garanti altına alması bakımından önemlidir.

Öte yandan VII. Henry krallığının coğrafi konumunu ve deniz ticaretini korumak niyetiyle, kendisinden önceki kralların başvurduğu feodal nitelikli bir deniz gücü yerine, düzenli ve sürekli bir donanma oluşturmaya karar vermiştir. Bu amaçla 1495 yılında Portsmouth liman kentinde bir tersane inşa ettirmiş ve ardından da kendi ihtiyaçlarını karşılayacak düzenli bir gemi inşa programı hazırlayarak İngiliz Kraliyet Donanmasının temellerini atmıştır.³ 16. yüzyıl boyunca VIII. Henry ve özellikle I. Elizabeth’in göstermiş olduğu ilgiyle hem nitelik hem nicelik

¹ Maceraperest Tüccarlar Şirketi ile ilgili olarak bkz. WILLIAMSON, James A. *The Tudor Age*. New York: Longman, 1979, s.69-70; LOCKYER, Roger. *Tudor and Stuart Britain*, Harlow: Longman, 2005, s.145; Andrews (1984) s.6-7.

² Bkz. Williamson (1979) s.45-46.

³ Bkz. Williamson (1979) s.68-69.

açısından büyüyen donanma, yüzyılın sonlarına doğru krallığın önemli araçlarından biri haline gelecekti.¹

VII. Henry'nin ilgi gösterdiği ve başarı gösterdiği alanlardan biri de diplomasiydi.² Krallığının güçlü müteffiklerinin olmasını arzulamıştır. Bunun için ilk önce Kastilya ve Aragon Krallıklarının birleşmesiyle yeni kurulan İspanya Krallığı ile 1489 yılında Medina del Campo Anlaşmasını imzalamıştır. Anlaşmaya göre, iki krallık Fransa Krallığına karşı herhangi bir savaş durumunda geçerli olmak üzere karşılıklı askeri bir ittifak oluşturmuşlar. Ayrıca bu anlaşma ile iki krallık arasında bir kraliyet evliliği düzenlenmişti. Buna göre, VII. Henry'nin oğlu veliaht prens Arthur'un, Aragon kralı II. Ferdinand ve Kastilya kraliçesi Isabella'nın kızı Catherine ile evlenmesi kararlaştırılmıştı. Aynı yıl içinde Kutsal Roma İmparatoru Maximillian ile bir ittifak kuran İngiliz Kralı, İmparator üzerinden Papalık ile ilişkiler kurmayı amaçlamıştı. İngiliz kralının diplomatik açıdan başarılı olan diğer bir girişimi ise Fransa krallığını 1492 yılında Etaples Barışına zorlamasıydı.³ Anlaşmaya neden olaylar bizzat Fransa Kralı VIII. Charles'ın, meşru olmayan hak iddiası ile İngiliz tacını elde etmeye çalışan Perkin Werbeck'in girişimlerine destek vermesiyle başlamıştır. Bu tehditin farkına erkenden varan VII. Henry, Fransa'yı bu desteğe son vermesi için uyarmış ve sonrasında Fransa Krallığının ilhak etmek istediği Bretonya Düklüğüne bir ordu göndermiştir. İngiliz tarafının kararlılığını bu şekilde göstermesi sonucunda VIII. Charles, geri adım atıp barış çağrısı yapmak zorunda kalmıştır. Taraflar, Fransa'nın Werbeck'e verdiği desteği sona erdirip sınırdışı etmesi ve İngiltere'ye tazminat ödemesi, buna karşılık İngiltere'nin Bretonya siyasetinden tamamıyla vazgeçmesi şartıyla barış anlaşması imzalamıştır.

¹ İngiliz donanmasının yüzyıl boyunca geçirdiği değişime ve krallığa olan katkısına ilişkin bir değerlendirme için bkz. RODGER, N. A. M. "Guns and Sails in the First Phase of English Colonization, 1500-1650", *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Nicholas Canny (ed.), Oxford: Oxford University Press 2001, s.78-98.

² VII. Henry'nin diplomatik girişimleri ile ilgili olarak bkz. BRIGDEN, Susan. *New Worlds, Lost Worlds: The Rule of Tudors 1485-1603*. London: Penguin, 2001, s. 30-31, 35; Bkz. Williamson (1979) s.28-36; Lockyer (2005) s. 23-25.

³ Bkz. Williamson (1979) s.36,41; Lockyer (2005) s.24.

VII. Henry, Güller Savaşı sırasında York Hanedanını destekleyen ve bir zamanlar krallığının kontrolü altında bulunan İrlanda'yı yeniden elde etmek için girişimde bulunmuştur. İngiliz krallarının bu konudaki girişimlerinin olaylı bir geçmişi vardır. 12. yüzyılda bir çok yerel klanın bağımsızlığını ilan edip kendi devletini kurduğu İrlanda'da yaşanan siyasî kargaşayı fırsat bilen İngiltere'nin Norman kralı II. Henry (1154-1189), Papalık otoritesinin doğrudan desteğini de alarak 1167 yılında adayı istila etmiştir. Yüzyılın sonunda İrlanda'nın büyük bir bölümünü ele geçiren İngilizler, adayı Anglo-Norman soyluların oluşturduğu feodal nitelikli bir yapıya dayanarak Dublin'de bulunan İrlanda Parlamentosu olarak bilinen idarî merkezden yönetmişlerdir. 1185 yılında Henry'nin oğullarından John 'İrlanda'nın Efendisi' ünvanıyla bu feodal yapının başına getirilmiştir. İngiltere kralı I. Richard'ın (1189-1199) meşru varis bırakmadan ölmesiyle tahta çıkan kardeşi I. John'dan (1199-1216) sonra İngiltere tacını giyen her kral, aynı zamanda 'İrlanda'nın Efendisi' ünvanını da taşımaya başlamıştır.¹ İngilizler ile klanların temsil ettiği İrlandalılar arasında ciddi farklılıklar bulunmaktaydı. Bu farklılıklar nedeniyle, adadaki İngiliz yönetimi sürekli yerli klanların isyanları ile boğuşmuş ve zamanla ada üzerindeki kontrolü yitirmiştir. Anglo-Norman soyluların zamanla yerel aristokrasi ile evlilikler yaparak kaynaşması, yerli klan liderlerinin tekrar güç kazanmasına neden olmuştur. İngiltere ile giriştiği savaşta bağımsızlığını tekrar elde eden İskoçya Krallığının 1315 yılında adayı istila etmesiyle birlikte, İrlanda üzerindeki İngiliz kontrolü ve etkisi iyice azalmıştır.² Dublin ve çevresinde *The Pale* olarak adlandırılan küçük bir bölgede sınırlı bir etkiye sahip olan İngilizler, sonraki dönemde bu etkiyi adanın geri kalanına yaymaktan uzak bir görüntü sergilemişlerdir. Oldukça uzun bir dönemi kapsayan 'Yüzyıl Savaşları' boyunca İngiltere kralları, İrlanda'ya olan ilgilerini tamamen kaybetmişler ve bunun sonucunda Dublin'de bulunan İrlanda Parlamentosu bir süre sonra bağımsız biçimde hareket etmeye başlamıştır. Sonrasında, 15. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan 'Güller Savaşı' sırasında İngiltere Kralı IV. Edward, 'İrlanda'nın

¹ Ortaçağ'da İrlanda'nın İngiltere krallığı tarafından fethedilmesi ve adada kurulan düzen ile ilgili olarak bkz. DAVIES, Norman. *The Isles : A History*. Chatham: MacMillan (1999) s.340-345.

² Bkz. Davies (1999) s.379-380.

Efendisi' olarak sahip olduğu yetkilerin önemli bir kısmından vazgeçerek İrlanda'da iyi ilişkiler içinde olduğu Kildare Kontu Gerald Fitzgerald'ı İrlanda Valisi olarak görevlendirmiştir. İç savaşı kaybeden tarafta yer alan ve İrlanda Parlamentosunun kontrolünü de elinde bulunduran Fitzgerald ailesi, buna rağmen iç savaş sonunda İngiltere tahtına çıkan Tudor Hanedanına karşı çeşitli komplolara dahil olmaktan vazgeçmemiştir. VII. Henry bu sorunu çözmek için müdahale etmiştir. 1494 yılında İngiliz kraliyet otoritesinin gözetiminde İrlanda Parlamentosu tarafından çıkarılan ve *Poynings' Law* olarak bilinen yasaya göre, İngiliz Parlamentosunun onayı olmadan İrlanda Parlamentosunun çıkardığı ve çıkaracağı yasaların tamamıyla geçersiz olduğu kabul edilmiştir.¹ Bu yasa ile erken Tudor döneminde İrlanda üzerindeki İngiliz kontrolünü tekrar sağlamaya yönelik bir adım atılmıştır. Ayrıca, İngiliz kralı 'İrlanda'nın Efendisi' olarak kabul edilmiştir. Ancak bu müdahale, Fitzgerald ailesinin başını çektiği yerel aristokrasinin Tudor karşıtı görüşlerini değiştirmekte etkisiz kalmıştır.

Bir diğerk önemli diplomatik girişim ise İngiltere ile İskoçya krallıkları arasında 1502 yılında imzalanan barış anlaşmasıdır.² Bu anlaşma ile iki krallık arasında yüzyıllardır aralıklarla devam eden savaş durumunu sonlandırmak amaçlanmıştı. Ayrıca, iki krallık arasında bir kraliyet evliliği yapılması kararlaştırılmıştı. Buna göre, anlaşmanın bir parçası olarak İskoçya kralı IV. James ile VII. Henry'nin kızı Margaret evlenmiştir. Barış anlaşması çok uzun sürmese de bu kraliyet evliliğinin, İskoç Stuart Hanedanının 1603 yılında İngiliz tacını veraset yoluyla elde etmesi gibi önemli ve uzun vadeli bir sonucu olmuştur.

¹ Bkz. Williamson (1979) s.44.

² Bkz. Lockyer (2005) s.25.

2.2. VIII. HENRY (1509-1547): İNGİLİZ REFORMASYONU VE KRALLIĞIN MERKEZİLEŞMESİ

Tudor Hanedanının kurucusu olan VII. Henry'nin 1491 yılında doğan oğlu Henry, taç verasetinde ağabeyi Arthur'dan sonra geliyordu. Ancak, Medina del Campo anlaşması ile karara bağlanmış ve düzenlenmiş olan İngiliz veliahtının Aragon kralı II. Ferdinand'ın kızı Aragon'lu Catherine ile evliliğinin hemen sonrasında 1502 yılında beklenmedik biçimde ölmesi ile Henry, ağabeyinin ünvanlarını da devralarak İngiltere tacının veliaht prensi olmuştur. VII. Henry'nin müttefik arayışlarında önemli bir konumda bulunan İspanya ile iyi ilişkilerinin sürdürülmesindeki ısrarı ve Papa II. Julius'un bir bildiri yayımlayarak verdiği onay doğrultusunda dul prenses Catherine ile veliaht prens Henry 1504 yılında nişanlanmıştır. Babasının ölümünden sonra tahta çıkan VIII. Henry (1509-1547), taç giyme töreninin hemen ardından Catherine ile evlenmiştir.¹ VIII. Henry ilk yıllarından itibaren babasının diplomasi alanında sergilemiş olduğu etkinliği sürdürmüştür. İngiltere ile İspanya'nın yakınlaşmasının sonucu olarak imzalanan Westminster Anlaşmasına dayanan VIII. Henry, 1511 yılında Fransa'ya savaş açarak Cambrai Birliğine dahil olarak İtalya Savaşlarına aktif biçimde katılarak Fransa'yı istila etmiştir. Buna karşılık olarak Fransa'nın müteffiklerinden İskoçya, İngiltere'yi istila etmiştir. Bu girişim, İskoç ordusunun 1513 yılında Flodden Field savaşında ağır bir yenigiye uğraması ile başarısız olmuştur. Bu savaşlar sonrasında İngiltere, Avrupa'da hem askeri hem de diplomatik bakımdan yükselen bir güç olduğunu göstermiştir.² Papalık otoritesi ile tahta çıkışından itibaren yakın ilişkiler kuran ve dindar bir Katolik olan VIII. Henry göstermiş olduğu bu yakınlığı, kıtada yayılmakta olan Reformasyon hareketine karşı tavrı olarak sürdürmüştür. Henry, bu tavrını 1521 yılında yazmış olduğu Martin Luther'in Doksan Beş Tez başlıklı eserinde sunmuş olduğu görüşlere karşı Papalığı savunduğu Protestan karşıtı *Defence of the Seven Sacraments* ya da Latince bilinen adıyla *Assertio Septem Sacramentorum* başlıklı eserinde sergilemiştir. Eserini Papa X. Leo'ya ithaf

¹ Bkz. Williamson (1979) s.76.

² Bkz. Williamson (1979) s.77-85.

eden Henry'e, Papa'yı etkilemiş görünen bu çabası karşılığında papalık otoritesi tarafından *Fidei Defensor* yani 'İman Savunucusu' ünvanı ile onurlandırılmıştır.¹

Öte yandan, İngiltere tacının Tudor hanedanında kalmasını isteyen VIII. Henry, 1520'li yıllar boyunca hanedanın sürekliliği ve tacın veraseti konusunda endişelenmeye başlamış görünmektedir. Catherine ile evliliğinden henüz bir erkek çocuğunun olmaması nedeniyle Tudor verasetinin tam bir belirsizlik içinde olması ve gelecekte yaşanması olası bir hanedan krizi, Henry'i harekete geçmeye zorlamış ve *King's Great Matter* ya da Kralın Büyük Sorunu olarak bilinen bu durum, sonraki on yıla damgasını vurmuştur. İngiltere Kralı evliliği geçersiz sayması ve Catherine'den boşanmak için 1527 yılında Papa VII. Clement'e başvurmuştur.² Ancak Henry'nin başvurusu Papa'nın yapılan Katolik evliliğinin ömür boyu sürdüğünü, ancak ölümün evliliği sonlandırabileceğini ve kilisenin boşanmayı onaylamadığına yönelik cevabı ile kabul edilmemiştir. Burada, aynı zamanda Catherine'in yeğeni olan Kutsal Roma İmparatoru V. Charles'ın bu dönemde papalık üzerindeki kontrolü ve imparatorun teyzesinin evliliğini kullanarak İngiltere kralını sınırlamaya çalışması etkili olmuştur. Bunun üzerine Henry, 1529 yılında boşanma konusundaki başarısızlığı nedeniyle baş danışmanı Kardinal Wolsey'i görevinden almıştır.³ Henry, boşanma konusunu krallığında Oxford ve Cambridge üniversitelerinde bulunan hukuk ve ilahiyat hocalarıyla tartışmıştır. Bu tartışmaya zaman zaman kıtada bulunan saygın üniversiteler ve hocaları da dahil edilmiştir.⁴ Sonrasında boşanmak için papalık otoritesinin iznine ihtiyacı olmadığını anlayan VIII. Henry, sorunu kendi krallığında kendi olanakları doğrultusunda çözme çabası ile sıradışı bir girişimde bulunmuştur. Bu girişim, eskiden papalık otoritesinin sadık bir dostu olan VIII. Henry'nin, papalık otoritesini karşısına almasıyla sonuçlanacaktı. İngiliz Reformasyonu olarak adlandırılan bu karmaşık tarihi olgu⁵, 16.yüzyılda İngiltere'de Papalık otoritesinin yerini kraliyet otoritesinin alması ve hemen

¹ Bkz. Williamson (1979) s.98; Lockyer (2005) s.44.

² Bkz. Williamson (1979) s.111-112.

³ Bkz. Williamson (1979) s.116-118; Lockyer (2005) s.46-47.

⁴ Bkz. Williamson (1979) s.124-125.

⁵ İngiliz Reformasyonunun kökeni hakkında yazılmış kısa ve faydalı bir çalışma için bkz. NEWCOMBE, D.G. *Henry VIII and the English Reformation*. Florence: Routledge, 1995

ardından İngiliz ulus kilisesinin kurulmasıyla sonuçlanmış ve önemli ve uzun soluklu etkilerde bulunmuştur. Avrupa'da reform hareketlerinin gerekçesi olan Luther, Calvin ve Zwingli gibi din adamları tarafından yürütülen ilahiyat tartışmalarının aksine, İngiltere Krallığında kraliyet otoritesinin siyasi gerekçeleri ilahiyat tartışmalarının önüne geçmiş ve reform süreci boyunca da genellikle bu gerekçeler gündemde kalmışlardır.¹

VIII. Henry 1529 yılında, boşanma konusunu tartışmak ve çözüme ulaştırmak niyetiyle Parlamento'yu göreve çağırır. Yaklaşık yedi yıl görevde kalan ve çıkardığı yasalarla İngiltere'nin Papalık otoritesinden bütünüyle kopuşunu hazırlayan bu parlamento, aynı zamanda Reformasyon Parlamentosu olarak bilinir.² Sadece Parlamento'ya dayanmakla kalmayan Henry, bu sürece başta Thomas Cromwell olmak üzere, Stephen Gardiner, Thomas More ve Thomas Cranmer gibi davasını destekleyen ve bu konuda kendisini cesaretlendiren reform yanlısı danışmanlarını da dahil etmiştir.³ Parlamento toplandığı yıl içinde din adamlarının krallık makamlarına ve danışma kurullarına seçilmesini engelleyen *Clergy Act* başlığı taşıyan yasayı çıkararak görevine başlamıştır. 1531 yılında VIII. Henry kendisini o sırada bir anlam taşımayan "İngiliz Kilisesinin ve din adamlarının lideri ve koruyucusu" olarak ilan etmiştir. Bu ünvan, ruhanî alanda temsil yeteneğine henüz sahip değildi. Ertesi sene kilise üzerindeki kraliyet otoritesi Canterbury Kilise Temsilcileri toplantısında (*Convocation of Canterbury*) görüşülmüş ve uzun tartışmalar sonrasında din adamları kilise üzerindeki kraliyet hükümlerini ve kralın onayı olmaksızın kilise hukukunu değiştiremeyeceklerini kabul etmişlerdir. Bu önemli gelişmenin hemen ardından Parlamento 1532 yılında, *Act in Conditional Restraint of Annates* ya da kısaca *First Act of Annates* başlıklı bir yasayı onaylamıştır.⁴ Bu yasa ile papalık otoritesinin İngiltere'den sağladığı gelirler üzerinde ciddi kesintilere gitmekteydi. Buna göre, bir kereliğine olmak kaydıyla

¹ İngiliz Reformasyonu ile ilgili olarak bkz. ELTON, Geoffrey. "The Reformation in England", *The New Cambridge Modern History Vol.II: The Reformation 1520-1559*. (ed. Geoffrey Elton), Cambridge: Cambridge University Press, 1968, s.226-250.

² Bkz. Newcombe (1995) s.38.

³ Bkz. Williamson (1979) s.121-122; Lockyer (2005) s.49.

⁴ Bkz. Newcombe (1995) s.46-47; Williamson (1979) s.125-127; Lockyer (2005) s.53.

piskoposlukların papalığa yapacakları ödemeler gelirlerinin yüzde beşini aşamayacaktı. VIII. Henry bu yasa ile papalık otoritesini evliliği geçersiz sayması ya da boşanmaya onay vermesi için zorlayacağını düşünmüştür. Ancak, bu gelişmeler sonrasında beklentisinin aksine Papa VII. Clement, Henry’i aforoz etmekle tehdit etmiştir.

Henry boşanmaya yönelik ısrarından vazgeçmemiş ve Canterbury başpiskoposu olarak atadığı Thomas Cranmer, 1533 yılında VIII. Henry’nin Catherine ile olan evliliğini geçersiz sayarak boşanmalarına onay vermiştir. Aynı yıl içerisinde Henry uzun bir süredir birlikte olduğu Anne Boleyn ile evlenmiştir.¹ Parlamento 1533 yılında, Thomas Cromwell’in VIII. Henry adına hazırlanmış olduğu *The Act in Restraint of Appeals* başlıklı bir yasayı onaylamıştır.² Bu yasaya göre, dini ya da herhangi bir konuda Papalık otoritesine ve bu otorite tarafından görevlendirilen başka mercilere başvurmak yasaklanmış ve bunun yerine kraliyet otoritesinin varlığı öne çıkarılmıştır. Yasada ayrıca İngiltere’nin her bakımdan bağımsız olduğuna dikkat çekilmesi önemlidir. Bütün bu yasalar kraliyet otoritesinin dinî konular üzerindeki etkisini artırmıştır. Parlamento, aynı yıl içinde *Act Concerning Ecclesiastical Appointments and Absolute Restraint of Annates* ya da kısaca *Second Act of Annates* başlıklı bir yasa çıkarmış ve 1532 tarihli *First Act of Annates* başlıklı yasadaki durumu kraliyet otoritesi lehine olacak biçimde yeniden düzenlemiştir.³ Bu yeniden düzenlemeye göre, piskoposlukların papalık hazinesine aktarmış oldukları gelirler tamamen kanun dışı sayılmıştır. VIII. Henry’nin gelirlerin tamamıyla kraliyet hazinesine aktarılmasına yönelik önerisi ise reddedilmiştir. Bu yasa ile ayrıca piskopos seçimlerinde kraliyet otoritesinin göstermiş olduğu adayların din adamları tarafından kabul edilmemeleri durumunda bu din adamlarına bazı yaptırımlar getirmekteydi. Bu gelişmeler sonrasında Papa VII. Clement’in tepkisi sert olmuş ve VIII. Henry ile Canterbury Başpiskoposu Thomas Cranmer’i aforoz ederek Katolik Kilisesinden dışlamıştır. Bu olay sonrasında, İngiltere’nin ve VIII. Henry’nin Roma’dan kopuşu hız kazanmıştır. Ancak son gelişme ile birlikte

¹ Bkz. Williamson (1979) s.128-129; Lockyer (2005) s.55-56.

² Bkz. Newcombe (1995) s.49-50; Williamson (1979) s.129.

³ Bkz. Newcombe (1995) s.50-51.

İngiltere, İspanya ve Fransa'nın egemen olduğu, birbiriyle rekabet ettiği Avrupa'da dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. VIII. Henry bu durumla başa çıkabilmek amacıyla saltanatının sonuna kadar Reformasyon sürecindeki kıtanın oynak siyasî ortamında etkinlik göstererek farklı diplomatik hamlelerle kendi konumu korumaya çalışmış ve sürekli müttefik arayışı içinde olmuştur. Kraliyet otoritesinin dinî alandaki siyasî kazanımları 1534 yılında Parlamento'nun çıkardığı bir dizi yasa ile en üst noktaya ulaşmıştır. İlk olarak çıkan *Act of Succession* ile Parlamento, VIII. Henry ile Aragon'lu Catherine'in evliliği geçersiz saymış ve Kralın bu evlilikten olan kızı Mary Tudor'u tacın verasetinden mahrum etmiştir. Bu yasa ile İngiliz kralının konumu siyasî olarak güçlenmişti. Parlamento hemen sonrasında çıkarmış olduğu *Act of Supremacy* yani Hükümlerlik Yasası ile VIII. Henry'i "Anglikan Kilisesinin Mutlak Lideri" olarak tanımıştır. Bu yasa ile 1531 yılından beri yaşanan fiilî durum, hukukî olarak resmiyet kazanmıştır. Yasa öncesinde İngiliz kilisesinin başında bulunan Papa, bu yasa ile Roma Piskoposu statüsüne indirgenmiş ve bu yasa ile kurulmuş olan Anglikan Kilisesi, Katolik Kilisesinden tamamıyla ayrılmıştır.¹ 1536 yılında Thomas Cranmer tarafından hazırlanan ve yeni kurulan kilisenin temel öğretisini anlatan bir metin olan *Ten Articles* yayınlanmıştır. Ertesi sene ise bu metnin tamamlayıcısı olan ve Cranmer liderliğinde geniş katılımı toplanan bir grup ilahiyatçının hazırladığı *The Institution of the Christian Man or The Bishops' Book* başlıklı öğreti kitabı yayınlanmıştır. Böylelikle Katolik inancını tamamıyla dışlamayan ancak Protestan vurgular içeren bu metinlerle Anglikan Kilisesinin öğretisi resmiyet kazanmıştır.² İngiliz kralının amacı, kendi krallığında egemenliğini ve otoritesini hakim kılmaktı. Bunu yaparken Papalık otoritesini karşısına almayı ya da Katolik inancını zedelemeyi amaçlamamıştı. Ancak, şartlar ve içinde bulunduğu kendine özgü siyasî durum, bunu dolaylı da olsa zorunlu kılmıştı. Krallık içinde bu siyasete karşı çıkan muhalifler olmuştur. 1535 yılında Parlamento'da onaylanan *Treasons Act* başlıklı yasaya göre, kraliyet otoritesini kabul etmeyenler idam cezasına çarptırılmıştır. Aralarında

¹ Bkz. Newcombe (1995) s.50-51; Williamson (1979) s.132; Lockyer (2005) s.57.

² Bkz. Newcombe (1995) s.64-65; Williamson (1979) s.154-155; Lockyer (2005) s.67,102.

Thomas More ve John Fisher'in bulunduğu muhalifler idam cezası uygulanarak ortadan kaldırılmışlardır.¹

1535 yılında Thomas Cromwell, VIII. Henry'nin isteği ile manastırlar başta olmak üzere İngiltere'deki din kurumları üzerine bir rapor hazırlamakla görevlendirilir.² Hazırlanan rapor, bu kurumların dini açıdan yozlaşmış olduklarına ve özellikle manastırların sahip oldukları geniş arazilerin ve ayrıcalıkların İngiltere'ye ekonomik açıdan verdiği zarara dikkat çekmiştir. Bunun üzerine VIII. Henry, 1536 yılında manastırların tasfiye edilmesine, krallık topraklarının yaklaşık üçte birine tekabül eden geniş arazilerine ve sahip oldukları mülklere el konulmasına karar vermiştir. 1541 yılında tamamlanan manastır tasfiyesi sırasında, oldukça geniş manastır arazilerinin mülkiyeti kraliyet otoritesine geçmiştir. Sonrasında ise VIII. Henry, bu arazilerin önemli bir bölümünü geliştirmekte olan burjuvazi ve aristokrasiye satarak gelir elde etmeye çalışmıştır. Bu durum, özellikle geliştirmekte olan burjuvazinin uzun vadede zenginleşmesi ve yükselmesi için gerekli zemini hazırlamıştır. Ancak, bununla birlikte sağlık, yardım ve kütüphane hizmetlerinin yürütüldüğü manastır binalarına kraliyet otoritesi tarafından el konulması, halkın bu hizmetlerden yararlanmasını engellemiştir. Bu nedenle, VIII. Henry'nin manastır tasfiyesi girişimi, önceki girişimlerinden farklı olarak toplumun geniş kesimlerinde tepki toplamıştır. 1536 yılında İngiltere'nin kuzeyinde başlayıp güneye doğru yayılma eğilimi gösteren *Pilgrimage of Grace* ya da Merhamet Haccı olarak bilinen isyanlar dizisi, manastır tasfiyesi girişiminin neden olduğu dinî, sosyal ve ekonomik rahatsızlıklar sonucunda meydana gelmiştir.³ Herhangi bir başarı kazanamadan iki sene içerisinde bastırılan bu isyanlar manastırların tasfiyesini engelleyememiş ve sonrasında VIII. Henry'nin İngiltere genelindeki otoritesi iyice pekişmiştir. Bu arada, 1533 yılından beri Papalık karşıtı politikası nedeniyle Avrupa'dan izole olmuş durumda bulunan VIII. Henry, bu dönemde kıtadan gelecek olası katolik istilasına tehdidine karşı danışmanı Thomas Cromwell'in tavsiyesi ile Alman Protestan Prenslikleri ile diplomatik ilişkiler içine

¹ Bkz. Newcombe (1995) s.55-56; Williamson (1979) s.135-137.

² Bkz. Newcombe (1995) s.59; Williamson (1979) s.140-141; Lockyer (2005) s.72-73.

³ Bkz. Newcombe (1995) s.60-61; Williamson (1979) s.146-148; Lockyer (2005) s.74-78.

girmiştir.¹ Bu gelişme, İngiliz ve Alman ilahiyatçıları birbirlerine yakınlaştırmıştır. Bu sırada, VIII. Henry uzun bir süredir arzuladığı erkek varise Jane Seymour ile evliliği sonrasında 1537 yılında kavuşmuştur.

VIII. Henry son yıllarında dini alanda müdahalelerde bulunmaya devam etmiştir. 1539 yılında İncil'in İngilizce çevirisinin basılması için gerekli izni vermiştir. Bu gelişmeye rağmen, kilise içindeki ibadet Latince sürdürülmeye devam etmiştir. Henry'nin bu dönemde Katolik öğretiye yakın duruşu dikkat çekicidir. Henry'nin bu tavrının arkasında kıtadan gelmesi beklenen tehdidin nispeten azalması ve özellikle İspanya ile yeniden başlayan yakınlaşma belirleyici olmuştur. Aynı yıl içinde Parlamento'da VIII. Henry'nin onayı ile çıkan *Act of Six Articles* başlıklı yasa ile Katolik öğretinin bazı uygulamaları tekrar dinî pratikler arasına yerleştirilmişlerdir.² Bizzat VIII. Henry'nin yazdığı ve 1543 yılında yayımlanan *The Necessary Doctrine and Erudication of a Christian Man or The King's Book* başlıklı metin, bu eğilimi tamamlarcasına Katolik öğretinin krallıktaki konumunu güçlendirici bir etkiye bulunmuş ve Protestan fikirleri dışlamıştır.³ VIII. Henry döneminde Reformasyon için gerekli zemin hazırlanmıştı. Buna rağmen, kurulan Anglikan Kilisesi henüz Protestan bir nitelik kazanmamıştır. İngiliz Reformasyonu yüzyılın ilk yarısında VIII. Henry'nin zamanında başlamış olmasına rağmen, Katolik inanç tamamıyla terkedilmemiştir. Reformasyonun hazırlanmış olan bu zemine oturması ve Protestanlığın yükselişi, VI. Edward'ın döneminde gerçekleşecekti. İngiltere krallığının Protestanlaşmasıyla sonuçlanacak olan bu uzun ve karmaşık reform süreci yüzyılın sonuna kadar devam etmiş ve Tudor sonrası dönemi kapsayacak uzun soluklu etkilerde bulunmuştur.

VIII. Henry'nin kraliyet otoritesini herşeyin üzerinde egemen kılma çabası sadece dinî alanla sınırlı kalmamıştır. Otoritesini krallığının tamamına yayma arzusu taşımıştır. Reformasyon Parlamentosunun çıkardığı önemli yasalardan biri olan 1533 tarihli *The Act in Restraint of Appeals* adını taşıyan yasanın

¹ Bkz. Williamson (1979) s.158-159.

² Bkz. Newcombe (1995) s.68; Williamson (1979) s.162-163; Lockyer (2005) s.99-100.

³ Bkz. Newcombe (1995) s.70; Williamson (1979) s.158-159; Lockyer (2005) s.102.

metninde geçen “İngiltere Krallığı bir imparatorluktur” ifadesi¹, kraliyet otoritesinin bu arzusunu açığa çıkarmıştır. Daha önce böyle bir ifadeye, ne İngiliz kraliyet otoritesi ne de İngiltere Parlamentosu tarafından hazırlanmış hukuki bağlayıcılığı olan herhangi bir belgede rastlanmamıştır.² Bu yasa metninde, reform sürecine doğrudan atıfta bulunacak biçimde İngiliz tacının ve kraliyet otoritesinin, tıpkı bir imparator gibi dünyevî ve uhrevî bütün güç odaklarından bağımsız olarak varolan mutlak egemen bir güç olduğu vurgulanmaktadır.³ En temel anlamıyla yetkilerle donatılmış kanun koyucu bir bireyin mutlak egemen yönetimi ve rızası altında birden fazla siyasî topluluğun biraraya gelmesine atıfta bulunan imparatorluk kelimesinin siyasi literatüre girmesi yukarıdaki ifade ile sınırlı kalmamıştır. Reformasyon bütün hızıyla devam ederken, VIII. Henry dikkatini Britanya bağlamında Galler, İrlanda ve İskoçya’ya çevirmiştir.

Galler Prenslığı, İngiliz Kralının imparatorluk kavramı bağlamında ilgi gösterdiği ilk bölge olmuştur. I. Edward (1272-1307) zamanında İngiltere Krallığı tarafından 1284 yılında tamamıyla fethedilerek ilhak edilen Galler prensliği, buna rağmen bütünüyle krallığın kontrolü altında kalmamıştır.⁴ Bunun başlıca nedeni, Edward ve ardıllarının fetihten sonra kraliyet mülkü haline gelen prensliğin idarî ve hukukî yönetimini değiştirmemiş olmalarıydı. Prenslik, başında genellikle Galler Prensi ünvanıyla donatılmış İngiltere krallık veliahtının bulunduğu ya da otoritesinin temsil edildiği bir meclis tarafından yönetilmiştir. Siyasî, kültürel ve dil bakımından farklılıklar gösteren iki toplum birbiri ile uyum sağlamakta zorluk çekmiş ve krallığın Gal tebaası zaman zaman kraliyet otoritesine karşı isyan etmiştir. Prensliğin idarî ve hukukî olarak tamamıyla

¹ Alıntıl原因 Davies (1999) s.457.

² Bu duruma istisna yaratacak örnekler, Erken Ortaçağ döneminin Anglo-Sakson Wessex krallığında yaşanmıştır. Saltanatları boyunca İngiltere, Galler, İskoçya ve İrlanda’yı tamamıyla fetheden Wessex kralları Athelstan (924-940) ile I. Edgar (959-975) kontrol ettikleri geniş topraklara dayanarak kendilerini bu toprakların imparatoru ilan etmişlerdir. Bkz. ARMITAGE, David. *The Ideological Origins of The British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 s.28.

³ İngiltere’de VIII. Henry döneminde imparatorluk kavramını kullanımına ilişkin Bkz. PAGDEN, Anthony. *Lords of All The World: Ideologies of Empire in Spain, Britain and France, c.1500-1800*. New Haven: Yale University Press, 1995, s.13; Armitage (2000) s.35.

⁴ Bkz. Davies (1999) s.369-372.

İngiltere krallığına dahil edilmesini arzulayan VIII. Henry konuyu çözmek üzere Parlamento'ya taşımıştır. 1536 ve 1543 yıllarında çıkarılan bir dizi yasa ve düzenleme ile birlikte Galler Prenslığı bütünüyle hukukî ve idarî olarak İngiltere Krallığına dahil edilmiştir. Buna göre, prenslikte hakim olan feodal yönetim tasfiye edilerek yerine yeni idare bölgeleri oluşturularak İngiltere krallığının idarî yönetimi ve hukukî yapısı ile aynı nitelikleri taşıyan bir yapı oluşturulmuş ve oluşturulan bu yeni bölgelerin Parlamento'da temsil edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu süreç sonunda, İngiltere Krallığında yaşayan İngiliz ve Gal toplumları arasındaki bütün farklılıklar ortadan kalkmaya başlamıştır.¹

Reform süreci boyunca Avrupa'nın Katolik güçlerine karşı varolma mücadelesi veren VIII. Henry, tamamıyla Katolik olan İrlanda'nın ve Fitzgerald ailesinin Tudor karşıtı, güvenilir olmayan ve militanca siyasetinin kitudan destek görmeleri ihtimaline karşı adaya müdahale etmeye karar vermiştir. Bu durumdan haberdar olan Kildare Kontu Thomas Fitzgerald, 1535 yılında İngiltere Krallığına karşı silahlı bir isyan başlatmıştır. İsyanın bütün adaya yayılma eğilimi gösterdiği bir anda Kildare Kontunun yakalanması ile isyan bir anda zayıflamış ve ertesi sene içinde tamamıyla bastırılmıştır. VIII. Henry, sonrasında Fitzgerald ailesinin mülklerini tasfiye etmiş ve 'İrlanda Valisi' olarak sahip oldukları yetkileri ve diğer soyluluk ünvanlarını geri almıştır. 'İrlanda'nın Efendisi' olarak İrlanda Parlamentosu üzerindeki otoritesini tamamıyla yeniden kuran ilk İngiliz kralı olan Henry, hemen halihazırda yerel aristokrasinin etkisi altındaki Parlamento'yu İngilizleştirmeyi amaçlamış ve kısa zamanda bu hedefine ulaşmıştır. 1541 yılında İrlanda Parlamentosunun İngiltere kralının doğrudan etkisiyle çıkardığı ve *Act for the Kingly Title* olarak bilinen yasa ile İrlanda'nın bir krallık olduğu ilan edilmiş ve VIII. Henry, İrlanda'nın kralı olarak kabul edilmiştir. VIII. Henry, bu yasa ile 12. yüzyılın sonunda Papalık otoritesinin müdahalesi ile yaratılmış olan 'İrlanda'nın Efendisi' ünvanını tasfiye ederek, reform sürecinde çatıştığı bu kuruma bir kere daha meydan okumuştur. Yasanın kendisi, bu özelliği ile İngiltere krallığında süren reform hareketini tamamlayıcı

¹ Galler Prenslığının İngiltere krallığına dahil edilmesi süreci ile ilgili olarak bkz. Williamson (1979) s.141-143; Brigden (2001) s. 169; Davies (1999) s.479-480; Lockyer (2005) s.90-91.

bir nitelik taşımaktadır.¹ Böylece Henry, İrlanda üzerindeki İngiliz kontrolünü sağlama konusunda önemli adım atmıştır. Ancak, İngiltere’de kraliyet otoritesinin ve kurumlarının yürüttüğü reform hareketine sıcak bakmayan ve militan nitelikler taşıyan Katolik inancın hakim olduğu İrlanda’nın tamamına İngiliz egemenliğini yaymak kolay olmayacaktır.

İskoçya Krallığı, VIII. Henry’nin Britanya bağlamında ilgi gösterdiği diğer bir bölge olmuştur. Ancak, bu krallıkta Galler ve İrlanda örneklerinden farklı olarak daha köklü ve güçlü bir yönetim anlayışı vardı. Bu farklılığın yanında krallığın kıtada etkili diplomatik ilişkiler kurmuş olması, ona özgün bir konum sağlamıştı. İskoçya ve Fransa krallıkları arasında bilinen en eski ittifak sistemlerinden biri olan *Auld Alliance*, her iki krallığın İngiltere’ye karşı birlikte hareket etmesi temeline dayanmıştı. Kökeni 13. yüzyıla kadar dayanan bu ittifak, her iki krallıkta yeni bir kralın tahta çıkması ile zorunlu olarak yenilenmiştir. Bu durum, İngiltere’nin karşısına Fransa ve İskoçya ile yaptığı savaşlarda aynı anda hem kuzey hem güney komşusu ile savaşmak gibi bir zorluk çıkarmıştı. Reformasyon sürecinde Katolik kuzey komşusunun varlığını bir tehdit olarak gören VIII. Henry, 1536 yılında aynı zamanda yeğeni olan İskoç kralı V. James’e tıpkı kendisinin yaptığı gibi Papalık otoritesinden ayrılmasını önermiştir.² Ancak, halihazırda kıtada hakim olan İngiltere karşıtı Papalık yanlısı eğilimi destekleyen James, bunu kesinlikle kabul etmemiştir. Vazgeçmeyen İngiltere kralı, 1542 yılında bir kere daha konuyu tartışmayı ve bir barış anlaşması imzalamayı teklif etmiştir. Aynı yıl içinde bir İngiliz ordusunun her iki krallık sınır bölgesinde Haddon Rig savaşında İskoçlar tarafından yenilmesi üzerine, öfkelenen VIII. Henry İskoçya’yı bir anlaşmaya zorlamak niyetiyle istila etmeye karar vermiştir. İskoç kralı da karşılık olarak benzer bir girişimde bulunmuştur. İskoç girişi, Solway Moss’ta sayıca küçük bir İngiliz kuvveti tarafından olgunlaşmadan bertaraf edilmiştir. V. James’in bu olaydan kısa bir süre sonra ölmesiyle yerine tek meşru çocuğu olan ve henüz bebek olan kızı Mary Stewart, İskoçya Kraliçesi olarak tahta çıkmıştır. Kendi lehine gelişen bu

¹ Bkz. Williamson (1979) s.149-150; Davies (1999) s.481; Brigden (2001) s.159-160; Lockyer (2005) s.166.

² Bkz. Williamson (1979) s.169.

durum üzerine VIII. Henry, İskoçya kraliyet otoritesinin temsil eden kraliyet naibi Arran Kontunun liderliğindeki hükümeti bir anlaşma imzalamaya ikna etmiştir. 1543 yılında imzalanan Greenwich Anlaşmasıyla, iki krallık arasında barışın sağlanması, İskoçya'nın Papalık otoritesinden ayrılması, Fransa ile İskoçya arasındaki eski ittifakın sona erdirilmesi ve İskoçya Kraliçesi Mary Stewart ile VIII. Henry'nin oğlu Edward'ın evliliği pazarlık konusu olmuş ve karara bağlanmıştır. Ancak, İskoç Parlamentosu pazarlık konusu olan bu şartları kabul etmemiş ve anlaşmayı kesinlikle reddetmiştir. Fransa Krallığı, bu karara destek vererek müttefikinin arkasında durmuştur. Bu gelişmeler üzerine ikna ve diplomatik çabalarından sonuç alamayan VIII. Henry, İskoçya'yı anlaşmanın şartlarına zorlamak amacıyla tüm imkanlarını zorlayarak aynı anda Fransa ile savaşmayı da göze almış ve İskoçya'yı istila ederek savaşa devam etmeye karar vermiştir. Zor durumda kalan İskoçya, ancak Fransa'nın desteği ile istilaya direnebilmiştir.¹ Düzenlediği askerî hareketleri başarılı geçmesine rağmen, VIII. Henry bu direniş nedeniyle istediği siyasî sonucu elde edememiştir. İngiliz kralının 1547 yılında ölmesiyle tamamlanamayan İskoçya girişimi başarısız olmuştur.

16. yüzyılın ilk yarısında uzun sayılabilecek bir süre İngiltere tacını giyen VIII. Henry, aynı zamanda başta İngiliz Reformasyonu olmak üzere krallık üzerindeki otoritesini güçlendirmek için yapmış olduğu siyasî tercihleri ile kendi ömrünü aşan bir etki yaratmıştır. Kendisinden sonra sırayla İngiltere tahtına çıkan çocukları, bu etkiyi güçlendiren seçimler yapmıştır.

2.3. VI. EDWARD (1547-1553) VE MARY (1553-1558) DÖNEMLERİ

VIII. Henry'nin ölümünden sonra İngiltere tahtına sırasıyla çocukları Edward ve Mary çıkmıştır. Bu dönemde, önceki dönemde başlayan İngiliz Reformasyonu

¹ Bkz. Williamson (1979) s.171-177; Lockyer (2005) s.174-175.

gündemde kalmış ve bu durumun siyasî sonuçları olmuştur. Henry'nin Jane Seymour ile yapmış olduğu evliliğinden olan oğlu İngiltere'nin ilk Protestan kralı VI. Edward (1547-1553) tahta çıktığında dokuz yaşındaydı. Henüz yetişkin olmadığı için krallık, reform yanlısı olan amcası Somerset Dükü Edward Seymour'un naibliği ve koruyuculuğu altında yönetilmiştir.¹ Küçük yaşına rağmen bir Protestan olarak yetiştirilmiş olan Edward, tıpkı amcası gibi reform hareketine büyük ilgi göstermiş ve kuvvetle desteklemiştir. Onun döneminde Somerset Dükü ve VIII. Henry'nin reformcu danışmanlarından Thomas Cranmer, halihazırda temelleri atılmış olan reform hareketine tamamıyla Protestan bir nitelik kazandıracak önemli girişimlerde bulunmuşlardır. Trent Konsülü sonrasında Avrupa'yı terketmek zorunda kalan Martin Bucer, Peter Martyr Vermigli başta olmak üzere reform yanlısı Protestan ilahiyatçıların İngiltere'ye gelerek kendilerine güvenli bir sığınak bulması, bu girişimlerin daha etkili bir biçimde tartışılmasına ve uygulanmasına zemin hazırlamıştır.

Bu girişimlerden ilki, VIII. Henry'nin döneminin sonunda yayınlanan Katolik eğilimleri öne çıkaran *Act of Six Articles* başlıklı yasanın 1547 yılında yürürlükten kaldırılması olmuştur. Sonrasında 1549 yılında Parlamento'nun onayladığı *Act of Uniformity* başlıklı yasa doğrultusunda din alanında VIII. Henry dönemine karşıtlık yaratacak bazı düzenlemelere gidilmiştir.² Buna göre, Thomas Cranmer'in hazırladığı *The English Book of Common Prayer* olarak bilinen yeni bir İngilizce dua kitabının kullanıma girmiş ve ibadet dili Latince'den İngilizceye dönüşmüştür. Din adamlarına yönelik evlenme yasağının kaldırılması, kiliselerdeki sembol, heykel gibi imgelerin kaldırılması ve kilise içindeki ibadetin şekil şartlarının değiştirilmesi bu düzenlemelerin en önemlileridir. Ancak, bütün bu düzenlemeler tepki görmüştür. 1549 yılında İngiltere'nin güney batı bölgelerinden Cornwall ve Devon'da başlayan Katolik öğretiyi geri dönülmesi çağrısı taşıyan isyanlar büyümeden hızlı biçimde bastırılmıştır.³ Bu isyanlar sonrasında Somerset Dükü gözden düşmüştür.

¹ Bkz. Williamson (1979) s.196.

² Bkz. Williamson (1979) s.201-202; Lockyer (2005) s.112.

³ Bkz. Williamson (1979) s.205-206.

1549 yılının sonlarında Somerset Dükünün yerine kral naibi ve koruyucusu olarak Northumberland Dükü John Dudley geçmiştir. Bu sırada Katolik öğreti ve inaniş İngiltere’de hızlı bir şekilde mevzi kaybetmekte ve Protestanlık güçlenmekteydi. 1552 yılında dua kitabının içeriği Thomas Cranmer tarafından beklentilere uyacak biçimde tamamıyla Protestan doktrinine göre yeniden düzenlenmiştir. Sonrasında Parlamento, yeni dua kitabını da dikkate alarak *Act of Uniformity* yasasını yeniden düzenlemiştir. Bu yeni düzenleme, Protestan ibadet dışındaki ibadetleri tamamıyla dışlamıştır. Bütün bu gelişmelerden sonra Thomas Cranmer, ilahiyatçılarla birlikte 1553 yılında Anglikan Kilisesinin öğretisinin ve inancının kapsamının nihaî olarak tanımlandığı *Forty-Two Articles* başlıklı bir inanç bildirisi hazırlamıştır.¹ Ancak, sağlık durumu zaten iyi olmayan VI. Edward’ın kısa bir süre sonra ölümü ile bildiri uygulama aşamasına geçememiştir. Sadece bildiri hayata geçmemekle kalmamış, sonraki beş yıl boyunca reform sürecinin kazanımlarını tersine çevirecek bir kraliyet otoritesi İngiltere’de güç sahibi olmuştur.

VIII. Henry’nin boşanmaya çalıştığı ilk eşi Aragon’lu Catherine’dan olan ve bu evlilikten hayatta kalan tek çocuğu Mary, VI. Edward’ın ölümünden sonra hanedanın kadın üyelerinin tahta çıkmasına olanak sağlayan 1544 tarihli *Act of Succession* başlıklı yasaya dayanarak İngiltere tahtına çıkmıştır. Tahta çıktığında çıktığında otuz yedi yaşında olan I. Mary (1553-1558) tacı devraldığı üvey kardeşi Edward’ın aksine annesi tarafından koyu bir Katolik olarak yetiştirilmiştir. Mary tahta çıkar çıkmaz, Parlamento’yu toplamış; annesi ve babasının evliliğini yeniden geçerli kılarak veraset konusundaki şüpheleri yoketmeye çalışmıştır. Sonrasında kendi konumunu destekleyecek bir müttefik arayışına girmiştir. Kraliçenin amacı, Katolik bir eş bularak sonrasında bu evlilikten bir veliahta sahip olarak, reform yanlısı üvey kardeşi Elizabeth’i tacın verasetine dair haklarından mahrum etmektir. I. Mary bu hedefine ulaşmak niyetiyle imparator V. Charles’ın oğlu ve veliahtı Philip ile 1554 yılında evlenmiştir. Parlamento, İngiliz aristokrasisi ve din adamlarının çoğunluğu tarafından hoş karşılanmayan bu evlilik ile birlikte İngiltere krallığı, doğrudan Papalık ve Habsburg etkisine maruz kalmıştır. Sonrasında İngiliz kraliçesi bu

¹ Bkz. Williamson (1979) s.211-212; Lockyer (2005) s.119-120.

gelişmeleri tamamlayacak biçimde, babası VIII. Henry'nin ilişkileri bütünüyle kopardığı Papalık otoritesi ile yakınlaşmaya çalışmıştır. Papalık otoritesinin desteğini alarak konumunu güçlendiren Mary, İngiltere'deki Protestan varlığını önce baskı altına almış, sonrasında açıkca saldırmaya başlamıştır. Parlamento'yu baskı altına alarak 1529 yılından beri yasalaşmış olan başta *Act of Supremacy* ve *Act of Uniformity* olmak üzere Reform yanlısı ve Katolik karşıtı yasaların tamamının kaldırılmasını amaçlayan ve bu yasaların hükümsüz olduğuna dair buyruklar çıkartmıştır.¹ Protestan inanç ve öğretinin dayanaklarını yıktıktan sonra, Mary engizisyonu da devreye sokarak ilahiyatçılar ve din adamları başta olmak üzere İngiltere'deki Protestanları doğrudan hedef almıştır. Mary döneminde üç yüz Protestan inançlarından dolayı sapkın ilan edilip yakılarak öldürülmüştür. Bu kişiler arasında VI. Edward döneminin önemli reformcusu Thomas Cranmer da bulunmaktadır. Aralarında VI. Edward döneminde İngiltere'ye sığınmış olan Avrupalı ilahiyatçıların da bulunduğu yaklaşık sekiz yüz Protestan ise hayatlarını İngiltere'den kaçarak kurtarabilmişlerdir.² Mary'nin 'Bloody Mary' olarak anılmasına neden olan bu zulüm ve şiddet aynı zamanda İngiltere'de kuvvetli biçimde yerleşecek olan Katolik karşıtı fikirlerle beraber militan ve radikal bir Protestan anlayışın gelişmesi için gerekli zemini hazırlamıştır. Mary'nin II. Philip olarak İspanya tahtına çıkan eşinden çocuk sahibi olamadan 1558 yılında ölmesi ile, aynı zamanda İngiltere'de Protestanlara karşı sürdürülen baskı sona ermiştir.

Reform hareketinde olduğu gibi VIII. Henry'nin son yıllarında gerçekleştirmeye çalıştığı ancak ölümüyle birlikte oğlu VI. Edward'a taç birlikte miras kalan diplomatik girişimler ve savaşlar bu dönemin çözüm bekleyen konuları arasındaydı. İskoçya ve Fransa ile savaş tüm hızıyla devam ediyordu. 1447 yılında bizzat naib ve koruyucu Somerset Dükü Edward Seymour'un komuta ettiği bir İngiliz ordusu, sayıca üstün bir İskoç ordusunu Pinkie Cleugh savaşında ağır bir yenilgiye uğratmıştır.³ Bu yenilgi sonrasında, krallığın güney bölümü bir süre İngiliz kontrolü altında kalmıştır. Buna rağmen İskoç

¹ Bkz. Williamson (1979) s.222-230; Lockyer (2005) s.126.

² Bkz. Williamson (1979) s.237-240; Lockyer (2005) s.125,130-131.

³ Bkz. Williamson (1979) s.196-199; Lockyer (2005) s.174.

Parlamentosu, VIII. Henry'nin ısrar ettiği şartları kabul etmeye yanaşmamıştır. Ekonomiye ağır bir külfet getiren ve askerî başarılarla rağmen, Fransa Krallığının sağladığı askerî ve siyasî destek ile devam eden İskoç direnişi nedeniyle İngiltere'nin siyasi bir kazanım sağlayamadığı bu savaş, tarafların 1550 yılında imzaladığı Boulogne Anlaşması ve İngiltere'nin İskoçya'dan tamamıyla çekilmesi ile sona ermiştir.¹ Bu dönemin sonunda yaşanan diğer önemli bir gelişme ise, 1558 yılında İngiltere'nin İtalya savaşlarının son safhasında, iki yüzyıldan uzun bir süre boyunca kontrol ettiği ve kıtada sahip olduğu tek toprak parçası olan Calais kentini bir kuşatma sonrasında Fransa krallığı lehine kaybetmesidir.² Avrupa'yı İspanya ve Fransa'nın başını çektiği iki ayrı ittifak sistemine bölen, 15. yüzyılın sonundan itibaren aralıklarla devam eden İtalya Savaşları, kentin düşmesinden sonra sona ermiştir. İngiltere'nin de dahil olduğu ve krallığa ekonomik olarak ağır bir yük getiren bu savaş, Mary'nin ölümünden hemen sonra 1559 yılında imzalanan Cateau-Cambrésis Barış Anlaşması ile bir sonuca ulaşmıştır.³ Anlaşmaya göre, İspanya krallığının İtalya üzerindeki egemenliği taraflarca kabul edilmiş ve böylece yüzyılın sonuna kadar kıta üzerinde etkisini sürdürecektir olan İspanya hegemonyası başlamıştır.

VIII. Henry'nin son yıllarında yüksek maliyetli ve saldırgan İskoçya siyaseti yüzünden hırpalanmaya başlayan krallık ekonomisi, VI. Edward'ın tahta çıkışını izleyen yıllarda krallığın kontrolünde olmayan nedenlerden dolayı bir krize sürüklenme tehlikesi ile karşı karşıya kamıştır. İspanya kontrolündeki Güney Amerika ve Almanya'daki madenlerden çıkarılan gümüşün arzında sürekli yükselen artış, önce kıta genelinde mal fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur.⁴ Bu artış, sonraki on yıl boyunca kıta genelinde yüksek enflasyonu tetiklemiştir. İngiltere'ye kıtadaki ekonomik pazarlara açılma imkanı tanıyan ve bu pazarlara yönelik yün ihracında önemli bir rolü olan Calais kentinin kaybı ile birlikte bu kriz doruğa çıkmıştır. Buna rağmen, yüzyılın ilk yarısında etkinliklerini kıtada ve deniz aşırı ticarî rotalarda artırmış olan İngiliz tüccarlar, bu dönemde Maceraperest Tüccarlar Şirketi örneğini izleyerek şirketleşmeye başlamışlardır.

¹ Bkz. Williamson (1979) s.209; Lockyer (2005) s.121.

² Bkz. Williamson (1979) s.244-245; Lockyer (2005) s.136.

³ Bkz. Williamson (1979) s.256; Lockyer (2005) s.186.

⁴ Bkz. Williamson (1979) s.194; Lockyer (2005) s.139-140.

Bunun başlıca nedenleri, kıta genelinde artan enflasyon nedeniyle İngiliz yününün ve bu yünden yapılan kumaşın rekabetçi Avrupa pazarlarında görmüş olduğu talebin azalması ve bu durumu telafi etmek isteyen İngiliz tüccarlarını farklı pazar arayışlarına yöneltmesidir. Bu şirketleşme eğilimi, sıradışı bir girişimle başlamıştır. 1553 yılında, Hugh Willoughby ve Richard Chanchellor adındaki iki İngiliz denizci ve tüccar, Norveç'in kuzeyini aşip doğuya katederek denizyoluyla Çin'e ulaşmayı amaçlayan bir girişim başlatmışlardır. Willoughby'nin ölümü ve seferin Beyaz Deniz'de durması nedeniyle girişim hedefine ulaşamayarak başarısız olmuştur. Ancak, hayatta kalanlar karaya çıkarak uzun süren çabalar sonucunda Moskova'ya ulaşmayı başarmışlardır. Rus Çarı 'Korkunç' Ivan ile ticarî konular üzerinde görüştükleri bilinen İngilizler, İngiltere'ye döndükleri 1555 yılında Moskova Şirketini kurmuşlardır. Birçok ortağı bulunan bu şirket, Rus Çarlığı'nın İngiltere krallığı ile kuracağı ticarî, ekonomik ve diplomatik ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır.¹ Moskova şirketinin kurulmasının ardından, İngiliz tüccarlar yüzyılın ikinci yarısında ticarî faaliyet gösterdikleri hemen hemen her bölgede şirketler kurmaya başlamışlardır.

2.4. I. ELIZABETH (1558-1603) DÖNEMİ

VIII. Henry'nin ikinci eşi Anne Boleyn ile evliliğinden olan kızı I. Elizabeth (1558-1603), üvey kardeşi I. Mary'nin yerine 1544 tarihli *Act of Succession* başlıklı yasaya dayanarak tahta çıkmıştır. Mary'nin zulüm ve şiddete dayalı Katolik restorasyonunun yarattığı dinsel kargaşa ve huzursuzluk, krallık genelinde devam etmekteydi. İngiltere kraliçesi, bu sorunu ve yarattığı huzursuzluğu çözmek ve Anglikan Kilisesini yeniden kurmak niyetiyle, 1559 yılında Parlamento'yu toplamıştır.² Aynı yıl içinde uzun tartışmalardan sonra çıkan *Act*

¹ Moskova Şirketinin kuruluşu ve faaliyetlerin ilişkin bkz. Andrews (1984) s.64-75.

² Parlamento'nun 1559 yılında gerçekleşen oturumları ile ilgili olarak bkz. DORAN, Susan. *Elizabeth I and Religion 1558-1603*. New York: Routledge, 1994, s.10-13; Ayrıca Bkz. Williamson (1979) s.249-254; Lockyer (2005) s.185-190.

of Supremacy başlıklı yasa ile 1534 tarihli aynı başlığı taşıyan yasa tekrar yürürlüğe girmiş; İngiltere kralları ve kraliçeleri yeniden 'Anglikan Kilisesinin Mutlak Yöneticisi' olarak kabul edilmiştir. Bu yasa ile birlikte Anglikan kilisesinde görev alan din adamlarına kilisesinin mutlak yöneticisi olan İngiltere kralına ya da kraliçesine bağlılık yemini etme zorunluluğu getirilmiştir. 1559 yılında Parlamento'dan çıkan *Act of Uniformity* başlıklı diğer bir yasa ile VI. Edward dönemindeki gibi yeni bir dua kitabının kullanılması zorunlu kılınmıştır. Elizabeth'in baş danışmanı William Cecil'in tavsiyeleri doğrultusunda oldukça özenli biçimde hazırlanan bu iki yasanın en önemli özelliği, Protestan içeriklerine rağmen doğrudan katolik öğretiyi dışlayan ya da doğrudan hedef alan ifadeler içermemeleridir. Bunun başlıca sebebi, Parlamento'yu oluşturan Lordlar Kamarası ile Avam Kamarasını oluşturan çoğunluğun sırasıyla Katolik ve Protestan olması ve Elizabeth'in daha en başta din eksenli siyasî bir rekabetin içine girmek istememesidir. Bunun dışında bahsettiğimiz bu yasalar bütünüyle VI. Edward döneminde 1552 yılında önerilen ve kabul görmüş olan genel çerçeveye tam oturmaktadır. Bu gelişmeler sonrasında yeniden kurulmuş olan kilisenin öğretisinin yeniden tanımlanması için 1563 yılında bir kilise temsilcileri toplantısı düzenlenmiştir. Kilise temsilcileri, bu toplantıda Thomas Cranmer'in 1553 yılında önermiş olduğu, ancak hayata geçemeyen taslağın genelini kabul ederek *Thirty Nine Articles* başlığı altında Anglikan öğreti ve inancın kapsamına ilişkin nihaî nitelik taşıyan bir inanç bildirisi yayınlamışlardır.¹ Reformdan taviz vermeyen bir politika sergileyen I. Elizabeth 1569 yılında reforma karşıtı eğilimlere destek veren bir isyan dalgası ile karşılaşmıştır.² Lordlar kamarasındaki Katolik soylular Norfolk Dükü, Westmorland ve Northumberland Kontlarının önderliğinde Papalık otoritesinin de desteğini alan ve İngiltere'nin kuzeyinde çıkan isyan, uzun süren çabalardan sonra bastırılmıştır. Bütün bu girişimleri sonrasında Elizabeth ve ona sadakat gösteren bütün İngilizler, 1570 tarihli *Regnans in Excelsis* başlıklı papalık bildirisi ile Papa V. Pius tarafından aforoz edilip sapkın olarak ilan edilmiştir. Parlamento bu bildiriye karşılık vermekte gecikmemiş ve 1571 yılında 1563 tarihli *Thirty Nine*

¹ Bkz. Doran (1994) s.14.

² Bkz. Williamson (1979) s.302-305.

Articles başlıklı inanç bildirisine bağlılığın yasal bir zorunluluk olduğuna dair bir yasa çıkarmıştır.¹ Reformasyon sürecini sonuçlandıran bütün bu yasal ve dinî düzenlemelerden sonra Protestanlık önceki dönemlerle kıyaslandığında İngiltere’de toplumun geniş kesimlerince kabul görmeye başlamıştır.

İngiltere kraliçesi, tıpkı babası VIII. Henry’nin zamanında olduğu, uyguladığı Reform yanlısı siyasetiyle dış politika alanında ciddi sorunlarla karşılaşmıştır.² Yine bu sorunların hatırı sayılır bir bölümü babasının zamanından kalmıştır. Fransa Krallığının doğrudan nüfuzu altında bulunan İskoçya’nın yaratmış olduğu tehdit, çözüm bekleyen ilk sorundu. 1550’li yıllar boyunca, İskoçya’da henüz yetişkin olmayan kraliçe Mary Stewart’a naiblik yapan annesi Mary de Guise’in varlığı ve izlediği siyaset nedeniyle, krallık doğrudan Fransa dış siyasetinin bir parçası haline getirmiştir. Fransa Kralı II. Henry’nin niyeti, kraliyet otoritesinin zayıfladığı İskoçya’da varlık göstererek İngiltere’nin kontrolünü ele geçirmektir. Bunu, Elizabeth’in kuzeni olan ve İngiltere tacının veraseti için kuvvetli bir aday olan İskoç kraliçesi Mary Stewart’ı İngiltere tahtına çıkararak yapmayı planlamıştı. Ancak, Fransa kralının 1559 yılındaki ölümü ve Mary de Guise’nin 1560 yılında ölümü ile bu plan gerçeklik kazanamamıştır. Yine bu dönemde, bir süredir İskoçya’da devam eden Reform çağrısı, Calvinist hareketin krallıkta gösterdiği etkinlik sayesinde Protestanlık hatırı sayılır bir destek bulmuştu. I. Elizabeth, 1560 yılında İskoçya’daki Reform hareketine bağlı ve krallıktaki Fransız varlığından rahatsızlık duyan Protestan soylularla imzaladığı Berwick anlaşması ile askerî destek vererek krallıktaki nüfuzunu artırmıştır. Sonrasında ise bu soylular, ülkede zayıflamaya başlayan Fransız varlığına karşı harekete geçmişlerdir. Hızlı gelişen bu süreç sonunda İngiltere, İskoçya ve Fransa arasında aynı yıl içinde imzalanan Edinburg Anlaşması ile Fransızlar, İskoçya’dan tamamen çekilmişlerdir. Bu anlaşma ile Ortaçağdan beri İskoçya ile Fransa arasında devam eden *Auld Alliance* olarak bilinen eski ittifak sonlandırılmış ve İngiltere ile İskoçya’nın yakın ilişkiler içine girdiği bir dönem başlamıştır. Anlaşmanın sonrasında İskoç Parlamentosu Katolik inancın krallık

¹ Bkz. Doran (1994) s.20; Williamson (1979) s.306, 310-311; Lockyer (2005) s.210.

² I. Elizabeth döneminde izlenen dış politikaya ilişkin bkz. DORAN, Susan. *Elizabeth I and Foreign Relations, 1558-1603*. London, Routledge, 2000

genelinde terkedilmesine zemin hazırlayan bir dizi yasayı onaylamıştır.¹ Fransa, bu sırada Protestanlığa vurguda bulunan din eksenli bir iç savaş yaşadığı için İskoçya'ya olan ilgisini yitirmiş ve krallığa yönelik planlarını terketmiştir. İskoç kraliçesi Mary Stewart'ın 1565 yılında üvey kuzeni Henry Stewart ile evlenmesi ile İskoç tahtına yönelik dış müdahaleler sona ermiştir.² Ancak bu evlilik, İskoçya ve İngiltere tacının veraseti konusunda iki güçlü adayı birleştirmiştir. Her iki aday, veraset konusundaki güçlü konumlarını aynı zamanda büyükanneleri olan VIII. Henry'nin kızı Margaret Tudor'dan almaktaydılar. Mary Stewart, Margaret Tudor ile İskoç kralı IV. James'in evliliğinden olan oğlu V. James'in kızı olarak hem İskoç hem İngiltere tahtının verasetinde önemli bir konumdaydı. Henry Stewart'ın bu konumu elde etmesi ise dolaylı bir şekilde olmuştur. IV. James'in ölümü sonrasında Margaret Tudor, İskoç soylu Angus Kontu Archibald Douglas ile evlenmiştir. Bu evlilikten olan kızları Margaret Douglas'ın İskoçya tacının verasetinde güçlü bir aday olan Lennox Kontu Mathew Stewart ile yaptığı evlilik sonrasında Henry Stewart dünyaya gelmiştir. Henry Stewart, bu evlilikler sayesinde babası üzerinden İskoçya tacının veraseti, büyükannesi üzerinden İngiltere tacının veraseti konusunda güçlü bir aday haline gelmiştir. Henry Stewart 1567 yılında bir cinayete kurban gitmesine rağmen, İskoçya Kraliçesi ile yaptığı bu evlilikten olan oğlu James, sonraki dönemde VI. James adını alarak İskoçya tahtına çıkmış ve İngiltere tacının verasetindeki güçlü konumunu sürdürmüştür.

I. Elizabeth, dış politika alanında genel olarak kıtadaki Protestan eğilimleri destekleyen bir tavır sergilemiştir. Fransa ve Hollanda'da izlediği politika bu tavrının bilinen örnekleridir. Fransa'da başlayan din savaşlarında Huguenot olarak bilinen Fransız Protestanlarına destek olmak amacıyla müdahale etmiştir. Niyeti Fransa'da yaşanan karışıklıktan faydalanarak kaybedilen Calais kentini geri almaktır. Bu niyetle 1562 yılında Fransa'daki Protestanları sadece maddi olarak desteklemekle kalmamış ve bir de ordu göndermiştir. İngilizlerin Le Havre kentini almasıyla ilk başta başarılı görünen girişim, 1563 yılında bir Huguenot ordusunun Dreux Savaşı'nda yenilgiye uğraması ve sonrasında

¹ Bkz. Williamson (1979) s.261-266; Lockyer (2005) s.175-177; Doran (2000) s.19-21.

² Bkz. Williamson (1979) s.282-285.

Katoliklerin Le Havre kentini kuşatmasıyla başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Aynı yıl imzalanan Troyes Anlaşmasına göre İngiltere, Fransa'dan çekilmiş ve Calais kentine yönelik taleplerinden bütünüyle vazgeçmiştir.¹ Bu başarısızlığa rağmen, I. Elizabeth, Fransa'daki Huguenot hareketine din savaşları bitene kadar maddi destek sağlamayı sürdürmüştür. İngiltere Kraliçesi'nin Protestan yanlısı siyasetini gösterdiği diğer bir bölge Hollanda olmuştur. İspanya egemenliği altında bulunan ve Protestan bir çoğunluğun yaşadığı Hollanda'da, 1568 yılından itibaren ağır vergiler ve dinî baskı nedeniyle İspanyol yönetime karşı bir isyan başlamıştır. İsyan, zamanla büyümüş ve genişlemiştir. Bu noktadan itibaren, Avrupalı güçlerin de dahil olduğu Protestanlar ve Katolikler arasında siyasî ve askerî bir mücadeleye dönüşmüştür. I. Elizabeth, Fransa'da izlediği siyasete uygun olarak Hollanda'daki Protestanlara yardım etmeye karar vermiştir. 1585 yılında İngiltere ve Hollanda delegasyonu arasında imzalanan Nonsuch Anlaşmasına göre, İngiltere Hollanda'ya İspanya ile savaşmak üzere ordu göndermiş ve mücadeleye sürekli maddi destek sağlama sözü vermiştir.² İngiliz kraliçesinin nihayetinde çok başarılı olmayan bu hamlesinin önemli bir sonucu olmuştur.

İspanya kralı II. Philip, egemenliği altındaki bir bölgeye yönelik İngiltere'nin bu müdahalesini kendisine karşı açıkça bir savaş ilanı olarak kabul etmiştir. Böylece, İspanya ve İngiltere arasında I. Elizabeth ve II. Philip'in saltanat dönemlerini aşacak olan uzun süren bir savaş dönemi başlamıştır. Savaş genellikle, tarafların birbirine karşı denizde verdikleri mücadele şeklinde geçmiş ve İngiltere, hem donanmasıyla hem de korsanlık faaliyetleriyle rakibinin ticaret rotalarına ve ekonomisine zarar vermeye çalışmıştır. Buna karşılık, Papa V. Sixtus'un desteğini de alan II. Philip İngiltere'yi istila etmeye karar vermiştir.³ Uzun süren ve ekonomik olarak maddi kaynakları tüketen bir hazırlık sürecinden sonra çoğunluğunu nakliye gemilerinin oluşturduğu 130 gemiden oluşan İspanyol donanması taşıdığı 18.000 askerle 1585 yılında harekete geçmiştir. İspanyolların planı, donanmanın taşıdığı orduyu İngiltere'ye

¹ Bkz. Williamson (1979) s.279; Doran (2000) s.22-24.

² Bkz. Williamson (1979) s.364; Lockyer (2005) s.221; Doran (2000) s.41-43.

³ İspanya'nın İngiltere'yi istila etmek için yaptıkları plan, hazırlıklar ve istilanın gelişimine ilişkin bkz. Williamson (1979) s.370-386; Lockyer (2005) s.226-227; Doran (2000) s.53-55.

çıkardıktan sonra, Hollanda'da bulunan 30.000 askerden oluşan bir başka orduyu İngiltere'ye çıkarmak ve sonrasında İspanya yanlısı Katolik bir yönetimi iktidara taşımaktı. İstila planından bir süredir haberdar olan İngiltere tarafında ise savunma için gerekli hazırlıklar ivedilikle yapılmıştır. Yaklaşık 30 muharip gemiye sahip olan Kraliyet Donanması, irili ufaklı ve silahlandırılmış yaklaşık 200 ticaret gemisinin desteği ile İspanyol donanmasının karşılamaya hazırlanmıştır. İngilizler, İspanyol donanmasını karaya asker çıkarmadan yakalamak niyetindeydiler. Aynı yıl içinde Hollanda açıklarında gerçekleşen Gravelines Savaşında daha nitelikli muharip gemilere sahip olan Kraliyet Donanması, nicelik olarak kendisinden üstün ancak nitelik olarak daha düşük gemilere sahip olan İspanyol donanmasını yenilgiye uğratarak geri çekilmeye zorlamıştır. Geri dönerken Kuzey Atlantik rotasını takip edip, İskoçya ve İrlanda'nın kuzeyinden dolaşmak zorunda kalan İspanyol donanması kötü hava koşulları nedeniyle savaşta kaybettiğinden daha fazla gemi, mürettebat ve ekipman kaybetmiştir. İstila tehlikesinin sona ermesi ve İspanyolların denizdeki etkinliklerini bir süreliğine yitirmeleri sonrasında, İngilizler istila ve yağma amacıyla cüretkar bir sefer hazırlığına girişmişlerdir.¹ İngilizlerin planı, Portekiz kralı Sebastião'nun ölümü sonrasında oluşan veraset krizine etkili biçimde müdahale ederek 1581 yılında krallık tacını giyen II. Philip'e karşı Portekiz halkını isyana teşvik etmek üzerine kuruluydu. Kraliyet hazinesine hatırı sayılır miktarda yük getiren hazırlıklar sonrasında Francis Drake komutasındaki donanma ve ordu, 1589 yılında yola çıkmıştır. İlk önce İspanya'da Corunna kentini kuşatan İngilizler, başarısız olup geri çekilmişlerdir. Sonrasında Lizbon'u kuşatan İngilizler, kuşatma için gerekli topların olmaması ve yerel halktan yeterli destek görememeleri nedeniyle başarılı olamamışlardır. Dönüşte İspanya'da Vigo kentini yağmalayan İngilizler, çok az bir ganimet elde ederek seferi sonlandırmışlardır. Birbiri ardına başarısız olan bu iki girişime rağmen, taraflar 1604 yılına kadar savaşa devam etmişlerdir.

Özellikle, bu dönemde dış politika ve askeri alanda gerçekleşen yüksek maliyetli girişimler kraliyet hazinesine ağır bir yük getirmiştir. Bu yükü bir ölçüde hafifleten bir unsur, yüzyılın ortasında Moskova Şirketinin kurulmasıyla

¹ Bkz. Williamson (1979) s.387-391; Lockyer (2005) s.227; Doran (2000) s.56-57.

başlayan şirketleşme eğiliminin bu dönemde hızlanması ve yeni şirketlerin kurulması olmuştur.¹ Tüccarların hissedar olarak kuruluşunda yer aldığı ve zaman zaman kraliyet otoritesinin de hissedar olarak destek verdiği bu şirketler, bireylerin çıkarları ile krallık çıkarlarının ortak bir zeminde bulunduğu bir güç odağı haline gelmeye başlamıştır. Bu şirketler kuruldukları sırada ya da kurulduktan belli bir süre sonra, İngiltere kraliyet otoritesinin onlara tanıdığı ayrıcalıklar ve imtiyazlarla donatılmışlardır. İskandinavya ve Baltık bölgesini hedefleyen Eastland Şirketi (1577), Akdeniz havzasını hedefleyen İspanya (1577) ve Venedik (1583) şirketleri, Osmanlı İmparatorluğu ile ticarî ilişkiler kurmayı hedefleyen Türkiye (1581) ve Levant (1592) şirketleri², Afrika kıtasının Atlantik kıyısını hedefleyen Afrika Şirketi³ (1588) ile 1599 yılında kurulan Doğu Hindistan Şirketi⁴, bu dönemde kurulan şirketler arasında en önemli olanlarıdır. Bu sayede artan ticaret hacmi nedeniyle, kraliyet hazinesine giren gümrük ve ticaret vergisi gelirlerinde de bir artış gözlemlenmiştir. Bu durum, yüzyılın ikinci yarısının neredeyse tamamı boyunca İngiltere tahtında kalan I. Elizabeth'in, deniz aşırı ticarete verdiği desteği göstermesi bakımından önemlidir.

I. Elizabeth, tıpkı babası gibi İrlanda'ya özel bir önem ve ilgi göstermiştir. Katolik bir çoğunluğun yaşadığı İrlanda'da kısa zamanda İngiliz idaresine yönelik reform karşıtı militanca bir tavır oluşmuş ve bölgenin Galler örneğinde olduğu gibi barışçıl biçimde İngiltere'ye dahil edilemeyeceği ortaya çıkmıştı. İngiltere'de ise bu tavır, tamamlanmakta olan reform hareketinin etkisiyle sarayda ve Parlamento'da destek gören radikal eğilimli bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepki, Elizabeth dönemi İrlanda siyasetinin başlıca belirleyicisi olmuştur.⁵ Buna göre

¹ Kurulan şirketlerin listesi için bkz. Davies (1999) s.472.

² Bu şirketlerin faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Andrews (1984) s.75-100.

³ İngilizlerin Afrika kıtasındaki ticari faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Andrews (1984) s.101-115; Ayrıca, 16. ve 17.yıllarda Afrika'nın Atlantik kıyısındaki İngiliz varlığına ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. HAIR, P.E.H. and LAW, Robin. "The English in Western Africa to 1700", *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Nicholas Canny (ed.), Oxford: Oxford University Press s.241-263.

⁴ Doğu Hindistan Şirketinin faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Andrews (1984) s.256-279; Ayrıca, bu şirketin Asya kıtasındaki İngiliz varlığı için arzettiği öneme vurguda bulunan bir makale için bkz. MARSHALL, P.J. "The English in Asia to 1700", *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Nicholas Canny (ed.), Oxford: Oxford University Press 2001, s.264-285.

⁵ I. Elizabeth döneminin İrlanda siyasetine ilişkin olarak bkz. Lockyer (2005) s.167-172.

İrlanda, İngiltere Kraliçesinin tacını giydiği bir krallık olmasına rağmen, gerçekte azınlıkta olan İngiliz tebaanın, çoğunluğu oluşturan ve barbar olarak kabul edilen bir toplum ile beraber yaşamak zorunda kaldığı bir koloni ya da sömürge olarak görülmüştür. Çözüm olarak; İrlanda'nın İngilizler tarafından kademeli olarak yeniden fethedilmesi, ele geçirilen bölgelerde yaşayan yerli halkın üzerinde yaşadığı toprakların tasfiye edilmesi, yerli halkın İngilizler tarafından henüz fethedilmemiş bölgelere sürülmesi ve sonrasında boşalan bu topraklara İngiltere'den gelecek yerleşimcilerin yerleştirilmesi önerilmiştir. Bu önerinin uygulanması sadece kraliyet otoritesinin kendi imkanları ve çabaları ile sınırlı kalmamış; aynı zamanda kraliyet otoritesinin yetki vererek cesaretlendirdiği bireysel girişimler üzerinden gerçekleşmiştir. Bu yeniden fetih ve yeniden iskan politikası, 1560'lı yılların başında hayata geçirilmiş ve sonraki yıllarda da hız kazanmıştır.¹ Ancak, İrlanda'daki İngiliz varlığına karşı olan yerli halk, bu politika karşısında topyekün bir isyan hareketi başlatmıştır. İspanya başta olmak üzere Avrupalı Katolik güçler tarafından desteklenen ve aralarında Fitzgerald ailesinin üyelerinin de bulunduğu yerli klan liderlerinin önderliğinde 1569-1573 ve 1579-1583 yılları arasında adanın güneyinde Munster bölgesinde yaşanan isyanlar, İngilizler tarafından sert biçimde bastırılmalarına ve özellikle yerli halk üzerindeki ölümcül sonuçlarına rağmen, yeniden fetih ve yeniden iskan politikasının kısa sürede başarıya ulaşamayacağını göstermiştir. Yüzyılın sonuna doğru, yerli halkın desteğini alan İrlanda aristokrasisinin önde gelen liderlerinden Tyrone kontu Hugh O'Neill, adanın kuzeydoğusundaki Ulster bölgesinde İngiltere krallığına karşı bir savaş başlatmıştır. Dokuz Yıl Savaşı (1594-1603) olarak bilinen ve kısa zamanda İrlanda'nın tamamına yayılan bu savaş boyunca, adadaki İngiliz varlığı sona erme noktasına gelmiştir. Savaş, İngiltere'nin zaferi ile sonuçlanmasına rağmen, İrlanda siyaseti başarısız olmuştur.² 16. yüzyılın ikinci yarısında izlenen bu siyaset, çalışmanın konu

¹ Yeniden fetih ve iskan siyasetinin nasıl uygulandığına dair bir değerlendirme için bkz. MORGAN, Hiram. "The Colonial Venture of Sir Thomas Smith in Ulster, 1571-155" *The Historical Journal* 28.2 (1985): 261-278; QUINN, David Beers. "Sir Thomas Smith (1513-1577) and the Beginnings of English Colonial Theory" *Proceedings of American Philosophical Society* 89.4 (1945): 543-560.

² Elizabeth döneminde İrlanda'da yaşananlarla ilgili olarak bkz. Davies (1999) s.481-484; Williamson (1979) s.325-328, 395-397, 424-431; Brigden (2001) s.254-263, 318-326, 342-355

aldığı zaman dilimini aşarak iki toplum arasında günümüze kadar yaşanan sorunların kökenini oluşturmuştur. Öte yandan yukarıda bahsettiğimiz İrlanda'ya yönelik Elizabeth dönemi politikası, tasarlanması ve uygulanması açısından aynı dönemde Kuzey Amerika'ya yönelik başlayacak İngiliz sömürgecilik girişimini öncellediği için önem kazanmaktadır.¹

ve ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. OHLMEYER, Jane H. “‘Civilizing of those Rude Parts’: Colonization within Britain and Ireland, 1580s-1640s”, *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Nicholas Canny (ed.), Oxford: Oxford University Press 2001, s.124-147.

¹ Elizabeth dönemi İrlanda politikasının İngiliz sömürgeciliğinin düşünsel ve pratik bakımdan kökenini oluşturduğu yorumu için bkz. Armitage (2000) s.24-27; Ayrıca bkz. PAGDEN, Anthony. “The Struggle for Legitimacy and the Image of Empire in the Atlantic to c.1700”, *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Nicholas Canny (ed.), Oxford: Oxford University Press 2001, s.34-54; CANNY, Nicholas. “The Ideology of English Colonization: From Ireland to America” *The William and Mary Quarterly* 30.4 (1973): 575-598

3. BÖLÜM: GEÇ TUDOR DÖNEMİNDE İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz girişimleri, 16. yüzyılın son çeyreğine doğru I. Elizabeth'in saltanatı sırasında yeniden gündeme gelmiştir. Artık iyice serpilmiş olan ve kendisine yeni pazarlar arayan bir grup İngiliz tüccarının, dikkatini İspanya kontrolünde ve tekelindeki pazarlara yöneltmesiyle başlayan bu süreç, zamanla içeriği ve ölçeği büyüyerek, daha geniş bir çerçeveye oturmuştur. Bu, Plymouth kökenli etkili ve güçlü bir tüccar ailesinin üyesi olan John Hawkins ve ortaklarının 1562 yılında Afrika'nın Atlantik kıyısından topladığı yirmi bin civarındaki köleyi, işgücü talebi hiç azalmayan Karayib bölgesindeki İspanyol kolonisi Santa Domingo'da oldukça yüksek bir karla satması ile başlamış görünmektedir.¹ Elde edilen yüksek kar, sermaye sahibi İngiliz tüccarların olduğu kadar İngiliz kraliyet otoritesinin de dikkatini çekmiştir. Öte yandan, Atlantik köle ticaretinin tekeli elinde bulunduran ve özellikle kendi kolonilerinin köle ihtiyacını kendisi karşılayan İspanya, tekelin kırılması ya da ihlali anlamına gelen bu girişime karşı sert yaptırımlar getirmiştir. Bu yaptırımlara rağmen John Hawkins, I. Elizabeth'in, aristokrasinin ve bazı tüccarların doğrudan desteğini alarak dört gemi ile 1564 yılında çıktığı ikinci seferde getirilen yaptırımlara karşı zor kulanmak zorunda kalsa da benzer bir ticarî başarı göstermiştir. Ancak bu durum, halihazırda dinî ve siyasî açıdan birbirlerine rakip olan İspanya ile İngiltere'nin arasındaki ilişkilerin daha da bozulmasına yol açmış ve iki krallık arasında açıkça ilan edilmese de bir soğuk savaş durumu yaşanmaya başlamıştır. Kraliyet donanmasından iki gemi tarafından desteklenen John Hawkins'in 1567 yılında yedi gemiyle gerçekleştirdiği ticarî amaçlı üçüncü seferin Meksika körfezinde, İspanyol donanması tarafından silah zoruyla durdurulması ile bu gerginlik, ilk kez Atlantik sularına taşınmıştır. İlk iki seferinin aksine üçüncü seferi ticarî olarak başarısız bir şekilde sonuçlanan John Hawkins, kendisinden sayıca üstün İspanyol donanmasına karşı verdiği ağır

¹ John Hawkins'in faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Andrews (1984) s.116-128; POLLIT, Ronald. "John Hawkins's Troublesome Voyages: Merchants, Bureaucrats and the Origins of the Slave Trade" *The Journal British Studies* 12.2 (1973): 26-40.

kayıplar nedeniyle İngiltere'ye güçlükle dönebilmiştir. Bu olay sonrasında 1568 ve 1572 yılları arasındaki dönemde, İngilizler John Hawkins, Martin Frobisher, Richard Grenville ve Francis Drake gibi denizcilerin önderliğinde kraliçe Elizabeth'in ve İngiliz tüccarların dolaylı desteği ile İspanyolların Atlantik ticaret rotalarına ve Amerika kıtasındaki varlığına karşı deniz aşırı korsanlık faaliyetleri başlatmışlardır.¹

Bu dönemin en önemli gelişmesi, I. Elizabeth tarafından Amerika kıtasının güneyindeki İspanyol ticaretine zarar vermek amacıyla korsanlıkla görevlendirilen denizci Francis Drake'in, 1577 yılında başladığı beş gemi ile başladığı seferde, tıpkı yüzyılın ilk çeyreğinde Fernão de Magalhães ya da bilinen adıyla Magellan'nın izlediği rotayı takip ederek, kıtanın güneyini dolaşarak Pasifik okyanusuna geçmesidir. Seferini kıtanın okyanus kıyısını kuzeye katederek sürdüren Drake, bölgedeki İspanyol varlığına önemli zararlar vermiştir. Kuzey Amerika'da bugünkü Kaliforniya kıyısına ulaştıktan sonra sürekli batıya yolan İngiliz denizci, bir süre sonra Asya kıtasına ulaşmıştır. Sonrasında batıya doğru devam eden Drake, Afrika kıtasının güney ucunu aşarak Atlantik okyanusuna çıkmıştır. Başta Drake'in kendisi olmak üzere birçok kişinin beklentilerin fazlasıyla karşılayan sefer, mürettebat ve donanım kaybına rağmen elde kalan tek geminin 1581 yılında İngiltere'ye dönmesi ile tamamlanmıştır. Bu sefer sonucunda, dünyanın çevresini dolaşmayı başararak İngiltere'ye saygınlık ve prestij kazandıran Drake, yağma ve korsanlık faaliyetiyle elde ettiği hatırı sayılır bir serveti kraliyet hazinesine kazandırmıştır. Ayrıca, bu seferin oldukça uzun vadeli bir etkisi de olmuş; okyanus ötesi ticarî ve sömürgeci girişimler konusunda, İngilizler daha istekli davranmaya başlamışlardır.² Öte yandan kraliyet danışmanlarından coğrafyacı ve astronom John Dee, büyük bir coşkuyla karşıladığı ve önemli bir denizcilik başarısı olarak

¹ Bu korsanlık faaliyetleri, iki krallık arasında savaşın fiilen başladığı 1585'ten itibaren hızla artmıştır. İngilizler, iki krallık arasında savaşın resmen başladığı 1585 yılı ile savaşın resmen bittiği 1604 yılları arasında yüz seksen dört geminin katıldığı toplam yetmiş dört sefer gerçekleştirmiştir. Bu seferler sonucunda İspanya'nın Amerika'daki kolonileri ile arasındaki bağlantı zaman zaman kopma noktasına gelmiştir. Bkz. Butel (1997) s. 86-87.

² Seferin ayrıntılı bir anlatımı ve sonuçları ile ilgili olarak bkz. BAWLF, Samuel. *The Secret Voyage of Sir Francis Drake 1577-1580*. New York: Penguin Books, 2004; ANDREWS, Kenneth R. "Aims of Drake's Expedition of 1577-1580" *The American Historical Review* 73.3 (1968): 724-741; Andrews (1984) s.135-166.

gördüğü seferi, *Imperium Brittanicum* olarak adlandırdığı İngiliz imparatorluğunun başlangıcı olarak kabul etmiştir. Dee'nin bu ifadesi, imparatorluk fikrini denizcilikle ilişkilendirmesi bakımından önemlidir.¹

Yaşanan bu gelişmeler, Kuzey Amerika'ya bir İngiliz kolonisi kurulmasına yönelik denizaşırı yolculukların ve girişimlerin yeniden gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Özellikle, deniz aşırı ticaret ile ilgilenen ve kazançlarını artırmayı hedefleyen tüccar, denizci, bilim adamı ve maceracıların oluşturduğu bir grubun saray çevresinde kabul görmeye ve kraliçenin doğrudan desteğini almaya başlamasıyla bu süreç, sonraki yıllarda ivme kazanmıştır. Shannon Miller'a göre bu topluluk, önceleri çok etkili görünmeyen, sonradan saray ve parlamento çevresinde etkinlik kazanıp, kraliçe I. Elizabeth ve danışmanı Francis Walsingham'ın gözüne girerek nüfuz kazanan Walter Raleigh'in çevresinde ve himayesi altında toplanmıştı.² Bu toplulukta Martin Frobisher, Humphrey Gilbert, Francis Drake, Richard Hakluyt, Thomas Harriot ve John White gibi isimler öne çıkmaktaydı.³ Bu topluluk, sonraki dönemde Amerika kıtasına yönelik denizaşırı girişimlerin tanıtılması, hazırlanması ve uygulanması konusunda önemli ve kilit bir rol üstlenmiştir.

¹ Dee'nin fikirleri ile ilgili olarak bkz. Pagden (1995) s.64; Armitage (2000) s.105-107 ve MACMILLAN, Ken. *Sovereignty and Possession in the English New World: The Legal Foundations of Empire, 1576-1640*. New York: Cambridge University Press, 2006, s.50-53; MACMILLAN, Ken. "John Dee's "Britannici Imperii Limites"" *The Huntington Library Quarterly* 64.1/2 (2001): 151-159.

² Bkz. MILLER, Shannon. *Invested with Meaning: The Raleigh Circle in the New World*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998; HADFIELD, Andrew. *Literature, Travel and Colonial Writing in the English Renaissance, 1545-1625*. New York: Oxford University Press, 1998, s.100.

³ Bu toplulukta bulunan insanların ortak yönü, hemen hepsinin çağına göre iyi bir eğitim almaları ve erken yaşlarda bir şekilde Saraya ve Parlamento'ya yakın çevrelerin dikkatini çekerek bu çevrelerin himayelerine girmeleridir. Bu durum, özellikle geç Tudor döneminde İngiltere'de yaygın olarak görülmektedir. I. Elizabeth ve danışmanları, bu insanları kullanarak diplomasi, uluslararası ilişkiler, ticaret ve denizaşırı girişimler konusunda bir bilgi ağı kurmuştur. Bkz. GAMES, Alison. *The Web of Empire: English Cosmopolitans in an Age of Expansion 1560-1660*. New York: Oxford University Press, 2008, s.21.

3.1. YENİDEN HATIRLAMA: FROBISHER VE GILBERT'İN YOLCULUKLARI

Bu dönemin ilk önemli Atlantik ötesi girişimi Martin Frobisher tarafından planlanmış ve hazırlanmıştır. Frobisher'in niyeti, Amerika kıtasının kuzeyinde olduğu varsayılan kuzey batı geçidini bulmaktır. Böylelikle, tıpkı Caboto gibi, bu deniz yolunu kullanarak Hindistan ve Çin'in zenginliklerine ulaşmak ve bu deniz yolu üzerinde bir ticaret tekeli kurmak istiyordu. Frobisher, 1560'lı yıllardan itibaren bu tasarısını hayata geçirmek için gerekli maddi kaynakları sağlamak için uğraştı. Bunu yaparken, hem tüccarların hem de saraya yakın çevrelerin desteğini de almaya çalıştı. Frobisher'in arayışlarına ilk olarak Asya ticaretine ilgi gösteren Moskova şirketi destek verdi. Uzun süren ve dikkatli biçimde planlandığı anlaşılan hazırlıklar sonrasında Frobisher, 1576 yılında üç gemiyle kuzey batı geçidini bulmak üzere İngiltere'den ayrılmıştır. Caboto'nun izlemiş olduğu rotayı takip eden Frobisher, geçidi bulamamıştır. Ancak, İngiliz denizci Labrador sahilinde kıtaya ulaşmayı başarmış ve sonrasında Baffin adasını keşfetmiştir.¹

Frobisher'in keşif yolculuğu çok başarılı olmasa da büyük ilgi görmüştür. Hemen sonrasında, yolculuğu destekleyen Moskova şirketinin üyelerinden bazıları, kuzey batı geçidini bulmak ve bu geçidi kullanarak Asya ticaret tekeli kurmak amacıyla Cathay şirketini kurmuşlardır. Artan ilgi karşısında Frobisher, ikinci bir yolculuğun hazırlığına başlamıştır. I. Elizabeth de bu gelişmelere kayıtsız kalmayarak, kraliyet donanmasına ait bir gemiyi Frobisher'in hizmetine vermiş ve seferin hazırlıklarına maddi destek sağlamıştır. Hazırlıklarını hızlı bir şekilde tamamlayan Frobisher, 1577 yılında üç gemiyle ikinci seferine çıkmıştır.² İlk seferinde keşfettiği sahil şeridine ulaşmış ve bölgeye krallık mülkiyeti olarak İngiltere kraliçesi adına elkoymuştur. Sefer boyunca fazla keşif yapılmamış ve karada geçici olarak kurulan bir maden ocağında değerli maden aranmıştır. Sefer sonunda çıkarılan madenler İngiltere'ye götürülmüştür. Keşfedilen bu yeni topraklara koloni kurma fikri, üçüncü bir yolculuğa zemin hazırlamıştır. 1578

¹ Bkz. Andrews (1984) s.167-173.

² Bkz. Andrews (1984) s.174-176.

yılında on beş gemi ile yola çıkan Frobisher'in niyeti, yaklaşık yüz kişiden oluşan bir maden kolonisi kurmak ve kuzey batı geçidini bulmayı hedefleyen keşif seferlerini bu merkezden yürütmektir. Hazırlıkların yetersiz olması, koloni için uygun bir yer bulunamaması ve kötü hava koşulları nedeniyle sefer, hedeflerine ulaşmadan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹ Ancak, bu sefer kıtada bir koloni kurulmasını gündeme taşımış olması nedeniyle önemlidir.

Frobisher'in son seferinde yaşanan başarısızlığa rağmen, bu keşif seferlerine konu olan kuzey batı geçidinin bulunması ve kıtaya bir yerleşim kurulmasına yönelik arayışlar devam etmekteydi. Frobisher'in seferlerine maddi destek veren I. Elizabeth, bu amaçla Humphrey Gilbert'e 1578 yılında bir imtiyaz belgesi vererek yetkilendirmiştir.² Bu imtiyaz belgesine göre, Gilbert altı yıllık bir süre boyunca Amerika'da koloni ya da koloniler kurmakla ve kurulacak kolonilere yerleştirilecek yerleşimcileri bölgeye taşımakla görevlendirilmiştir. Kurulması planlanan koloni merkez kabul edilerek çevresindeki bin millik bir alan İngiliz tacının toprağı ve Humphrey Gilbert kraliyet otoritesi adına bu toprağın yönetcisi olarak kabul edilecekti. Bu imtiyaz belgesi, kraliyet otoritesinin gücünü ve egemenliğini keşif sırasında bulunacak yeni topraklara yaymasının aracı olmuştur.³ Aynı yıl içinde yedi gemiden oluşan bir filonun başında İngiltere'den ayrılan Gilbert, kötü hava koşulları ve yetersiz donanım nedeniyle Kuzey Amerika'ya ulaşmadan geri dönmek zorunda kalmıştır. Buna rağmen vazgeçmeyen Gilbert, ikinci bir girişim için gerekli maddi ve ekonomik imkanlara ancak 1583 yılına doğru sahip olabilmıştır. Aynı yıl içinde beş gemi ile yola çıkan Gilbert, Kuzey Amerika'nın kuzeydoğusundaki Newfoundland adasına çıkarak, adanın kontrolünü İngiltere kraliçesi adına ele geçirdiğini bildirmiştir. Böylelikle, İngilizlerin ilk kez 1497 yılında çıkmış olduğu Newfoundland bölgesi, İngiliz kraliyet otoritesinin mülkiyetine geçmiştir. Koloni kurma ve kıtaya yerleşmeye yönelik çabalar, Humphrey Gilbert'in tıpkı John Cabot gibi denizde kaybolması nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Öte yandan, sahip olduğu sınırlı olanaklara rağmen Gilbert, Kuzey Amerika'ya koloni kurmak ve yerleşmek

¹ Bkz. Andrews (1984) s.176-178.

² Humphrey Gilbert'in girişimlerine ilişkin olarak bkz. Quinn (1974) s. 235-237, 375-379.

³ Bkz. SEED, Patricia. "Taking Possessions and Reading Texts: Establishing the Authority of Overseas Empire" *The William and Mary Quarterly* 49.2 (1992): 183-209

niyeti taşıyan ilk gerçek İngiliz deniz aşırı girişimini hayata geçirmiş ve böyle bir girişimin gerektirdiği yeterlilikleri sınavarak benzer girişimlerin önünü açmıştır.¹ 1583 yılındaki başarısızlıktan sonra I. Elizabeth, Humphrey Gilbert'in yerine üvey kardeşi Walter Raleigh'i Kuzey Amerika'ya koloni kurma ve yerleşme amacıyla benzer bir yetkiyle ve altı yıl sürecek bir imtiyazla görevlendirilmiştir.² Sonraki beş yıl boyunca Walter Raleigh'in yönetiminde İngilizler, kıtaya bir koloni kurmak konusunda önemli bir aşama kaydedeceklerdi. Ayrıca, bu dönem, İngiliz tarafında bir sömürgecilik teorisinin temellerinin atılması bakımından önemlidir.

3.2. BİR SÖMÜRGEÇİLİK TEORİSİNİN OLUŞUMU:

RICHARD HAKLUYT (1552-1616)

İngiltere'de Kuzey Amerika'ya yönelik girişimlerin yeniden başladığı 16. yüzyılın son çeyreğinde, bu yolculuklar özellikle saraya ve parlamantoya yakın çevrelerde hatırı sayılır bir ilgi görmüştü. Bu ilginin temelinde, Francis Drake, Martin Frobisher ve Humphrey Gilbert'in yolculuklarının yaratmış olduğu merak ve heyecan yatmaktaydı. Bu noktada, 1582 yılında coğrafyacı Richard Hakluyt'un³ Gilbert'in son yolculuğuna destek sağlamak⁴ amacıyla kaleme aldığı *Divers voyages touching the discovery of America and the islands adjacent* başlıklı metin, bu çevrelerin dikkatini çekmiştir. Coğrafya ve kartografi konusundaki bilgisini ve otoritesini sergilediği bu eserinde Hakluyt, ortaçağdan kendi zamanına kadar önemli keşiflerde bulunan coğrafyacı ve seyyahları kronolojik biçimde anlatmış ve önemli seyahat anlatılarını örnekler vererek

¹ Bkz. Quinn (1974) s.282

² Bkz. Quinn (1974) s.254; Fitzmaurice (2003) s.50

³ Richard Hakluyt'un biyografisi için bkz. MANCALL, Peter C. *Hakluyt's Promise: An Elizabethan's Obsession for an English America*. New Haven: Yale University Press, 2007

⁴ Gilbert ve Hakluyt arasındaki bağlantı için bkz. Fuller (1995) s.17-19, 23; Miller (1998) s.9; Fitzmaurice (2003) s.45.

derlemiştir. Kitabında, Kuzey Amerika'nın keşfine katkıda bulunan çağdaşı olan İngiliz denizcilerden bahsetmiş ve kıtanın zenginliklerine vurguda bulunarak İspanyollar ve Portekizliler tarafından keşfedilmemiş bölgelere yerleşilmesini önermiştir.¹ Hakluyt'un bu metnini Gilbert'in yolculuklarına katılmış olan George Peckham'ın 1583 yılında yazdığı *A True Reporte of Late Discoveries by Sir Humphrey Gilbert* başlığını taşıyan çalışması izlemiştir. Peckham, aslında bir seyahat anlatısı niteliği taşıyan metinde ağırlıklı olarak Gilbert'in yolculuklarında yaşananları anlatmıştır. Ancak, kitabın bir bölümünde kısa da olsa Amerika kıtasına neden yerleşilmesi gerektiğine yönelik açıklamalarda bulunur. Peckham, kıtaya kurulacak koloniler sayesinde İngiltere'nin büyük bir zenginlik elde edeceğini, bu kolonilerin krallığa maddi açıdan çok büyük bir külfet getirmeden kurulabileceğini savunmuştur.² Birbiri ardına yayınlanan bu iki metin, halihazırda Amerika'ya yerleşilmesine dair oluşan bir isteği yansıtmaktadır. Frobisher ve Gilbert'in yaptıkları yolculuklar, kısa vadeli hedefleri olan kıtaya ulaşma ve yeni kıyı bölgeleri bulma hedeflerinde başarılı olmuşlardır. Ancak, kıtanın kuzeyini aşarak Asya kıtasının zenginliklerine açıldığı varsayılan bir kuzey batı geçidini bulmak olan uzun vadeli hedef, o dönem için fazlasıyla farazî kalmıştır. Bu durum, maddi açıdan yeterli ve makul biçimde desteklenen bu girişimlerin aslında düşünsel dayanaklarının eksik ve zayıf kaldığını göstermiştir.

Richard Hakluyt, Walter Raleigh ve Francis Walsingham'ın isteği üzerine yazdığı ve 1584 yılında kraliçe I. Elizabeth'e ve danışmanlarına sunduğu *A Discourse Concerning Western Planting*³ başlığını taşıyan raporunda, bu düşünsel boşluğu doldurmakla kalmamış ve yüzyıl boyunca benzeri görülmeyen, kendi içinde tutarlı olan bir sömürgecilik teorisi ve taslağı

¹ Bkz. Mancall (2007) s.92-93.

² Bkz. Quinn (1974) s.379-380; Andrews (1983) s.197-198.

³ Rapor tam olarak *A particuler discourse concerning the greate necessitie and manifolde comodities that are like to growe to this Realme of Englande by the Westerne discoveries lately attempted* adını taşımaktadır. 19. yüzyıla kadar varlığı yaygın olarak bilinmeyen ve gizli olduğu kabul edilen bu rapor, elyazması olarak bulunmuş ve sonrasında kitap olarak basılmıştır. Hakluyt, Richard & C. Deane (ed.). *A Discourse Concerning Western Planting Written in the Year 1584*. Maine: Maine Historical Society, 1877

sunmuştur.¹ Raporun Raleigh'in Kuzey Amerika'ya koloni kurma ve yerleşme amacıyla kraliçe tarafından yetkilendirilmesinin hemen sonrasında, bu girişime destek sağlamak ve girişimi tanıtmak amacıyla yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu haliyle metin, İngiltere'de sömürgecilik amaçlı deniz aşırı girişimlere yönelik bir süredir gündemde olan kurumsal ilgiyi ortaya çıkarması bakımından da önemlidir. Toplam yirmi bir bölümden oluşan bu metinde Hakluyt, İngiltere'nin kıtaya koloni ya da koloniler kurması halinde elde edeceği faydaları ve bunu gerekli kılan nedenleri, detaylı biçimde tartışır. Kendisinin böyle bir ifadesi bulunmasa da Hakluyt'un buradaki amacı, sömürge kurmayı anlamlı ve meşru kılacak fayda ve nedenler sunmaktır. Bunu yaparken, yeri geldiğinde çağdaşı olan yazarların anlatılarına ve bu anlatı yazarları ile yaptığı yazışmalara atıfta bulunur. Nihayetinde, Hakluyt'un metinde sunduğu fayda ve nedenler çerçevesinde kendi içinde tutarlı ve eksiksiz bir sömürgecilik taslağı ya da planı ortaya çıkmıştır.² Ayrıca bu metin, yüzyıl için eşsiz bir örnek olarak karşımıza çıkar. Avrupa'nın diğer sömürgeci devletlerinde bu dönemde benzer bir metnin yazılmadığı dikkate alınırsa, metnin bilinen ilk sömürgecilik teorisi olduğunu söylemek mümkündür. Hatta, Hakluyt'un metin içinde dikkat çektiği noktalar dikkate alındığında zamanını aşan bir etkiye sahip olduğunu söylemek elbette mümkündür.

Hakluyt'un metin boyunca sunduğu bu fayda ve nedenler arasında ilk sırada, Protestan inancının kıtaya kurulacak koloniler üzerinden yayılması yer almaktadır. Hakluyt, ilk bölümde, İspanya ve Portekiz kralıklarının papalık otoritesinin desteği ile yüzyıl boyunca kıtada yürüttükleri Katolik misyonerlik faaliyetlerine dikkat çekerek, İngiltere'nin de benzer faaliyetlerde bulunabilmesi için kıtaya koloniler kurarak yerleşmesi gerektiğini yazar:³

“Bu misyonerlik işini etkili biçimde yapabilmenin tek yolu, ulusumuzun bu topraklara bir ya da iki koloni kurmasıdır. Misyonerler, bu koloniler sayesinde hem güvende hem de bu toprakların insanlarına yakın olacaklardır. Böylece zamanla bu insanların önce dillerine sonra geleneklerine aşinâ olan

¹ Bkz. Mancall (2007) s.129.

² Bkz. MacMillan (2006) s.50; Armitage (2000) s.74-75.

³ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. I

misyonerler, ılımlı ve ihtiyatlı biçimde kurdukları dostluklara dayanarak İncil'in öğretisini yayma imkanı bulacaklardır.”

Kıtaya ilişkin halihazırda oluşmuş külliyata ve kendi yazışmalarına dayanarak kıtada yaşayan yerli halkın putlara taptığını belirtip, özellikle İspanyolların zalim siyasetinin aksine bu halklarla dostane ilişkiler kurularak, İspanya'nın zulmünden kurtarılarak Protestan inancına kazandırılmasının İngiltere'ye Protestan dünyada saygınlık kazandıracağını savunur.

İkinci ve üçüncü bölümlerin merkezinde girişimden elde edilecek ticari kazançlar yer almaktadır.¹ Hakluyt bu bölümlerde, örnekler göstererek İngiliz tüccarların Avrupa'da hemen her yerde ticarî bakımdan rekabetle karşılaştığını ve bu durumun hem tüccarların hem de krallığın ticaretten elde ettiği gelirleri azalttığını belirterek, Kuzey Amerika'ya kurulacak yerleşimler sayesinde kazanılacak ticarî gelirlerin bu kayıpları telafi edeceğini yazar:²

“Bu girişim, Avrupa, Afrika ve Asya'nın bütün ticarî değeri olan mallarını bize kazandırmakla kalmayacak, aynı zamanda bize rekabetle karşılaştığımız pazarlara bu malları satma imkanı sunacaktır.”

Sonrasında Hakluyt, çağdaşı olan seyahat yazarlarının anlatılarından ve kıtaya yapılan yolculuklardan örnekler vererek, Kuzey Amerika'da bulunan ticarî değeri olan tarımsal ve hayvansal ürünler ile birlikte yeraltı zenginliklerini sıralar. Hakluyt, kıtaya kurulacak yerleşimler sayesinde, ticarî değeri olan bu ürünlerin ticaretinin krallığa katkı sağlayacağını savunur.

Sonraki bölümde, Hakluyt İngiltere'deki demografik sorunlara³ dikkat çekmiş ve bu sorunların çözümünü kıtaya kurulacak yerleşimlerle ilişkilendirir. Hakluyt, bu bölümde, başıboş gezen insanları tanımlarken *idleness* kelimesini kullanmış ve bu kelimeye özellikle vurguda bulunarak, bu insanların krallığa ve topluma birer yük olduklarına dikkat çeker:⁴

¹ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. II, Ch.III

² Bkz. Hakluyt (1584) Ch. III

³15. yüzyılın sonunda yaklaşık 2 milyon olan İngiltere Krallığının nüfusu, 16. yüzyılın sonunda yaklaşık 4 milyona ulaşmıştır. Bkz. Lockyer (2005) s. 139-140.

⁴ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. IV

“Bu girişim, krallıkta yaşayan, çalışma şansı ve imkanı olmayan, isyankar ve yabanileşmiş, suç işlemeyi çalışmaya tercih eden binlerce insanın çeşitli şekillerde istihdam edilmesini mümkün kılacaktır.”

Ona göre, kıtaya kurulacak bu yerleşimler, İngiltere’de bulunan binlerce fakir, işsiz ve evsiz insana yaşayabilecekleri, beslenebilecekleri, çalışabilecekleri ve böylece topluma katkı sağlayabilecekleri bir ortam sağlayacaktı. Hakluyt, ayrıca İngiltere’de bulunan suçluların cezalarını krallık hapisanelerinde çekmeleri yerine, kıtaya götürülüp çalıştırılmalarını ve bu şekilde terbiye edilmelerini önerir. Nihayetinde önerdiği ve savunduğu İngiltere’den kıtada kurulacak yerleşimlere krallığa bir şekilde yük olan bu insanların taşınmasıdır.¹

İspanya krallığı ile olan ilişkiler, İspanya’nın Amerika’da kurduğu yerleşimler, kıtadan sağladığı zenginlikler, yerli halka karşı izlediği tavır raporda önemli bir yer tutmaktadır.² Hakluyt, İspanya ve İngiltere krallıkları arasında bir süre sonra savaşa dönüşecek olan gittikçe artan gerilime bu bölümlerde kısaca değinir. Hakluyt, kıtadaki İspanyol varlığını rahatsız edecek yerleşimlerin kurulmasını önerir. Kuzey Amerika’da Florida ve Newfoundland arasında bulunan sahil şeridine kurulacak müstahkem yerleşimlerin, İspanya’nın kıta ile olan bağlantısını kesip, Karayipler bölgesinde yoğunlaşmış olan varlığına önemli zarar verebileceğini ifade eder:³

“Florida ve Cape Briton arasındaki sahil şeridinde inşa edilecek her biri iyi bir limana sahip olacak iki ya da üç müstahkem mevki sayesinde, Avrupa’ya dönüş yolunda olan İspanyol gemilerini yakalamak ve zamanla kıtadaki İspanyol varlığına ciddi zararlar vermek mümkün olacaktır.”

Sonrasında seyahat anlatılarına ve tanıklıklara dayanarak kıtada bulunan önemli ve zengin İspanyol yerleşimlerini sıralayarak, bu yerleşimlerin birçoğunun kıtanın zenginliklerin Avrupa’ya aktarıldığı ticaret rotalarının

¹ Bkz. Miller (1998) s.31-32; Games (2008) s.257.

² Hakluyt, bu konulara yedi bölüm ayırmıştır. Hakluyt (1584) Ch. V, Ch. VI, Ch. VII, Ch. VIII, Ch. IX, Ch.X, Ch. XI

³ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. V

başladığı merkezler olduğunu belirtir.¹ Atlantik okyanusunda bulunan bu ticarî rotaları yukarıda önerdiği gibi keserek İspanya'nın kıtadan elde ettiği zenginlikleri, Avrupa'ya taşımasına engel olmanın kolay olacağını savunur. Hakluyt ayrıca, kurulacak bu yerleşimler üzerinden kıtada İspanyol zulmü altında yaşayan yerli halkla ilişkiler kurularak, onları İspanyollara karşı silahlandırıp isyana teşvik etmenin mümkün olabileceğini ifade eder:²

“Eğer, tıpkı İspanyolların İrlandalı asileri İrlanda'da bize karşı silahlandığı gibi, biz de kıtada vahşi yerlilerle birlik olup onları İspanyollara karşı isyana teşvik edip silahlandırabilirsek, İspanya kralını kendi egemenlik bölgesinde zor duruma düşürebiliriz.”

Böylelikle İspanya'nın İrlanda'da bir süredir uyguladığı isyancıları İngiltere'ye karşı destekleme siyaseti, Amerika'da kendisine karşı kullanılabilecekti. Hakluyt bu noktada, İspanya'nın kıtada yerlilere uyguladığı zalim ve şiddet yanlısı siyaseti, başta Bartolomé de las Casas olmak üzere anlatılar ve tanıklıklara başvurarak yansıtip ve buradan yola çıkarak saldırgan İspanyol siyasetinin meşruluğunu sorgular.³

İzleyen bölümlerde⁴, Hakluyt kıtaya kurulacak yerleşimlerin İngiltere'ye sağlayacağı diğer faydalara dikkat çeker. Hakluyt yerleşimlerin kurulmasının önerdiği Florida ve Newfoundland arasındaki bölgeye ulaşımın kolaylığından bahsederek, krallığın liman şehirleri ile bölge arasında kurulacak olan rotaların, bilinen ticari rotaların birçoğundan daha güvenli olduğunu yazar. Denizyolu ulaşımının güvenli ve kolay bir şekilde yapılmasının, krallığın buraya kurulacak yerleşimlerden elde edeceği ticaret ve balıkçılık gelirlerine olumlu bir şekilde yansıtacağını belirtir. Yine seyahat anlatılarına ve tanıklıklara dayanarak bölgenin orman açısından zengin olduğuna dikkat çeken Hakluyt, bu durumun kraliyet donanmasının bakımı ve ikmali için gerekli malzemelerin tedarik edilmesini ve yeni gemilerin donanmaya kazandırılmasına olanak sağlayacağını savunur.

¹ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. IX, Ch.X

² Bkz. Hakluyt (1584) Ch. V

³ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. XI

⁴ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. XII, Ch. XIII, Ch. XIV, Ch. XV, Ch. XVI, Ch. XVII

Hakluyt, kıtaya kurulmasını önerdiği yerleşimlerin konumlarına ve bu yerleşimlerin konumları gereği kıtada sergileyecekleri siyasi ve ticari rollere ayrı bir önem verir.¹ Ona göre, bu yerleşimler kıyı şeridinde ve seyahata olanak sağlayan nehirlerin haliçlerine kurulmalıdır. Böylelikle, kurulan bu yerleşimler üzerinden kıtanın iç bölgelerine ulaşmak, bu bölgelere yerleşmek ve ticaret yapmak sorun olmayacaktı. Hakluyt, kurulacak ilk yerleşimlerin ağırlıklı olarak askerlerin yaşayacağı müstahkem mevkiiler olmasını önererek, bunun sonradan kurulacak kasaba ve köylerin güvenliği için gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu müstahkem mevkiiler, kuruldukları bölgedeki yerli halkı düzen altında tutmayı kolaylaştıracaktı. Sonrasında bölgeye kurulacak köy ve kasabalar üzerinden İngiltere'nin ürettiği ticarî değeri olan mallar kıtaya taşınırken, kıtanın sahip olduğu zenginlikler de İngiltere'ye ve Avrupa'ya taşınacaktı. Böylece yeni pazarlar kurulmuş olacaktı. Hakluyt'a göre kurulan bu yerleşimler sayesinde, Amerika kıtasının kuzeyinden geçen ve Japonya, Çin ve Hindistan'a gittiği varsayılan denizyolu geçidini aramak daha kolay olacaktı. Kıtada kurulacak yerleşimlerin İngiltere'ye sağlayacağı faydalara bir kere daha dikkat çeken Hakluyt, vakit kaybedilmeden hızlı biçimde kıtada belirttiği bölgelere yerleşilmesini önerir.

Metnin sonlarına doğru², özellikle İspanya'nın kıtadaki varlığının meşruluğunu sorgulayan Hakluyt, böyle yaparak, İngiltere'nin kıtaya yerleşmesini ve kıtadaki varlığını meşru kılmayı amaçlar. Ona göre, İspanya'nın 15. yüzyılın sonuna doğru Colombo'nun kıtayı keşfi sonrasında Papa VI. Alexander'dan aldığı papalık bildirisi ile kazanmış olduğu kıtaya yönelik imtiyazların herhangi bir hükmü yoktu. Sonrasında bunun nedenlerini sıralar. İlk olarak Hakluyt, kroniklere ve seyahat anlatılarına dayanarak, Colombo'dan çok daha önce 1170 yılında kıtaya çıkıp, yerleşen Madoc adında Gal kökenli bir soyludan bahseder. Bu anlatılara dayanarak, Madoc'un Galler bölgesinden yola çıkarak İrlanda'nın batısına doğru iki yolculuk yaptığını ve yolculuk sonunda geniş kara parçaları bulup yerleştiğini anlatır. Hakluyt, yine kendi çağdaşı olan seyahat anlatılarına dayanarak, kıtada konuşulan diller arasında Gal kökenli kelimeler bulunduğuna

¹ Bkz. Hakluyt (1584) Ch. XV, Ch. XVI, Ch. XVII

² Hakluyt (1584) Ch. XVIII, Ch. XIX

dikkat çeker. Madoc'un varlığı tamamen kurgusal olup efsanelere dayalı olduğu için, kıtada hak iddia etmek için oldukça zayıf kalıyordu.¹ Hakluyt'un sunduğu ve ilkinde göre daha kuvvetli dayanağa sahip olan ikinci neden, İngiltere kralı VII. Henry'nin hizmetindeki Giovanni Caboto ve Sebastian Caboto'nun kıtayı Colombo'dan daha önce keşfetmiş olmasıdır. Kronik ve anlatılardan örnekler vererek, Colombo'nun 1492 yılında Hispaniola ve Küba adalarına çıktığını vurgulayan Hakluyt, kaynaklara dayanarak İtalyan denizcinin kıtaya 1497 yılından önce çıkmış olamayacağını belirtir. Caboto kardeşlerin İngiltere kralından 1496 yılında aldıkları imtiyaz belgesinden hemen sonra aynı yılın yaz aylarında Labrador'da karaya çıkarak kıtayı Colombo'dan daha önce keşfettiklerini yazar. Sıraladığı bu nedenlerin kıtaya yerleşme konusunda İngiltere'ye İspanya'nın sahip olduğundan daha fazla meşruiyet kazandırdığını savunur. Sonrasında Hakluyt, Papa VI. Alexander'ı ve papanın onayı ile 1493 yılında yayınlanan ve İspanya'ya Amerika kıtasına yerleşmesine yetki verdiği *Inter Caetera* başlıklı papalık bildirisini ve bildirinin ardından Portekiz ve İspanya krallıkları arasında imzalanan 1494 tarihli Tordesillas antlaşmasının meşruluğunu sorgular. Ona göre, İspanya doğumlu olan Papa VI. Alexander yönetimindeki papalık, İspanya lehine keyfi bir karar vererek ve kıtayı İspanya'ya resmen hediye etmiştir. Hakluyt, Tanrının hiçbir zaman yeryüzündeki ruhanî temsilcisi olan Papa'ya dünyevî konularda böyle bir hüküm verme yetkisi vermediğini yazarak, bu durumun dünyevî ve ruhanî otorite alanların Papalık tarafından ihlal edilmesi anlamına geldiğini belirtir. Hakluyt'un buradaki düşünceleri çağdaşı olan İspanyol hukukçu Francisco de Vitoria'nın (1492-1546) konu hakkındaki düşünceleri ile örtüşmektedir.²

Hakluyt, *A Discourse of Western Planting* başlığını taşıyan metnini bitirirken, İngiltere'nin Amerika kıtasına neden yerleşmesi gerektiğini ve böyle bir girişimin krallığa sağlayacağı faydaları bir kere daha sıralar.³ Metnin büyük kısmında bahsettiği bu faydaları yirmi üç madde altında kısaca özetler. Son bölümde ise

¹ Bkz. Pagden (1995) s.81; Mancall (2007) s.137-138.

² Francisco de Vitoria'nın konu hakkındaki düşünceleri ile ilgili olarak bkz. Pagden (1995) s.46-47, MacMillan (2006) s.67-68; LOCKEY, Brian. "Conquest and English Legal Identity in Renaissance Ireland" *Journal of the History of Ideas* 65.4 (2004): 543-558

³ Bkz. Hakluyt (1584) Ch.XX

girişim başlamadan önce yapılması gereken hazırlıklara kısaca değinerek, bu hazırlıkların kıtaya yapılacak olan yolculuk başlamadan önce tamamlanmasının önemine dikkat çeker.¹ Hakluyt, bu hazırlıkları kurulacak yerleşimin ihtiyacı olan işgücüne ve burada yaşayacak yerleşimcilerin ihtiyaçlarına göre yapılması gerektiğini belirtir. Bu yönde eksiksiz bir işbölümü listesi hazırlamıştır. Kendisi özellikle bu bölümde, listede yeralan farklı mesleklerin sahibi olan insanların hangi sırayla kıtaya taşınması ya da yerleştirilmesi gerektiğine dair bir yorum yapmamıştır. Ancak, metnin önceki bölümlerinden birinde bunu ortaya bazı açıklamalarda bulunur.² Buna göre, listede yeralan işbölümünü dikkate alarak öncelikle deneyimli askerlerle birlikte, müstahkem mevkii, bina, silah, gemi yapımı ve bakımı konularında bilgisi ve yeteneği olan insanların yerleşimi kurması gerektiği, sonrasında kurulan bu yerleşime tarım, hayvancılık, balıkçılık ve gündelik hayatın gerekli kıldığı zanaatlardan anlayan insanların taşınmasının, yerleşimin ihtiyaç duyacağı kaynakların orta ve uzun vadede sağlanması açısından önemli olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu son bölümde, Hakluyt, kıtada kurulacak yerleşime götürülecek kıt kaynakların da bir listesini çıkarır. Listedeki yeralan kümes hayvanları, küçükbaş hayvanlar ile birlikte sebze, meyve çeşitleri ve bunların tohumları, yerleşimin kısa vadedeki ihtiyaç duyacağı yiyecek ihtiyacının karşılanması için gereklidir.

Hakluyt'un kendisiyle aynı adı taşıyan, kendisinden yaşça büyük olan kuzeni hukukçu 'Yaşlı' Richard Hakluyt, 1585 yılında yazdığı *Inducements to the Liking of the Voyage Intended* başlıklı kısa raporda kıtaya yönelik kurulacak yerleşimlerin İngiltere'ye sağlayacağı faydaları anlatmıştır.³ 'Yaşlı' Hakluyt, sömürgeciliğin hedeflerini sıralarken birbiriyle ilişkilendirdiği ve birbirinden ayırmadığı üç nihai amaç sıralamıştır. Bunlar, Protestanlığın yayılması, ticari faaliyette bulunmak ve kıtada toprak sahibi olmaktır. Ona göre, bu girişim sayesinde Protestanlık yayılmakla kalmayacak, aynı zamanda kraliçe I. Elizabeth'in yönettiği topraklar da genişleyecekti. Sonrasında bu girişimin getireceği ticarî ve ekonomik faydalara vurguda bulunarak, bütün bunların

¹ Bkz. Hakluyt (1584) Ch.XXI

² Bkz. Hakluyt (1584) Ch.XV

³ Bkz. Jennings (1975) s.75; Helgerson (1995) s.167.

denizci bir ulus olan İngiltere'nin zenginleşmesine katkıda bulunacağını yazmıştır. Kıtada yaşayan yerlilerle iyi ilişkiler kurulmasının, kıtada kurulacak yerleşimlerin ve buralarda yaşayacak yerleşimciler için önemli olduğuna dikkat çekmiştir.

A Discourse of Western Planting başlıklı raporun yazarı olan Hakluyt, asıl şöhretini İspanyol Donanmasının 1588 yılında İngiliz Kraliyet donanması karşısında yenilgiye uğramasının hemen sonrasında yazdığı ve Francis Walsingham'a ithaf ettiği 1589 tarihli kısaca *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation*¹ başlığını taşıyan anıtsal eseri ile kazanmıştır. Kazanılan zafer sonrası yayılan yurtsever yaklaşımın yer yer hissedildiği bu metinde Hakluyt, İngilizlerin 9. yüzyıldan kendi çağına kadar yapmış oldukları kara ve deniz yolculuklarını, dahil oldukları önemli ticarî faaliyetleri ve keşifleri kronolojik olarak derleyip anlatmıştır. Bu eser, 1598-1600 yılları arasında I. Elizabeth döneminde gerçekleştirilen faaliyeti kapsayacak biçimde güncelleştirilmiş ve ikinci kez basılmıştır. Coğrafya ve harita konularındaki otoritesini bir kere daha sergileyen Hakluyt, burada belgelere, kroniklere, kayıtlara, yaptığı yazışmalara ve tanıklıklara dayanarak hatırı sayılır büyüklükte bir derleme hazırlamıştır. Hakluyt'un amacı, kendi vatandaşlarına geçmişteki başarıları anımsatarak, Amerika kıtasına yapılacak yeni yolculukları ve İngiliz yerleşimlerinin kurulmasını cesaretlendirmektir.²

¹ Eser tam olarak *The Principall Navigations, Voiages, and Discoveries of the English Nation: Made by Sea or Over Land to the Most Remote and Farthest Distant Quarters of the Earth at Any Time within the Compasse of These 1500 Years: Divided into Three Several Parts According to the Positions of the Regions Whereunto They Were Directed; the First Containing the Personall Travels of the English unto Indæa, Syria, Arabia ... the Second, Comprehending the Worthy Discoveries of the English Towards the North and Northeast by Sea, as of Lapland ... the Third and Last, Including the English Valiant Attempts in Searching Almost all the Corners of the Vaste and New World of America ... Whereunto is Added the Last Most Renowned English Navigation Round About the Whole Globe of the Earth* adını taşımaktadır.

² Bkz. Hadfield (1998) s.130; Helgerson (1995) s.152-153,166-167.

3.3. ROANOKE: İLK DENEME VE BAŞARISIZLIK

1584 yılında Kuzey Amerika'ya koloni kurma ve yerleşme amacıyla kraliçe I. Elizabeth tarafından altı yıllık bir imtiyazla yetkilendirilen Walter Raleigh, vakit geçirmeden girişimlerine başlamıştır. Hakluyt'un kendisinin isteği ve himayesi altında hazırladığı *A Discourse on Western Planting* başlıklı metni kraliçeye sunmasının hemen ardından, kıtaya kurulacak yerleşim için bir keşif seferinin yapılmasının kararlaştırmıştır.

Aynı yılın nisan ayında kıtaya Philip Armadas ve Arthur Barlowe'un ortak komutası altındaki iki geminin katıldığı bir keşif seferi düzenlenmiştir.¹ Keşif seferinin Hakluyt'un metninde önerdiği Florida ve Newfoundland arasındaki bölgeye yapılması ilginçtir. Aynı yılın sonbaharında sona eren bu keşif seferi sonucunda İngilizler, bugünkü Kuzey Carolina ve Virginia sahil şeridini keşfetmiş ve tıpkı Humphrey Gilbert'in 1583 yılında yapmış olduğu gibi çıktıkları toprakları kraliçenin mülkiyetine geçirmişlerdir. İngilizler dönerken beraberlerinde Wanchese ve Manteo adını taşıyan iki yerliyi İngiltere'ye götürmüşlerdir. Arthur Barlowe, bu keşif yolculuğunu yolculuk sırasında yazdığı *Discourse of the First Voyage* başlığını taşıyan raporunda anlatmıştır.² Rapor kısa olmasına rağmen, keşfedilen bölgelere, bu bölgelerde yaşayan yerli halka ve bölgenin doğal zenginliklerine yönelik ayrıntılı bilgiler içermektedir. Barlowe, bölgede yaşayan yerlilerin iyi niyetli olduklarını vurgulayıp, suç ve ihanet gibi kavramlardan uzak ve bihaber yaşadıklarını anlatıp, toprağın oldukça verimli olduğuna dikkat çekmiştir. Oldukça olumlu ve iyimser bir havanın hakim olduğu bu rapor, bölgeye dair olumsuz hemen hiçbir ifade içermemektedir. Bu özellikleriyle rapor, kıtayı tasvir eden ilk İngiliz metni olması açısından önemlidir.

Barlowe'un olumlu raporunu dikkate alan Raleigh, bölgeye bir yerleşim kurma hazırlıklarına girişmiştir. Bu sırada Walter Raleigh, Kraliçe I. Elizabeth'e ithaf ettiği ve Virginia adını verdiği yeni keşfedilen toprakların yöneticisi olarak atanmıştır. 1585 yılında Virginia'da bir İngiliz kolonisi kurmak amacıyla Richard

¹ Keşif seferi ile ilgili olarak bkz. Quinn (1985) s.28-44.

² Bkz. BARLOWE, Arthur. *Discourse of the First Voyage*. 1584

Grenville komutasında altı yüz kişi taşıyan yedi gemiden oluşan bir filo İngiltere'den ayrılmıştır.¹ Filo kıtaya ulaştıktan sonra, filoya ait yiyecek taşıyan gemilerden birinin karaya oturması ve taşıdığı yükün ziyan olmasıyla başlayan aksilikler, İngilizler karaya çıktıktan sonra da devam etmiştir. Yerlilerin İngilizlerden aldıkları değerli bir eşyayı söz vermelerine rağmen, geri vermemeleri karşı tarafta ölçüsüz bir tepkiye neden olmuş ve İngilizler eşyanın bulunduğu köyü yakıp yağmalamışlardır.² Yaşanan bu olaylara rağmen, aynı yılın yaz aylarında İngiltere'nin Yeni Dünya'daki ilk kolonisi Kuzey Carolina sahilinde Roanoke adasında kurulmuştur.³ Bu yerleşim, Hakluyt'un önerdiği gibi büyük çoğunluğunu asker olan yerleşimcilerin barındığı bir müstahkem mevkiidir.⁴ Grenville komutasındaki filo, yerleşim kurulduktan sonra, yerleşimin kısa vadede ihtiyaç duyacağı yiyecek, malzeme, silah ve cephaneyi bırakıp, yaklaşık bir sene sonra geri dönmek üzere İngiltere'ye dönmüştür. Ralph Lane, yaklaşık yüz kişinin yaşadığı bu koloninin yöneticisi olarak atanmıştır. Lane, Roanoke'de geçirdiği zamanı *Discourse on the First Colonie* başlığını taşıyan anlatısında ayrıntılı biçimde anlatmıştır.⁵ İki bölümden oluşan anlatının ilk bölümünde Virginia bölgesinin coğrafi özellikleri, bölgede yaşayan yerliler ve yaşadıkları yerler ile bölgenin doğal zenginlikleri anlatılmıştır. Lane, burada İngilizlerin yerliler ile olan ilişkileri ve yaşadıkları sorunlara da değinmiştir. İkinci bölümde ise koloninin tahliye edilmesi ile sonuçlanan olaylar önemli yer tutar. Koloni henüz kurulmadan önce, yerleşimcilerin ilerde ihtiyaç duyacağı yiyecek stoklarının bir kısmının karaya oturan gemide kaybedilmesinin, yerleşimcileri zor durumda bıraktığı anlaşılmaktadır. Anlatıya göre, kıtanın yabancı ortamında yiyecek temin etmekte zorlanan neredeyse tamamı profesyonel askerlerden oluşan yerleşimcilerin durumu gün geçtikçe kötüleşmekteydi. Yerliler ile olan ilişkilerin bozulması ve yer yer çatışmaların başlaması, yiyecek temini

¹ Bu yolculuk ile ilgili olarak bkz. Quinn (1985) s.55-66; QUINN, David Beers. "Preparations for the 1585 Virginia Voyage" *The William and Mary Quarterly* 6.2 (1949): 208-236

² Her iki olay da filonun komuta gemisi olan *Tiger*'ın seyir defterinde yer almıştır. GRENVILLE, Richard. *The Journal of the Tiger*.1585

³ Roanoke kolonisi ile ilgili olarak bkz. KUPPERMAN, Karen Ordahl. *Roanoke, the Abandoned Colony*. Savage: Rowman & Littlefield, 1984; HUME, Ivor Noel. *The Virginia Adventure: Roanoke to James Towne*. Charlottesville: University Of Virginia Press, 1994; Quinn (1985)

⁴ Bkz. Quinn (1985) s.87-98.

⁵ Bkz. LANE, Ralph. *Discourse on the First Colonie*. 1586

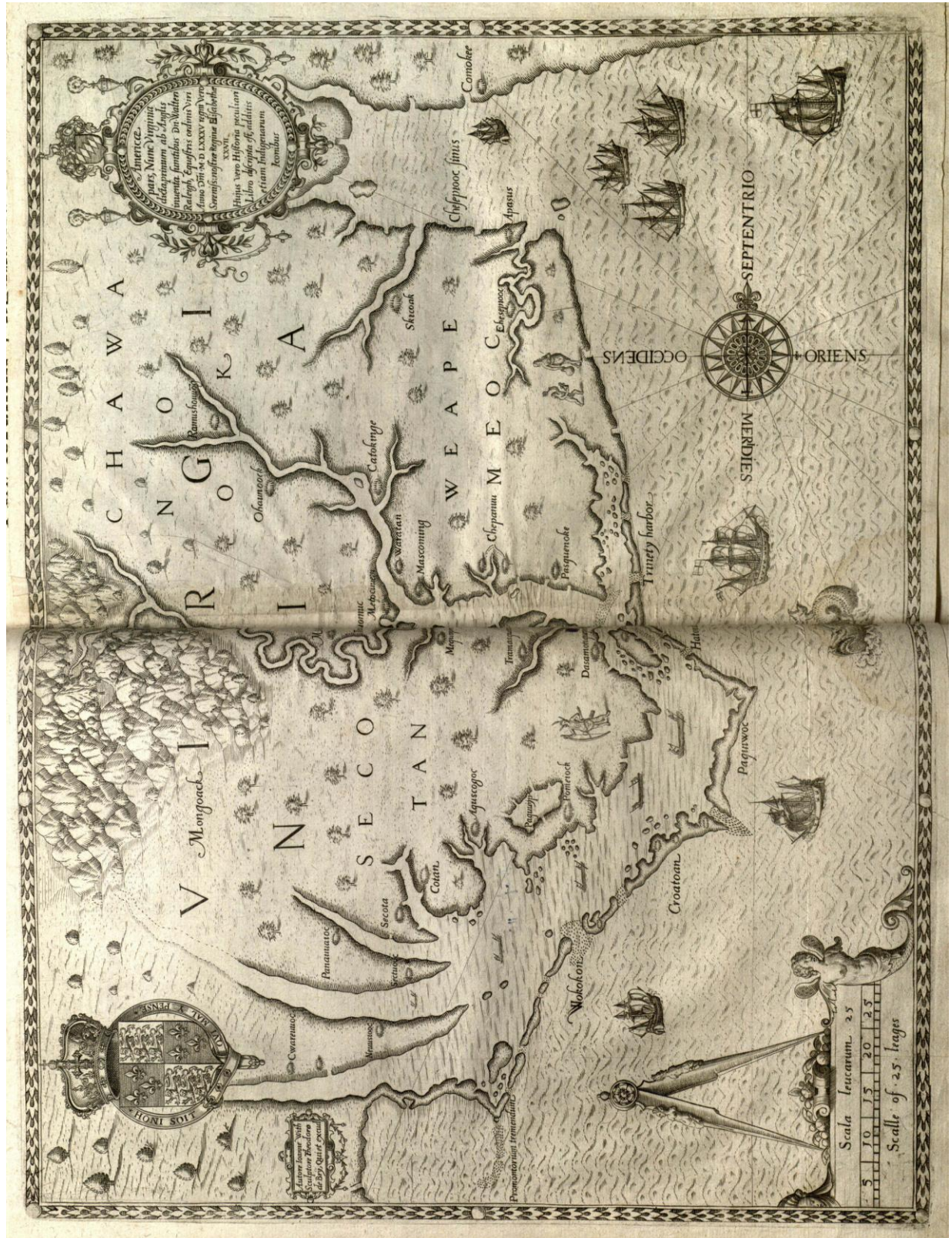
konusunda İngiliz yerleşimcileri zor durumda bırakmıştır. Richard Grenville İngiltere'ye dönüşünde Walter Raleigh'i durumdan haberdar etmiştir. Ancak, İspanya ile başlayan savaş ve İspanyol donanmasının Atlantik rotalarını kontrol etmesi Roanoke'ye zamanında yardım gönderilmesine engel olmuştur. I. Elizabeth'in Karayip bölgesinde İspanyol ticaretine zarar vermek amacıyla korsanlık faaliyeti ile görevlendirdiği İngiliz denizci Francis Drake komutasındaki filo, 1586 yılının yazında Grenville'in getireceği yardımdan umudunu kesen koloniyi tamamıyla tahliye etmiştir. Kısa bir süre sonra, bu tahliyeden habersiz olarak beraberinde koloninin ihtiyaç duyduğu yardım malzemelerini getiren Grenville, koloniyi terkedilmiş olarak bulmuştur. Grenville, yerleşimi tamamıyla terketmemek amacıyla on beş kişiyi geride bırakarak İngiltere'ye dönmüştür.¹

Yaşanan bu başarısızlığa rağmen, Walter Raleigh ikinci bir girişimin hazırlıklarına başlamıştır. 1587 yılında John White komutası altındaki üç gemi Virginia'ya doğru yola çıkmıştır. Filo, aynı yılın yaz aylarında Roanoke adasında bulunan terkedilmiş koloniye ulaşmıştır.² Grenville'in önceki yaz koloniye bıraktığı on beş kişinin izine rastlanamamıştır. Önceki girişimden farklı olarak yeniden kurulan kolonide doksan bir erkek, on yedi kadın ve on bir çocuk yerleşimci bulunmaktaydı. Filo yeniden kurulan koloniye önemli miktarda yiyecek ve malzeme bırakmıştır. Ayrıca, yerleşimciler arasında askerlerle birlikte farklı meslek gruplarından insanların bulunması ve yeniden kurulan koloninin öncekinden farklı olarak uzun bir süre kendi kendine yetecek imkanlara sahip olması dikkat çekicidir. John White yeniden kurulan Roanoke kolonisinin yöneticisi olarak seçilmiştir. Başlangıçta yerleşimciler için olumlu gelişen koşullar, sonbahar ve kış aylarında gittikçe zorlayıcı bir hal almıştır. Kendilerine bütünüyle yabancı topraklarda yaşamının getirdiği zorluklar bir kere daha yerleşimcileri zor durumda bırakmış ve koloninin yöneticisi olan John White, yerleşimcilerin isteği ile yardım getirmek üzere kasım ayında İngiltere'ye dönmüştür. White bu süreci, yazdığı *Narrative of His Voyage* başlıklı kısa anlatıda anlatmıştır.³ Anlatı, Roanoke kolonisini yeniden kurulması ile White'in

¹ Roanoke kolonisinin yaşadığı zorluklarla ilgili olarak bkz. Quinn (1985) s.121-149.

² İkinci girişimi gelişimi ile ilgili olarak bkz. Quinn (1985) s.241-294.

³ Bkz. WHITE, John. *Narrative of His Voyage*. 1587

John White'ın çizdiği Virginia haritası

İngiltere'ye dönüşü arasındaki zaman diliminde yaşananları anlatır. Anlatıya göre önceki yolculuklarda özellikle yerlilerle yaşanan sorunları aşmak isteyen İngilizler, bunda bir derece başarılı olarak bazı yerli kabileler ile dost olma çabası içine girmiştir. Ancak, bu çaba zamanla sayıca az olan yerleşimcilerin, kabileler arasındaki çatışmaların arasında kalmalarına neden olmuş görünmektedir. Sonbaharın gelmesi ve havanın bozmaya başlaması ile yiyecek stokları azalmaya başlayan yerleşimin durumu kötüleşmeye başlamıştır. Bu noktada yerleşimcilerin hayatta kalabilmesi için İngiltere'den yardım gelmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. John White elinde bulunan gemilerle 1587 yılının Eylül ayında yardım getirmek üzere yola çıkmış ve Kasım ayında İngiltere'ye ulaşmıştır. Ancak, İspanyolların İngiltere'yi istila etmesi tehdidi ve bu tehdide karşılık vermek için elde bulunan bütün İngiliz gemilerinin çağrılmış olması, Roanoke kolonisinin İngiltere ile olan bağları bütünüyle kopararak gerekli yardımın taşınmasını imkansız kılmıştır.¹ İngilizler, istila tehdidini bütünüyle bertaraf edildikten sonra, 1590 yılında John White komutasındaki bir filo ile yerleşimin akibetini öğrenebilmek için Roanoke'ye ulaşabilmişlerdir.² Ancak, koloniyi tamamıyla terkedilmiş olarak bulmuşlar ve herhangi bir yaşam izine de rastlayamamışlardır.

1584 yılında Kraliçe I. Elizabeth'den Kuzey Amerika'da koloni kurmak ve yerleşmek konusunda altı yıl sürecek bir imtiyaz ile yetkilendirilen Walter Raleigh'in yönettiği girişimlerin nihayetinde başarısız olmasının birbiri ile bağlantılı bir çok nedeni vardır.³ Bu girişimler, kraliyet otoritesinin, aristokrasinin ve Parlamento'da temsil edilen tüccarların oluşturduğu burjuvazinin maddi ve yasal desteğini almış görünse de, Raleigh'in sahip olduğu kaynaklar, girişimin kapsamı düşünüldüğünde aslında yetersiz kalmıştır. Yerleşim yerinin seçimi tamamıyla yanlış yapılmıştır. Kuzey Amerika'da kurulan ilk İngiliz kolonisi, Armadas-Barlowe seferinin olumlu raporlarına rağmen tamamıyla bataklıklarla kaplı olan verimsiz bir ada üzerine kurulmuştur. Yerleşimin ihtiyaç duyacağı

¹ Koloninin yaşadığı sorunlar ve yerleşimcilerin karşılaştıkları zorluklar için bkz. Quinn (1985) s.295-314.

² Bu yolculuk, John White'ın 1590 yılında yazdığı *Narrative of the 1590 Voyage* başlıklı metinde kısaca anlatılmıştır.

³ Bu nedenler ayrıntılı biçimde tartışılmıştır. Quinn (1974) s.282-306.

tarımsal üretim için gerekli alanın yetersizliği ile yerleşimin karşılaşmış olduğu sıtma başta olmak üzere çeşitli hastalık tehdidi, yerleşimi kırılgan bir hale getirmiş ve girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına katkıda bulunmuştur. Diğer önemli bir neden, iskan için seçilen yerleşimcinin niteliğidir. 1585 yılında kurulan Roanoke kolonisinde yaşayan yerleşimcilerin neredeyse tamamı profesyonel askerlerden oluşuyordu. Bu yerleşimci tipi nedeniyle koloninin ve dolayısıyla yerleşimcilerin yaşamaları, İngiltere'den belirli aralıklarla düzenlenecek yardım amaçlı seferlerin sürekliliğine bağlıydı. Yaşanan başarısızlıktan çıkarılan ders sonucunda, 1587 yılında yeniden kurulan koloniye farklı meslek gruplarının yerleştirilmiştir. Ancak, bu sefer de yerleşim üzerine kurulduğu verimsiz arazi belirleyici olmuştur. Bu nedenler kadar önemli olan, tamamlayıcı ve belirleyici diğer bir neden ise, İspanya ile İngiltere arasında 1585 yılında başlayan savaştır. Bu savaşın yaratmış olduğu olumsuz koşullara rağmen, 1587 yılında tekrar kurulan Roanoke kolonisinin, İngiltere ile olan bağlantısı ertesi yıl İngiltere'yi tehdit eden İspanyol istilasını nedeniyle kopmuştur. Bu durum, yerleşimi, oldukça uzun bir süre kendi yetersiz kaynakları ile yalnız başına bırakmıştır. Öngörülemeyen bu durum, yerleşimin kendi kaderine terk edilmesine neden olmuştur. Başarısızlığa uğrayan Walter Raleigh'in girişimlerinden sonra, İngiltere 17. yüzyılın başlarına kadar Kuzey Amerika'da koloni kurma girişimlerinde bulunmayacaktı.

Bu duruma rağmen, İngilizler dikkatlerini Karayip bölgesine çevirmişler ve bölgeyi keşfetmek için yolculuklar düzenlemişlerdir.¹ Walter Raleigh, İspanyolların Karayip bölgesindeki varlığına zarar vermek amacıyla 1594-1595 yılları arasında çıkmış olduğu bir seferde altın bulmak niyeti ile Güney Amerika'nın kuzey sahilinde keşif yapmıştır. Altın bulamadan dönen İngiliz denizci, yolculuğunu ve maceralarını anlattığı *The Discoverie of the Large, Rich and Bewtiful Empyre of Guiana* başlıklı bir metin yazmıştır.² Bu metinde, İspanya'nın durumuna ilişkin bazı tespitlerde bulunur. Raleigh, İspanya'nın zenginliğinin ve büyüklüğünün, Amerika'daki kolonilerinden kaynaklanmadığını

¹ Bkz. ANDREWS, Kenneth R. "English Voyages to the Caribbean, 1596 to 1604: An Annotated List" *The William and Mary Quarterly* 31.2 (1974): 243-254.

² Bkz. Raleigh (1596)

ve bunun sebebinin daha çok kıtadan elde edilen ve Avrupa'ya akan altın ve gümüş olduğunu belirtir. Tarımsal üretim ve ticarî etkinlik sonucu kolonilerden elde edilecek zenginliğin eksikliğine ve tarımsal üretimin önemine dolaylı biçimde atıfta bulunan bu açıklama, özellikle yukarıda bahsettiğimiz Hakluyt'un görüşleri ile kesişir.

3.4. YENİ DÜNYA'NIN TASVİR EDİLMESİ: THOMAS HARRIOT (1560-1621)

Amerika kıtasının keşfedilmesi sonrasında 16. yüzyıl boyunca Avrupalılar tarafından kıta hakkında bir çok anlatı yazılmıştır. Colombo'nun seyahat anlatıları ile başlayan bu anlatıların yazarlarının hemen hepsi bir dereceye kadar kıtayı tasvir etmeye çalışmışlardır. Amaçlanan genelde kıtayı göremeyen ve çoğunluğu oluşturan insanlara kıtayı anlatarak, kıtayı onların gözünde çekici ve anlaşılır kılmaktır. Kıtanın doğası, kıtada yaşayan insanlar, doğal zenginlikleri, hayvan ve bitki örtüsü gibi konuları genellikle bu anlatıların sayfalarında yer bulmuştur. İngilizler de, kıtaya yönelik girişimlere tekrar başladıkları yüzyılın son çeyreğinden itibaren bu seyahat edebiyatına katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Walter Raleigh'in kıtaya yönelik girişimleri yönettiği dönemde, bu girişimler detaylı biçimde belgelenmiştir. Ünlü İngiliz astronom ve matematikçi Thomas Harriot'un *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia* başlığını taşıyan eseri, bu belgeler arasında hazırlanışı ve içeriği ile benzerleri arasında farklı bir yere sahiptir.

Oxford Üniversitesi'nden mezun olduktan kısa bir süre sonra Thomas Harriot, 1585 yılında Roanake kolonisinin kurulmasıyla sonuçlanan seferde yer almış ve koloni tahliye edilene kadar kıtada kalmıştır. Genç yaşına rağmen, kolonide önemli görevler üstlenmiştir. Bunlar arasında en önemlisi yerliler ile iletişim kurmaktır. Önceki yıl Armadas-Barlowe seferi sonrasında İngiltere'ye getirilen yerliler Wanchese ve Mateo ile çalışma imkanı bulan Harriot, adını bölge yerlilerinden alan Algonkin lehçesi olarak bilinen bu yerli dilini çözme konusunda

önemli aşama kaydetmişti.¹ Bu becerisi, onun sefere katılmasını sağlamıştır. Astronomi, coğrafya ve matematik konularındaki bilgisi ve yeteneği onun diğer yerleşimcilerden ayırmıştır. Roanoke’de kaldığı süreyi bölgeye dair gözlemler yaparak ve notlar alarak geçirmiştir.² Koloni tahliye edildikten sonra Francis Drake’in filosuyla birlikte İngiltere’ye dönen Harriot, bu gözlemlerini ve notlarını Walter Raleigh’in isteği ile *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia* başlığı altında 1588 yılında yayınlamıştır. Oldukça yankı uyandıran ve ilgi gören bu anlatı 1590 yılında, Roanoke’de kaldığı süre boyunca Harriot’a eşlik etmiş olan John White’in çizmiş olduğu resim ve haritalar eklenerek bir kere daha basılarak, eşzamanlı olarak Latince, Fransızca ve Almanca çevirileri ile birlikte yayınlanmıştır.³ Rapor, Raleigh’in kıtaya yönelik girişimlerini tanıtarak, 1587 yılında tahliye edilen Roanoke kolonisini yeniden kurmak amacıyla yapılacak olan yolculuklara destek sağlamak amacıyla yazılmıştır. Harriot, Amerika’ya dair izlenimlerini yazdığı bu raporda önemli bilgiler vermiştir. Rapor, 16. yüzyılda kıtaya dair yazılan seyahat anlatıları arasında bilimsel bir metod ile yazılmış nadir örneklerdendir.⁴

Raporuna Virginia’da kurulan ve kurulacak olan yerleşimlerde yaşamaya istekli kişilere hitap ederek başlayan Harriot, niyetini daha ilk sayfada belli eder. Harriot’un amacı, Amerika’yı orada bir yaşam kurmak isteyenleri bilgilendirmek, cesaretlendirmek ve bu konuda şüphesi olanları da ikna etmektir. Harriot, rapor boyunca Kuzey Amerika’yı ve oraya yerleşmeyi sıradan bir İngilizin gözünde çekici, anlaşılabilir ve arzulanabilir bir yer olarak gösteren iyimser bir anlatım tercih etmiştir.⁵

¹ Bkz. Franklin (1979) s.106; Kupperman (2000) s.79-82; VAUGHAN, Alden T. “Sir Walter Raleigh’s Indian Interpreters, 1584-1618” *The William and Mary Quarterly* 59.2 (2002): 341-376

² Bkz. Quinn (1974) s.302.

³ Bkz. HARRIOT, Thomas. *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia* (1590). The Complete Theodor de Bry Edition, New York: Dover Publications, 1972

⁴ Harriot’un gözlemlerinin içerdiği antropolojik ve etnografik unsurlara dair bkz. Franklin (1979) s.106-107; Campbell (2004) s.51-66; Berkhofer (1978) s.73; SMITH, Bruce R. “Mouthpieces: Native American Voices in Thomas Harriot's "True and Brief Report of... Virginia", Gaspar Pérez De Villagrà's "Historia de la Nuevo México", and John Smith's "General History of Virginia"” *New Literary History* 32.3 (2001): 501-517

⁵ Bkz. Quinn (1974) s.305.

Raporun ilk bölümünde bölgeden elde edilebilecek ticari değeri olan kaynakları anlatılmıştır.¹ Harriot, bu kaynakların hem İngiltere'ye hem de üretimini ve ticaretini yapacak olanlara büyük karlar kazandıracağını özellikle vurgular. Ardından, bu kategoriye giren Roanoke bölgesinde çıkan değerli madenleri, yetişen ağaçları, hayvanları ve tarımsal ürünleri, herbirini kısaca açıklayarak sıralar. İkinci bölümün konusunu kıt kaynaklar oluşturmaktadır.² Hakluyt bu bölümde, bölgede yetişen ve bölgedeki yerlilerin hayatlarını sürdürmeleri için gerekli olan hayvansal ve tarımsal ürünleri sıralayarak, yerlilerin bunları nasıl temin ettiği konusunda ayrıntılı bilgiler verir. Üçüncü bölüm, birbiriyle ilgisi olmayan iki kısma ayrılmıştır. Birinci kısım, bölgede barınak kurmak konusunda yerleşimcilerin işine yarayacak, kereste, taş, tuğla ve harç yapımı konusunda bilgiler içerir.³ İkinci kısımda ise, bölgede yaşayan yerlileri ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.⁴ Bu kısımda Hakluyt, yerlilerin günlük hayatlarını nasıl geçirdikleri, nasıl giyindikleri, nasıl beslendikleri, köylerini nasıl kurdukları, evlerini nasıl inşa ettiklerini, nasıl savaştıklarını ve hangi tanrılara inandıkları konusunda okurunu bilgilendirir. Bu noktada karşılaştırmalar yaparak, yerlilerin alet kullanma, savaş sanatını uygulama gibi konularda İngilizlerin çok gerisinde olduğunu ve putlara taptıklarını yazan Hakluyt, yerlilerin misafirperver, iyi niyetli ve akıllı olduklarına dikkat çekerek, doğru yöntemler kullanıldığında uygar olmayı çabuk öğreneceklerini ve bu sayede gerçek inancı kabul edeceklerini umut ettiğini vurgular.⁵ Metnin 1590 yılı baskısına eklenen John White'ın çizdiği haritalar ve resimler ile birlikte Harriot'un bu görsel malzeme için yazdığı notlar ayrı bir bölüm oluşturur. Harriot'un coğrafya, haritacılık gibi konulardaki bilgisi ile White'ın yeteneğinin bulunduğu Roanoke adasının konumunu belirleyen iki harita, neredeyse hatasız çizimi ile dikkat çekicidir. Ayrıca Harriot, metnin üçüncü bölümünde bölgenin yerlileri hakkında yazdıklarını, White'ın etkileyici

¹ Bkz. Harriot (1590) Ch. I, s.7-12

² Bkz. Harriot (1590) Ch. II, s.13-21

³ Bkz. Harriot (1590) Ch. III, s.22-24

⁴ Bkz. Harriot (1590) Ch. III, s.24-30

⁵ Karen Kupperman'a göre, İngilizler tarafındaki genel kanı, Yerlilerin fiziksel olarak kendilerine benzediğini, vahşi ve barbar olmalarının geçici bir durum olduğu yönündedir. Bkz. KUPPERMAN, Karen Ordahl. *Settling with the Indians: The Meeting of English and Indian Cultures of America, 1580-1640*. London: Dent, 1980; KUPPERMAN, Karen Ordahl. "Presentment of Civility: English Reading of American Self-Presentation in the Early Years of Colonization" *The William and Mary Quarterly* 54.1 (1997): 193-228

resimleri ile destekleyerek bu bölümde bir kere daha kısaca anlatır. Kabileler halinde yaşayan bölge yerlilerinin liderleri, eşleri, din adamları ve büyücüleri görsel materyal eşliğinde Harriot-White ikilisi tarafından tasvir edilmiştir. Yerlilerin günlük hayatlarında yer tutan bazı meşguliyetler de bu sayfalarda yer almıştır. Yerlilerin kayıklarını nasıl yaptıkları, nasıl balık tuttukları, nasıl yemek pişirdikleri ve nasıl ibadet ettikleri gibi konular resimlerle anlatılmıştır. Harriot, yine bu bölümde bölgede bulunan Pomeiooc ve Secota adındaki iki yerli kasabası hakkında bilgi verirken, White'ın çizdiği resimler anlatımı pekiştirir. Sonraki bölümde Harriot, kıta yerlilerini eskiden Britanya'da yaşayan barbar bir halk olan Pictler ile karşılaştırır. Burada da White'ın eski kroniklere dayanarak çizdiği resimler metne eşlik eder. Burada amaçlanan, kıtadaki yerliler ile eski Pictler arasında bir bağlantı kurularak birbirlerine ne kadar benzediklerini ve uygarlıktan ne kadar uzak olduklarını okuyucuya göstermektir. Zamanında İrlanda'da da yaşamış olan Pictlerin karşılaştırmaya dahil edilmesi, ayrıca İngiltere'nin halihazırda İrlanda'da sürdürdüğü fetih ve iskan politikasını da meşrulaştırma amacı taşımaktadır.¹

Harriot'un kıtada gerçekleştirdiği gözlemlere dayanan raporu, Harriot'un aksine Amerika'ya hiç gitmemiş olan Hakluyt'un *A Discourse on Western Planting* başlığını taşıyan çalışmasında kıtaya kurulacak yerleşimlerin İngiltere'ye sağlayacağı faydaları bir kere daha sıralayarak, kıtanın sömürgeleştirilmesini meşru kılmıştır. Bu anlamda iki metin birbirinin tamamlayıcısıdır. İngilizlerin Kuzey Amerika'ya yapmış oldukları yolculuklara ve Roanoke'de başarısız olan sömürgecilik girişimlerine gösterdikleri ilgi, Richard Hakluyt ve Thomas Harriot yazdıkları bu metinler sayesinde yüzyılın sonuna kadar taze kalmıştır. Bu metinler, 17. yüzyılın başında gerçekleşecek olan yeni girişimler için gerekli dayanağı sağlayacaklardır.

¹ Bkz. Miller (1998) s.56-57; Hadfield (1998) s.119-121.

4. BÖLÜM: ERKEN STUART DÖNEMİ VE İNGİLİZ SÖMÜRGEÇİLİĞİ

İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in varis bırakmadan 1603 yılında ölümü ile Tudor hanedanı sona ermiştir. Elizabeth'in yerine veraset konusunda ilk sırada yeralan Stuart Hanedanı üyesi olan kuzeni İskoçya Kralı VI. James, I. James (1603-1625) adını alarak İngiltere ve İrlanda tahtına çıkmıştır.¹ Bu gelişme ile birlikte Elizabeth döneminde başlayan iki krallık arasındaki yakınlaşma, her iki tacın tek bir kişide birleşmesi ile yeni ivme kazanmıştır. Taçların siyasî olarak I. James üzerinde birleşmesine rağmen, İngiltere ve İskoçya hukukî olarak birbirinden ayrı ve farklı devletler olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. I. James her iki krallığı, kendine özgü parlamentoları, hukuk sistemleri ve kiliselerine dayanarak yönetmiştir. Verasetin sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesine rağmen, I. James'in bazı tercihleri İngiltere'de siyasî ve dinî konularda hoşnutsuzluk yaratmıştır.

İskoçya'da mutlakiyetçi bir eğilime dayanarak başarılı bir saltanat dönemi geçiren I. James, aynı etkinliği ve başarıyı İngiltere tahtına çıktıktan sonra gösterememiştir. Bunun en önemli nedeni, bir hükümlan olarak İskoçya'dakinin aksine kendisini sınırlama eğiliminde olan İngiliz Parlamentosunun varlığı olmuştur. İskoçya'da bir hükümlan olarak sahip olduğu ilahî hakları kimse ile tartışmayacağını 1597 yılında yazmış olduğu *The True Law of Free Monarchies* başlıklı eseri ile duyuran I. James'e göre, monarşi Tanrı'nın kutsamış olduğu bir kurum ve bu kurumun başında olan kralın kendisi de yasaların üstünde olup sadece Tanrı'ya hesap vermekle yükümlüydü.² Bu açıdan bakıldığında I. James'in İngiltere'de tahta çıktığı andan itibaren kralın keyfi davranışlarını ve haklarını sınırlama konusunda yüzyıllardır etkili bir araç haline gelmiş olan Parlamento ile çatışması kaçınılmazdı.³ İngiltere'yi sadece Danışmanlar

¹ Stuart dönemi ile ilgili olarak genel olarak bkz. Miller (2006)

² I. James'in İskoçya'da izlediği mutlakiyetçi siyasete ilişkin olarak bkz. Smith (2001) s.8-13; Croft (2002) s.131-136.

³ Özellikle Elizabeth döneminde, kraliçenin sıkça başvurduğu Parlamento'nun içeriği değişmeye başlamış ve zengin orta sınıf temsilcileri Parlamento'nun çoğunluğunu oluşturan Avam

Konsülüne (*Privy Council*) dayanarak yönetmeyi arzulayan I. James, bu arzusunu Parlamento önünde de pek çok kez dile getirmiş; ancak beklenebileceği üzere tepki ile karşılaşmıştır.¹ Parlamento'nun onayını almadan bizzat kendi görevlendirdiği yakın çevresindeki kişilerle² krallığı yönetme niyetinde olan I. James, yedi yıl süren tartışmaların ardından 1611'de Parlamento'yu feshederek 1621 yılına kadar krallığı kendisi yönetmiştir. Böyle yapmakla krallığın iç ve dış politikalarını finanse etme ya da vergi toplama konusunda Parlamento'nun sahip olduğu yetkileri ve imkanları kullanmayarak, krallığını malî açıdan güç durumda bırakmıştır.³ I. James, saltanatı boyunca karşılaştığı malî zorlukları, soyluluk ünvanları ile bazı ticarî ayrıcalıkları çevresindeki yakın kişilere satarak aşmaya çalışmıştır.⁴

Krallığı tek başına yönetmeye yönelik bütün bu çabalarına karşı I. James, krallığı ilgilendiren bazı önemli konuları tartışmak amacıyla 1621'de Parlamento'yu tekrar toplamıştır. Bunlar arasında oğlu Charles'ın İspanya kralı III. Phillip'in kızı Maria ile evlenmesi ve kızı Elizabeth ile evli olan Palatinate Seçici Prensi⁵ V. Friedrich'e destek olmak amacıyla kıtadaki din savaşlarına katılmak gibi ciddi meseleler bulunmaktaydı.⁶ Otuzyıl Savaşlarının ilk safhasında aynı zamanda Bohemya kralı seçilen V. Friedrich, 1620 yılında

Kamarasında ağırlıklarını koymaya başlamışlardır. Bunun sonucunda ekonomiyi ilgilendiren kararlarda Parlamento'nun etkinliği ve belirleyiciliği artmaya başlamıştır. Stroud (1999) s.17-18.

¹ I. James ve Parlamento arasındaki krallığın siyasî ve malî bakımdan idaresi konusunda yaşanan anlaşmazlıklara ilişkin olarak Bkz. Stroud (1999) s.27-33; Croft (2002) s.76-79.

² Bu kişiler arasında önce Somerset ve Northampton Kontu sonrasında ise Buckingham Dükü kralın başdanışmanları olarak öne çıkmaktadır. Özellikle sonuncusu I. James'in son yıllarında etkili olmuştur. Bkz. Stroud (1999) s.34; Smith (2001) 48; Croft (2002) 87-100.

³ Bkz. Croft (2002) s.80-81.

⁴ Elizabeth döneminin sonuna doğru özellikle İspanya ile sürdürülen savaş nedeniyle İngiltere krallık ekonomisi ağır borç yükü altındaydı. I. James, İngiliz tacını giyerken sorunlu bir malî yapıyı da miras almıştır. I. James'in ilk önemli icraatı, ekonomiye ağır bir yük getiren savaş bitirmek amacıyla 1604 yılında Londra'da İspanya ile bir barış anlaşması imzalamak olmuştur. Croft (2002) s.52-53. 1590'lı yıllardaki İngiliz ekonomisinin durumuna ilişkin olarak bkz. Smith (2001) s.2-5; Stroud (1999) s.12-13,21.

⁵ Seçicilik ünvanı, Kutsal Roma İmparatorluğunu oluşturan siyasî birimlerden bazılarının sahip olduğu bir ayrıcalıktı. Kutsal Roma İmparatoru IV. Karl (1355-78) tarafından hazırlanan 1356 tarihli Altın Ferman ile İmparatorluk bünyesindeki üç başpiskoposlukla birlikte dört prenslik, İmparatoru belirleme ve seçme konusunda oy yetkisine sahip olmuştur. Mainz, Köln ve Trier Başpiskoposları, Bohemya Kralı, Saksonya Dükü, Palatinate Kontu ve Brandenburg Markgrafi Seçici Prenslar olarak belirlenmiştir.

⁶ Bkz. Croft (2002) s.110.

Beyaz Dağ Muharebesinde İmparatorluk kuvvetlerine yenilmiş ve kısa zamanda her iki mülkünü de terketmek zorunda kalmıştı. Palatinate topraklarının İmparatorluk birliklerince ele geçirilmiş olması, Friedrich'in Bohemya siyasetini doğru bulmayan I. James'e göre, Protestan varlığına karşı yapılan bir Katolik saldırısıydı ve kabul edilemezdi. Ancak askerî ve ekonomik açıdan Palatinate topraklarını korumak için yapılacak bir sefer I. James'in sahip olduğu olanaklar dikkate alındığında pek mümkün görünmüyordu.¹ Ancak, Parlamento öncelikle 1611-1621 yılları arasında I. James'in krallığın idaresi konusunda almış olduğu kararları eleştirmiş² ve 1614 yılından beri gündemde olan Katolik İspanya ile gerçekleştirilecek bir kraliyet evliliğine karşı tepki göstermiştir.³ Buna rağmen, konu hakkında İspanya ile baş danışmanı Buckingham Dükü vasıtasıyla görüşmelere devam eden ve Palatinate sorununu diplomasi ve kraliyet evliliği aracılığı ile çözüme isteğinde olan I. James, 1623 yılında İspanya krallık yetkililerinden veliaht prens Charles'ın Katolikliğe dönmesi ve Katolik İngilizlerin dinî özgürlüklerinin genişletilmesi şartı ile evliliğe onay verilebileceği cevabını almıştır. Hemen ardından küçük düşürücü bu cevaba karşılık, Buckingham dükü ve Prens Charles'ın başı çektiği bir grup, I. James'e kıtadaki Protestanlara destek olmak amacıyla İmparatorluk'a savaş açılması yönünde telkinde bulunmuştur.⁴ Kıta genelinde büyük bir savaşa dahil olmak için gerekli maddî imkanlara sahip olmayan ve krallığını uzun sürecek bir savaşa dahil etmekte isteksiz görünen I. James, kaynak yaratılması için 1624 yılında Parlamento'ya başvurmuştur. James, Parlamento'ya gerekli olan parasal kaynağın yaratılması durumunda savaşa girebileceğini bildirir.⁵ I. James'in katolik İspanya ile yakınlaşma politikasının yaratmış olduğu güvensizlik içindeki Parlamento yaratılacak olan maddî kaynakların amaç doğrultusunda kullanılmasına dikkat çekerek, krala bu politikasından bütünüyle vazgeçmesi ve İmparatorlukla birlikte İspanya'ya da savaş açılması karşılığında gerekli

¹ Bkz. Croft (2002) s.106-109.

² Bkz. Smith (2001) s.37-38.

³ Kraliyet evliliğine ilişkin olarak bkz. Croft (2002) s.121 I. James'in dinî farklılıklara rağmen ilk yıllarından itibaren İspanya ile yakınlaşmasının ardında kıta Avrupasında güçlü müttefiklere sahip olma ihtiyacı yatmaktadır. Stroud (1999) s.38.

⁴ Bkz. Croft (2002) s.122-124.

⁵ Bkz. Croft (2002) s.124-125.

olanakları sağlayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine I. James, Parlamento'nun yetkilerini aştığı yönünde bir bildiri yayımlamıştır. Parlamento ise, krallığı ilgilendiren her konuda krallığın iyiliğini gözetecek tavsiyelerde bulunduğunu duyurmuştur. Almanya'daki Protestan prenslere maddi ve askeri yardım kararlarının çıkmasına rağmen rağmen, I. James bu gelişme üzerine Parlamento'yu bir kere daha feshetmiştir. Katolik İspanya krallığı ile dost kalmak ve kraliyet evliliği yapmış olduğu Protestan Palatinate Seçici Prenslığıne yardım etmek konusunda ikilem yaşayan I. James, üzerindeki baskılara rağmen tarafsız kalarak krallığını yıkıcı bir savaşa sürüklememeyi tercih etmiştir.¹

Krallığın yönetimi konusunda Parlamento ile yaşadığı krizin yanında I. James, İngiltere'deki din konusunda yaşanan uzlaşmazlıkları çözme konusunda, özellikle Protestanların ve reform faaliyetinin devamı konusundaki baskıları ile karşılaşmıştır. Bir Protestan olmasına rağmen Kral, bu taleplerden önemli bir kısmını reddederek 1604 yılında İncil'in yeni bir tercümesinin yapılmasına onay vermiştir.² Kendisine karşı düzenlenen 1605 tarihli suikast amaçlı başarısız Barut Komplosundan sonra dinî konularda müdahaleci olmamaya özen göstermiş ve Anglikan Kilisesinin başı olarak tebaasının inançlarına karışmamaya çalışmıştır.³ Ancak I. James saltanatının son yıllarında oğlu veliaht prens Charles'ın Katolik adaylarla evlenmesinin Katoliklere yönelik halihazırda varolan yasal düzenlemelerin yürürlükten kalkacağı anlamına gelmeyeceğini belirtmiştir. Ülkesindeki Protestan çoğunluğu rahatlatmak için yapmış olduğu bu beyanata rağmen I. James, özellikle dinî konularda Katoliklere yönelik göstermiş olduğu tolerans ve reform çağrılarını dikkate almaması nedeniyle Parlamentonun ve Protestan tebaasının güvenini kazanamamıştır.⁴ Anglikan kilisesinin lideri olan I. James, din politikasını tamamiyle farklı görüşleri geniş bir tabanda dengelemek üzerine kurmuş; radikal Protestan ve militan Katolik baskılara direnerek bu konuda herhangi bir taviz vermemiştir.⁵ I. James'in ölümünün ardından tahta çıkan oğlu I. Charles

¹ Bkz. Croft (2002) s.113-116.

² Bkz. Smith (2001) s.18; Stroud (1999) s.41-42; Croft (2002) s.156-157.

³ Bkz. Smith (2001) s.24; Stroud (1999) s.43.

⁴ Bkz. Smith (2001) s.18-19; Croft (2002) s.163.

⁵ Bkz. Croft (2002) s.156-157, 160.

(1625-1649) döneminde yaşanan bu siyasi ve dini gerginlikler artan bir hızla kraliyet otoritesi ile Parlamento arasında yaşanan uzun yıllar sürecektir. Bu kriz ise kabaca bu çalışmamın kapsamını ve bağlamını aşan “İngiliz İç Savaşı” olarak bilinen tarihsel olguyu hazırlamıştır. Ancak, hem I. James hem de I. Charles döneminde kilise reformunun Calvinist yönde devam etmesini isteyen ancak çağrılarına yanıt bulamayan Puritanlar başta olmak üzere kendini güvende hissetmeyen diğer gruplar, özellikle 1620’li yıllardan itibaren bir sığınak olarak gördükleri Amerika’da kurulmakta olan İngiliz kolonilerine göç etmeye başlamışlardır.¹

4.1. SÖMÜRGEÇİLİĞİN TİCARİ BİR GİRİŞİM OLARAK UYGULANMASI: JAMESTOWN

I. Elizabeth döneminde (1558-1603) Kuzey Amerika’ya yerleşmeyi hedefleyen İngiliz girişiminin başarısızlığa uğramasında önde gelen nedenlerden biri olan İspanya ve İngiltere arasında uzun süren savaşın, I. James’in İngiltere tahtına çıkmasının hemen ardından 1604 yılında taraflar arasında imzalanan Londra Anlaşması ile sona ermesiyle birlikte Kuzey Amerika’ya yönelik yeni bir İngiliz girişimi yeniden tartışılmaya başlamıştır. Bu yeni girişimin gelişimi ve organizasyonu, Elizabeth dönemindekinden farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. İlk örneği, kraliyet otoritesinin verdiği izin, imtiyaz ve yetkiyle donatılarak, Asya kıtasının güney ve güney doğu bölgesinde baharat tekeli oluşturmak amacıyla 1600 yılında kurulan ve zamanla oldukça etkili olacak Hindistan Şirketinde² görülebilecek olan bu yeni organizasyon, hissedarlarının payları oranında ortak olduğu, kraliyet otoritesinin onayı ve seçimle göreve gelen hissedarların görev aldığı, belli aralıklarla toplanan bir yönetim kurulu tarafından yönetilen ve temsil edilen kurumsal kimliğe sahipti. Krallık ve birey çıkarının tamamen örtüştüğü ve

¹ Bkz. Smith (2001) s.24-25.

² Hindistan Şirketi ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bkz. Andrews (1984) s.256-279.

kraliyet otoritesinin şirketin sermayesini kontrol edebildiği bu yapıda hissedarlar şirkete sağladıkları maddî ve idarî katkı ölçüsünde, belli başlı ayrıcalıklara sahip oluyorlardı. Önceki dönemlerde benzer organizasyonlar, kraliyet otoritesinin nüfuz sahibi olan belli bir kişiyi yetki ve imtiyazla donatarak girişimin başına belirli bir süreyle getirmesi ile başlıyordu. Kraliyet otoritesinin doğrudan desteğini alan bu kişi, nüfuzu ile etrafına girişimin gerektirdiği işgücünü, malzeme ve parayı toplamaya çalışıyordu. Humphrey Gilbert ve Walter Raleigh'in girişimleri buna örnek gösterilebilir. Başlangıçta nispeten başarılı bir şekilde başlayan bu girişimlerin en önemli sorunu, zamanla artan kıt kaynak ihtiyacı ve olası riskler karşısındaki kırılganlığıydı. Sömürgecilik girişimini hissedarların oluşturduğu şirketler üzerinden yönetmeyi hedefleyen bu yeni organizasyon ile girişimin karşılaşacağı kaynak sorunu ve riskleri, hissedarlar üzerine dağıtmak suretiyle aşmak ve kâr elde etmek hedeflenmiştir.¹

I. James'in 1606 yılında verdiği imtiyazlarla kurulan ve Hindistan Şirketine benzer bir şekilde örgütlenen Londra ve Plymouth şirketleri ile Kuzey Amerika'ya yerleşmeye yönelik İngiliz girişimleri yeniden başlamıştır. Her iki şirket, üyelerinin kraliyet otoritesi tarafından atandığı bir kurul tarafından yönetiliyordu. Bu imtiyazlarla hissedarları arasında tüccarlar, hukukçular, parlamento üyeleri ve soyluların bulunduğu iki şirket, Kuzey Amerika'da herhangi bir Hristiyan kral ya da halkın mülkiyetinde olmayan kara parçalarına yerleşmek ve sömürgeler kurmak hakkını almışlardır. İmtiyazlarda her iki şirketin hareket alanı ve yerleşecekleri bölge tanımlanmıştır. Kuzey Amerika'nın doğu sahilinde 34. ve 45. enlemler arasında bulunan bölge, her iki şirketin hareket alanı belirlenmiştir. Bu bölge, aynı zamanda Caboto ile başlayan ve 16. yüzyılın başına kadar devam eden kıtaya yönelik İngiliz girişimlerinin merkezini oluşturmaktadır. İmtiyazlarda her iki şirketin bu bölge içindeki hareket ve sorumluluk alanları ayrıca belirtilmiştir. Buna göre, Plymouth Şirketi'nin 38. enlemin kuzeyinde 45. enleme kadar uzanan ve New England olarak bilinen bölgeye, Londra Şirketi'nin ise 41. enlemin güneyinde 34. enleme kadar uzanan ve Virginia olarak bilinen bölgeye yerleşmesi ve sömürgeler kurması

¹ Bkz. RABB, Theodore K. "Investment in English Overseas Enterprise, 1575-1630" *The Economic History Review* 19.1 (1966): 70-81

öngörülmüştür.¹ Her iki şirket, kurulacak yerleşimlerde gönüllü olarak yaşamaya ve çalışmaya karar veren yerleşimcilere, bu hizmetleri karşılığında, kurulması planlanan yerleşimlere taşımak, yerleştikten sonra yiyecek, giyecek ve konaklama gibi temel ihtiyaçlarını karşılamayı taahhüt etmiştir. Kurulacak yerleşimlerde bu sözleşmeye bağlı olarak şirketin hizmetinde yedi yıl geçiren bir yerleşimcinin, bu süre sonunda hizmetinin karşılığı olarak, şirketin sağladığı güvence ve koruma ile birlikte yerleşimde toprak sahibi olması öngörülmüştür. Böylelikle *indentured servitude* olarak bilinen bu karşılıklı sözleşme ile yerleşimin ihtiyaç duyacağı iş gücü kaynağının sağlanması amaçlanmıştır.

Kuzey Amerika'ya yerleşmek konusunda imtiyaz alan şirketlerden Plymouth Şirketi, kurulduktan kısa bir süre sonra kendi girişimine başlamıştır. Şirket, 1606 yılında kendi sorumluluk bölgesini keşfetmek amacıyla Henry Challons komutasında bir gemi göndermiştir. Ancak bu sefer İngiliz gemisi ve mürettebatı, İspanyol kontrolü altındaki Karayip bölgesini geçtikten kısa bir süre sonra Florida sahilinde İspanyol donanması tarafından alıkonulmuştur. Henüz yeni bir barış anlaşması imzalayan İspanya ve İngiltere arasında küçük bir diplomatik krize neden olan bu olay sırasında, Henry Challons'un seferine destek amacıyla gönderilen Thomas Hanham ve Martin Pring ortak komutasındaki bir gemi, şirketin sorumluluk bölgesine ulaşmış ve bölgeye dair olumlu bir raporla geri dönmüştür. Bu raporun değerlendirilmesi sonrasında Plymouth Şirketi, vakit kaybetmeden bölgeye yerleşmek üzere bir sefer düzenlemiştir. Ertesi sene George Popham komutasındaki iki gemi, içindeki yaklaşık yüz yerleşimci ile İngiltere'den ayrılmıştır. Bu küçük filo, 1607 yılının Ağustos ayında bugün Amerika Birleşik Devletleri sınırları içinde bulunan Maine eyaletinin sahil şeridine ulaşmış ve *Sagahadoc* olarak bilinen yerleşimi kurmuşlardır. George Popham liderliğindeki yerleşim, başlangıçta yerlilerle kurulan iyi ilişkiler sayesinde sağlanan kürk ve kurulduğu ormanlık bölgeden sağlanan kereste ile ekonomik olarak beklenmeyen bir yeterlilik ve başarı göstermiştir. Ancak, yaz sonu olması nedeniyle yerleşimin ihtiyacı olan tarımsal üretimin yapılamamış olması ve liderlik konusunda Popham ile rakibi Humphrey Gilbert'in oğlu Raleigh Gilbert arasındaki çekişme, kısa zamanda yerleşimde bir

¹ Bkz. Andrews (1984) s.311, Quinn (1974) s.482-483.

kriz yaşanmasına neden olmuştur. Oldukça ağır geçen kış sırasında yerleşim, nüfusunun yarısını kaybetmiştir. Bu sırada yerleşimin lideri Popham da hayatını kaybetmiştir. Yaza doğru İngiltere'den gelen yardım filosunun getirmiş olduğu kaynaklara rağmen, bu sert koşullar altında bir liderlik sorunu yaşanan yerleşimde yaşamak istemeyen yerleşimciler, 1608 yılında yerleşimi bir daha dönmek üzere terketmişlerdir. Bu başarısızlık sonrasında Plymouth şirketi, sahip olduğu imtiyaz ve ayrıcalıkların bir kısmı Londra şirketine devredilmek üzere, kraliyet otoritesinin emriyle kapatılmıştır.¹ Bölge, Anglikan Kilisesi'nden ayrılmak arzusu taşıyan ve *Pilgrims* olarak bilinen bir grubun² William Bradford liderliğinde 1620 yılında Plymouth adını taşıyan yerleşimini kurmasıyla yeniden bir ilgi odağı haline gelmiştir. İzleyen dönemde New England bölgesinde birbiri ardına bir çok İngiliz yerleşimini kurulmuştur.³

1606 tarihli imtiyazla donatılan ve Virginia Şirketi olarak bilinen Londra Şirketi, kendi girişimine aynı yılın Aralık ayında başlamıştır. Yıl sonunda Christopher Newport komutasında İngiltere'den yola çıkan üç gemiden oluşan filo, taşıdığı yüz kırk dört yerleşimci ile birlikte 1607 yılının Nisan ayında kıtaya ulaşmıştır.⁴ Keşif sürecinin ardından Mayıs ayında Kuzey Amerika'daki ilk kalıcı İngiliz yerleşimi olan Jamestown kurulmuştur.⁵ Adını I. James'den alan yerleşim, ilk koloni olan Roanoke'nin kuzey batısında denize dökülen ve yine adını İngiltere kralından alan James nehrinin halicinin iç kesimlerinde bulunan ve halicin kuzey kıyısına bitişik bir adaya inşa edilen küçük bir müstahkem mevkiden ibaretti. Tıpkı Walter Raleigh'in Roanoke girişiminde olduğu gibi, yolculuk, Jamestown yerleşiminin kurulmasını ve bunu izleyen olaylar, tanıklıklar üzerinden birincil kaynaklara ayrıntılı biçimde aktarılmıştır. Bu kaynaklar arasında George

¹ Bkz. Andrews (1984) s.326-328.

² *Pilgrims* olarak bilinen bu grup ile ilgili olarak bkz. QUINN, David Beers. "The First Pilgrims" *The William and Mary Quarterly* 23.3 (1966): 360-390

³ Bkz. Andrews (1984) s.328-333.

⁴ Bkz. Andrews (1984) s.314-315; BERNHARD, Virginia. " "Men, Women and Children" at Jamestown: Population and Gender in Early Virginia, 1607-1610" *The Journal of Southern History* 58.4 (1992): 599-618

⁵ Jamestown'ın kuruluşu ve sonrasında yaşananlara ilişkin olarak bkz. Hume (1994); KUPPERMAN, Karen Ordahl. *The Jamestown Project*. Cambridge: Harvard University Press, 2008 ; GLEACH, Frederic W. *Powhatan's World and Colonial Virginia: A Conflict of Culture*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1997, s.123-158.

Percy'nin *Discourse* (1607) ve *A Trewe Relacyon* (1612), Gabriel Archer'ın *A Relatyon of the Discovery of Our River* (1607), John Smith'in *A True Relation* (1608), *The Proceedings of the English Colonie* (1612), *A Description of New England* (1616) ve *The General Historie of Virginia, New England and Summer Isles* (1624), Edward Maria Whigfield'in *A Discourse of Virginia* (1608), William Starchey'in *A True Reportory* (1610), Ralph Hamor'ın *A True Discourse of Present Estate of Virginia* (1614), Lord De La Warre'in *A Short Relation* (1611), John Rolfe'un *A True Relation of the State of Virginia* (1616) başlığını taşıyan metinleri bulunmaktadır. Bu metinlerin ortak özelliği, tıpkı Elizabeth döneminde Kuzey Amerika'ya dair yazılan anlatılarda olduğu gibi, kıtanın zenginliklerini ve güzelliklerini tasvir eden bir anlatıma sahip olmalarıdır.

Jamestown'ın kuran yerleşimcilerin önündeki ulaşmaları gereken iki temel hedef vardı. Bu hedefler, öncelikle hayatta kalmak ve yerleşimi Viriginia şirketi için kârlı bir hale getirmektir. Ancak, Jamestown'un kurulması ile sonuçlanacak yolculuk sırasında, seferin ileri gelenleri arasında yaşanan bir kriz, sefere katılanlar arasında bir güvensizlik yaratmıştır. John Smith'in seferin liderliğini yapan Christopher Newport'un otoritesine ve idaresine yolculuk boyunca karşı çıkması, nihayetinde Newport'un Smith'i tutuklayıp, gözetim altına alması ile sonuçlanmıştır. Newport, Virginia Şirketinin kıtaya ulaşıldığında açılmasını şartıyla kendisine teslim ettiği ve kurulacak yerleşimin liderlerinin isimlerinin yer aldığı mühürlü belgeyi açtığı anda, John Smith'in de bu liderlerden biri olmasının ortaya çıkması ile birlikte Smith'i serbest bırakmak zorunda kalmıştır.¹ Seferin ileri gelenleri arasında bir çekişmeye neden olan bu durum, kurulacak yerleşimin gelişimine ve yerleşimcilerin ulaşmaları gereken hedeflere sekte vuracak bazı gelişmelere neden olmuştur. İlk olarak yerleşimin kurulacağı yerin seçimi konusunda nispeten uzun bir arayış ve tartışmalar yaşanmış olduğu anlaşılmaktadır. Tartışmalar sonrasında ileri gelenlerin oluşturduğu meclisin oybirliği ile seçtiği Edward Maria Whigfield'in önerisiyle James nehrinin halicinin kuzey kıyısına bitişik olan ada yerleşim yeri olarak için seçilmiştir.² Yerleşim kurulduktan sonra, bu seçimin yerleşimcilerin geleceği için doğru olmadığı

¹ Bkz. Percy (1607); Archer (1607)

² Bkz. Whigfield (1608)

anlaşılmıştır. Jamestown'ın kurulduğu ada konumu itibarıyla, halicin iç kesimlerinde gözlerden uzakta olduğu ve üzerinde herhangi bir yerli yerleşimi olmadığı için yerleşimcilere yaşamaları için güvenli bir ortam sunmuştur. Ancak, yerleşimin kurulduğu bu adanın, kısmen bataklık olması, herhangi bir tarımsal faaliyet için gerekli olan verimli topraklardan ve içme suyu kaynaklarından yoksun olması yerleşimin varlığının sürdürmesi için yerlilerin yaşadığı anakaraya bağımlı olmasına neden olmuştur. Bu nedenle yerleşim kurulduktan kısa bir süre sonra, yiyecek ve içme suyu ihtiyacını karşılamak amacıyla, yerleşimciler sık sık James nehrinin halicinin kıyılarında 1607 yılının yaz ayları boyunca keşif seferleri yapmak zorunda kalmışlardır.¹ Christopher Newport'un liderliğinde yapılan bu seferler sırasında İngilizler, zaman zaman kıtadaki yerlilerle karşılaştıkları yerlilerle çatışmışlardır. Yerleşimin önde gelenlerinden John Smith, bu keşif seferlerinden biri sırasında yerlilere esir düşmüştür. Yerlilerle çıkan çatışmalar nedeniyle yiyecek ve içme suyunun kıtadan sorunsuz bir şekilde elde etme imkanı kaybolmuştur. Bir süre sonra halihazırdaki şartlar altında, İngiltere'den yapılacak yardım seferleri olmadan yerleşimin ayakta kalamayacağı anlaşılmıştır. Newport, yardım getirmek üzere sonbaharda İngiltere'ye gitmiştir. Virginia Şirketi, bu durum karşısında yerleşimi tümüyle kaybetmemek amacıyla iki sefer düzenlemiştir. 1608 yılı içinde Jamestown'a ulaşan bu iki seferle yerleşim ihtiyaç duyduğu kaynaklarla birlikte yaklaşık iki yüz kadar yerleşimci kıtaya taşınmıştır.² Bu gelişmeye rağmen, yerleşimin yöneticisi olan Edward Maria Whigfield'in kötü ve etkisiz yönetimi altında yerleşimin kaynak sorunu bir çözüme ulaşamamıştır. Yerleşimin durumunun yeniden kötü bir hal aldığı bu dönemde, esaret altında kaldığı yaklaşık bir ay boyunca, kendisini esir alan yerlilerin lideri Powhatan'ı etkilemeyi ve ikna etmeyi başararak, dostluğunu ve güvenini kazanan John Smith, Jamestown'a geri dönmüştür. John Smith, yerleşimin kaynak sorununu gidermek amacıyla yaptığı keşif yolculuklarına yıl boyunca devam ederek, bugün Chesapeake körfezi

¹ Gabriel Archer'ın *A Relatyon of the Discovery of Our River* (1607) başlıklı kısa anlatısı, yapılan keşif gezilerini anlatır.

² Bkz. Whigfield (1608); Bernhard (1992)

olarak bilinen sahil şeridinin tamamıyla keşfetmiştir.¹ Bu keşif seferlerinin bir amacı da bölgede altın olup olmadığını belirlemektir.² 1608 yılının Aralık ayında, Whigfield'in yerine yerleşimin başına geçen Smith, öncelikle Powhatan ile kurduğu dostluktan faydalanarak, yerleşimciler ve yerliler arasındaki çatışmaları azaltmaya çalışmış ve nispeten başarılı olmuştur. Bu dönemde, iki topluluk birbiriyle etkileşime geçmiş ve birbirini tanımaya çalışmışlardır.³ Bu kazanım sonrasında Smith, Jamestown yakınlarında tarım için elverişli bir bölgeyi kullanarak yiyecek sorununu aşmaya çalışmıştır. Bu noktada yiyecek, Jamestown ve sakinleri için altından değerli bir hale gelmiştir.⁴ Yiyecek tedarik etme konusunda barbar ve vahşi olarak gördüğü yerlilere bağımlı olmak istemeyen ve bunu utanç verici olarak bulan Smith, bu konuda katı bir disiplin uygulayarak, yerleşimde yaşayan herkesin tarımsal faaliyete doğrudan katıldığı bir üretim planı ile yerleşimin ve yerleşimin yaşadığı kaynak sorununa etkili bir çözüm getirmiştir. Smith'in "*He who does not work, will not eat.*" olarak ifade ettiği⁵ bu katı disiplin, yerleşimde yaşayan aristokrat ve kent kökenli yerleşimciler arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ancak bu üretim planı sayesinde, yerleşim 1609 yılı boyunca yiyecek sıkıntısı çekmemiştir. Smith'in yıl sonunda bir keşif seferinde yaralanması ve geri dönmek üzere İngiltere'ye dönmek zorunda kalması ile beraber oldukça sert geçen kış mevsimi, yerleşimi bir kere daha zor durumda bırakmıştır. Smith'in yerine liderliği devralan George Percy'nin selefinin aksine göstermiş olduğu silik yönetim, sert geçen uzun kış mevsimi ve yerlilerle ilişkilerin tekrar bozulması nedeniyle yerleşim nüfusunun önemli bir kısmını kaybetmiştir. Kışı ağır kayıplarla atlatan yerleşimde hayatta kalan yaklaşık elli yerleşimcinin önünde, 1610 yılı yazı başında yerleşimi terketmekten başka bir seçenek kalmamış görünmekteydi.⁶ Jamestown'da bu gelişmeler yaşanırken, kıtadaki varlığını yeni seferlerle pekiştirmek isteyen

¹ John Smith'in bu keşfi ile ilgili olarak bkz. ROUNTREE, Helen C. *John Smith's Chesapeake Voyages, 1607-1609*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2007

² Bölgedeki altın arayışı, bölgenin ekonomik değer taşıyan zenginliklerinin bütünüyle ortaya çıktığı ve altının bu zenginliklerden biri olmadığını kesinlik kazandığı 1620'li yıllara kadar sürmüştür. Bkz. Games (2008) s.119.

³ Bkz. QUITT, Martin H. "Trade and Acculturation at Jamestown, 1607-1609: The Limits of Understanding" *The William and Mary Quarterly* 52.2 (1995): 227-258

⁴ Bkz. Fuller (1995) s.94.

⁵ Bkz. Smith (1612)

⁶ Bkz. Starchey (1610); Percy (1612); Bernhard (1992)

Virginia Şirketi, uzun bir hazırlık ve tanıtım kampanyası sonrasında 1609 yılında George Somers komutasındaki dokuz gemiyi taşıdığı yaklaşık altı yüz yerleşimci ile birlikte Jamestown'a göndermiştir. Kötü hava koşulları ile nedeniyle, kıta açıklarındaki Bermuda'ya sığınmak zorunda kalan filo burada bir yerleşim kurup, yaklaşık on aylık bir gecikme sonrasında Jamestown'a hareket edebilmiştir. Bu gecikmeden ve Jamestown'daki durumdan haberdar olan Virginia şirketi, 1610 yılında kıtaya Edward West ya da bilinen adıyla Lord De La Warr komutasında bir yardım filosu daha göndermiştir. 1610 yazında yerleşime sırayla ulaşan iki filonun getirmiş olduğu yerleşimciler ve yardım sayesinde, kıtadaki İngiliz varlığı korunabilmiştir. Yerleşimin liderliğini devralan ve Virginia Şirketinin özel yetkilerle donattığı Edward West, kendisine yardımcı olması için asker kökenli yerleşimcileri tercih etmiştir. Onun döneminde yerleşim, *Lawes Divine, Morall and Martiall* olarak bilinen katı kurallardan oluşan askerî bir disiplin ile yönetilmiştir. Bu, yerleşimi ve tarımsal üretim için yerleşimin ihtiyacı olan arazinin yerli saldırılarından korumak ve gerektiğinde karşılık vermek üzerine kuruluydu. Buna uygun olarak, Jamestown bir müstahkem mevki olarak güçlendirilmiştir. Bunun dışında yerleşim çevresinde güvenli bölgeler elde etmek için Algernon, Charles ve Henry adı verilen müstahkem mevki inşaa edilmiştir. Bunun sonucunda İngilizler ve Yerliler arasında yaklaşık dört yıl sürecek bir savaş başlamıştır.¹ Edward West, 1611 yılının Haziran ayında sağlığının bozulması nedeniyle İngiltere'ye geri dönmüştür.² Yola çıkmadan önce yerine geçici olarak atadığı Thomas Dale kısa süren yönetimi sırasında, James nehrinin okyanusa döküldüğü noktada kıtadaki ikinci İngiliz yerleşimi olan Henricus'u kurmuştur. Edward West'in başlattığı genişleme, Virginia Şirketinin West'in yerine yerleşimin liderliğine atamış olduğu Thomas Gates'in yaklaşık üç yüz yerleşimci ile Jamestown'a gelmesi ile hız kesmeden devam etmiştir. 1614 yılına kadar kıtadaki İngiliz yerleşimlerinin liderliğini üstlenen Gates ve yardımcısı Thomas Dale'in

¹ Savaşın İngiliz yerleşimciler için taşıdığı anlam, kazandıkları başarılar sayesinde yerlilerin ekinlerine ve tarım arazilerine el koymak ve bu sayede, yerleşimin ilk yıllarında yaşanan yiyecek sorununu çözmektir. Bkz. HATFIELD, April Lee. *Atlantic Virginia: Intercolonial Relations in the Seventeenth Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 2003, s.18.

² Bkz. Starchey (1610); Lord De La Warre (1611)

benimsemiş oldukları dikkatli ve katı yönetim, yerlilerle yaşanan çatışmaya rağmen, Virginia'da bulunan nüfusun ihtiyaç duyduğu yiyeceğin sağlanacağı asgari tarımsal faaliyet için gerekli arazileri İngilizlere kazandırmıştır.¹ Yine aynı dönemde, 1611 yılından beri Jamestown'da yaşayan tüccar ve girişimci John Rolfe'un Karayip bölgesinden getirdiği tütün tohumlarını, kazanılan bu tarım arazilerinde denemesi ve ürün hasatının ilk denemede başarılı olması, yerleşime ticarî ve ekonomik olarak kendi kendine yeterli olma fırsatı vermiştir.² 1614 yılında, İngilizler yaygın olarak kendi kontrollerinde olan bölgelerde tütün ekmeye başlamışlardır.³ 1617 yılından itibaren tütün bitkisi, Virginia ile İngiltere arasındaki ticaretin ana unsuru haline gelmiştir.⁴ 1614 yılında John Rolfe'un İngilizlerin elinde rehin olarak tutulan yerlilerin lideri Powhatan'ın kızı Pocahontas ile evlenmesi birlikte, İngilizlerle Yerliler arasında yaklaşık dört sene boyunca devam eden savaşı sona ermiştir. Bu gelişme ile birlikte, Virginia'da bulunan İngiliz yerleşimlerinin gelişmesi için gerekli barış ortamı elde edilmiştir. İngilizler, bu barış ortamında sahip oldukları tarım arazilerini genişletme imkanı bulmuş ve çiftlikler kurmaya başlamışlardır.⁵ 1616 yılında John Rolfe, Virginia'da bulunan dört yerleşimde yaklaşık dört yüz İngilizin yaşadığını yazmıştır.⁶ Bu durum, kıtaya yapılan seferler ile gelen yerleşimcilerin hayatta kalma oranını düşüklüğünü ortaya koymaktadır.⁷ Özellikle, yerleşimcilerin önemli bir kısmı kıtaya geldikten bir süre sonra salgın hastalıklar nedeniyle hayatını kaybediyorlardı. Bu nedenle Virginia Şirketi sık sık yeni kampanyalar düzenleyerek, kıtaya yerleşme konusunda İngilizleri cesaretlendirmeye çalışmıştır. Kıtadaki İngiliz yerleşimlerinin yöneticisi Edwin Sandys 1618 yılında,

¹ Bkz. Hamor (1614)

² Bkz. Rolfe (1616)

³ Ekilmesi kolay olan olan ve çabuk ürün veren tütün bitkisi, 16. yüzyılın başından itibaren İngiltere'de günlük kullanıma girmiştir. 1620'li yıllardan itibaren yaygınlaşmaya başlayarak, ticarî bir mal olarak yüksek kârla satılmıştır. Andrews (1984); KNAPP, Jeffrey. "Elizabethan Tobacco" *Representations* 21 (1988): 26-66

⁴ Bkz. Games (2008) s.139.

⁵ Patricia Seed, kurulan bu çiftliklerle yerleşimler arasındaki bağa dikkat çekerek, çiftlikleri kıtadaki İngiliz egemenliğinin tamamlayıcı bir ögesi olarak görmüştür. Bkz. SEED, Patricia. *Ceremonies of Possession in Europe's Conquest of the New World 1492-1640*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995

⁶ Bkz. Rolfe (1616)

⁷ Bkz. KUPPERMAN, Karen Ordahl. "Apathy and Death in Early Jamestown" *The Journal of American History* 66.1 (1979): 24-40

daha fazla yerleşimciyi kıtaya çekmek niyetiyle Virginia'daki hukukî ve idarî yapıyı yeniden düzenlemiştir.¹ Bu düzenlemeye göre, Virginia dört idare bölgesine ayrılmış ve bu bölgelerin gönderdiği temsilcilerin oluşturduğu bir genel kurul oluşturulmuştur. Ayrıca, yeni kurulacak yerleşim ve çiftliklerde bireysel girişimcilik desteklenerek, kendi imkanlarıyla Virginia'ya yerleşmek isteyen ve yerleşimlerde çalışacak olan diğer yerleşimcileri taşıyacak olan İngilizlere fazladan toprak verilmesi öngörülmüştür. Virginia Şirketinin kampanyaları ile desteklenen bu düzenlemeler, etkisini çabuk göstermiş ve 1618-1621 yılları arasında çok sayıda İngiliz kıtaya yerleşmiştir. Bu gelişmeler sayesinde, James nehri halici boyunca İngiltere yerleşimleri ve çiftlikleri serpilmeye başlamıştır. 1619 yılından itibaren Afrika'dan getirilen siyahlar, bu çiftliklerde çalışmaya başlamıştır.² Kurulan bu çiftliklerde tütün ile birlikte pamuk, şeker kamışı ve mısır ekimi başlamıştır. İngilizler tarımsal üretimi artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla, Yerlilerin aleyhine olacak biçimde toprak kazanmaya başlamışlardır. Bu ani toprak kazanımının kısa vadede önemli sonuçları olmuştur. İngilizler ile Yerliler arasında bir süredir devam eden barışın sembolü olan Pocahantas'ın 1617 yılında, ılımlı Yerli liderlerinden birisi olan babası Powhatan'ın 1618 yılında ölmesi ile birlikte aynı toprakları paylaşan iki topluluk arasındaki bağlar zayıflamaya ve gerginlikler artmaya başlamıştır. 1619 yılında Virginia'daki İngiliz yerleşimlerin yöneticisi olarak seçilen George Yeardley'in yerleşimin çıkarlarını korumak amacıyla, *Lawes Divine, Morall and Martiall* olarak bilinen katı ve askeri disiplin içeren yönetimi benimsemesi ile iki toplum arasında ilişki zamanla çatışmaya doğru evrilmiştir. 22 Mart 1622 tarihinde Yerliler, Virginia'daki İngiliz yerleşimlerine ve çiftliklerine eşzamanlı bir şekilde saldırmışlardır.³ İngiliz tarafının 'Büyük Katliam' olarak adlandırdığı bu olay sırasında, içinde yerlilerin eğitimi için yapılmış bir okulu barındıran Henricus yerleşimi tamamıyla yokolmuş ve Virginia genelinde en az üç yüz elli

¹ Bkz. Kupperman (2008) s. 284-286; MORGAN, Edmund S. "First American Boom: Virginia 1618 to 1630" *The William and Mary Quarterly* 28.2 (1971): 170-198

² Bu dönemde Virginia'ya Afrika'dan getirilen siyahların köle ya da sözleşmeli statüsünde olup olmadıkları henüz açıklığa kavuşmamıştır. VAUGHAN, Alden T. "Blacks in Virginia: A Note on the First Decade" *The William and Mary Quarterly* 29.3 (1972): 469-478

³ Bkz. Kupperman (2008) s. 306; VAUGHAN, Alden T. "'Expulsion of the Salvages': English Policy and the Virginia Massacre of 1622" *The William and Mary Quarterly* 35.1 (1978): 57-84

yerleşimci hayatını kaybetmiştir.¹ İngilizlerin buna tepkisi sert olmuş ve yakın çevredeki yerli yerleşimlerine saldırılar düzenlemişlerdir. Bu savaş hali, Virginia'daki İngiliz yerleşimlerini kısa vadede olumsuz etkilemiş, yerleşimlerin ihtiyaç duyduğu tarımsal üretim savaş nedeniyle gerçekleştirilememiştir. 1623 yılı boyunca, en az üç yüz İngiliz yerleşimci açlık ve salgın hastalık nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bu olay sonrasında, İngilizlerin Yerlilere yönelik bakışı kökten değişmeye başlamış ve önceki dönemde 'iyi niyetli', 'dürüst' 'cömert' gibi olumlu sıfatlarla tasvir edilen yerli toplumu, olay sonrasında 'düşmanca', 'kurnaz', 'kültürsüz' ve 'vahşi' olarak algılanmıştır.² Virginia'da yaşananlar nedeniyle kıtadaki varlığını kaybetmek istemeyen İngiliz kraliyet otoritesi, yaşananlardan haberdar olduktan sonra olayı soruşturmak üzere bir komisyon oluşturmuştur.³ Bu soruşturma sonucunda, kıtadaki İngiliz çıkarlarını korumak amacıyla, Virginia Şirketinin sahip olduğu imtiyaz ve ayrıcalıklar, kraliyet otoritesi tarafından geri alınmış ve Virginia, 1624 yılından itibaren, kraliyet otoritesinin doğrudan yönetimi altına girmiştir.⁴ Aynı sene içinde yapılan askeri seferler sonucunda Yerliler, ağır bir yenilgiye uğratılmış ve kıtadaki İngiliz yerleşimleri yeniden güvence altına alınmıştır. Ertesi sene içinde yapılan bir sayım sonucunda, Virginia'daki yerleşimlerde ve çiftliklerde yaklaşık 1200 civarında İngilizin yaşadığı tespit edilmiştir.⁵ Sonraki dönemde varlığına yönelik çok ciddi bir tehdit yaşamayan Virginia'daki İngiliz yerleşimleri, İngiltere'den gelen yerleşimcilerle büyümeye devam etmiştir. David B.Quinn'in belirttiği gibi, Jamestown'a giden yol, sadece bilinmeyen yabancı bir dünyaya açılan bir patika olmakla kalmamış; aynı zamanda, bir sömürge imparatorluğunun başlangıcını oluşturmuştur.⁶

¹ Bkz. Morgan (1971)

² Bkz. KUPPERMAN, Karen Ordahl. "English Perceptions of Treachery, 1583-1640: The Case of American 'Savages'" *The Historical Journal* 20.2 (1977): 263-287

³ Bkz. Kupperman (2008) s. 284-286.

⁴ Bkz. Andrews (1984) s.325; Kupperman (2008) s. 316.

⁵ Bkz. Kupperman (2008) s. 293.

⁶ Bkz. Quinn (1974) s.498.

4.2. SÖMÜRGEÇİLİĞİN GERÇEKÇİ BİR ZEMİNE OTURMASI:

JOHN SMITH (1580-1631)

Jamestown'da kaldığı 1607-1609 yılları arasında yerleşimin ileri gelenlerinden ve yöneticilerinden birisi olarak, gösterdiği faaliyetler ve aldığı tedbirlerle yerleşimin ayakta kalmasını sağlayan John Smith, bu süre sonunda Virginia'dan ayrılıp İngiltere'ye dönmek zorunda kalmasına rağmen kıtaya yönelik ilgisini sürdürmüştür.¹ Virginia'ya bir daha geri dönmemesine rağmen, Kuzey Amerika'ya yönelik keşif yolculuklarına katılmayı sürdürmüştür. Bu yolculukların yanı sıra, kıtaya dair anlatılar yazmıştır. Bu metinlerin neredeyse tamamı kıtada yeni İngiliz yerleşimlerinin kurulmasının İngiltere'ye sağlayacağı faydalara dikkat çekerek, bu girişimlerin önemine vurguda bulunan bir anlatıma sahiptir. Bu özelliği ile John Smith'in anlatıları, kapsamı ve büyüklüğü ile 16. yüzyılın ilk yarısında Kuzey Amerika'ya dair yazılan diğer anlatılardan ayrılmıştır.

John Smith'in kıtaya dair yazdığı ilk metin, *A True Relation of Such Occurances and Accidents of Note as Hath Happened in Virginia* başlığını taşıyan 1608 tarihli bir mektuptur.² Bu mektupta, Jamestown'ın kurulmasıyla sonuçlanan 1607 tarihli yolculuk sırasında yaşananlar, yerleşimin kurulması, bu süreçte yaşanan yiyecek sıkıntısı ve yerlilerle ilişkiler kısaca anlatılmıştır. Smith, kıtanın zenginliklerinden ve yerlilerin iyi niyetli olduklarından bahsederek, Virginia'ya yerleşmenin kolay olduğunu vurgulayarak, kurulacak İngiliz yerleşimlerin krallığa sağlayacağı ticarî faydalara dikkat çekerek iyimser bir hava içinde mektubunu sonlandırır. 1609 yılının sonunda bir daha dönmek üzere, Virginia'dan ayrılarak İngiltere'ye dönen John Smith, kıtaya duyduğu ilgi artmış ve bu ilgi, yazdığı metinlere kapsam ve hacim olarak yansımıştır.

¹ John Smith üzerine yazılmış ve Virginia'daki deneyimlerine ağırlık veren bir biyografi çalışması için bkz. VAUGHAN, Alden T. *American Genesis: Captain John Smith and the Founding of Virginia*. New York: Little Brown & Co., 1975

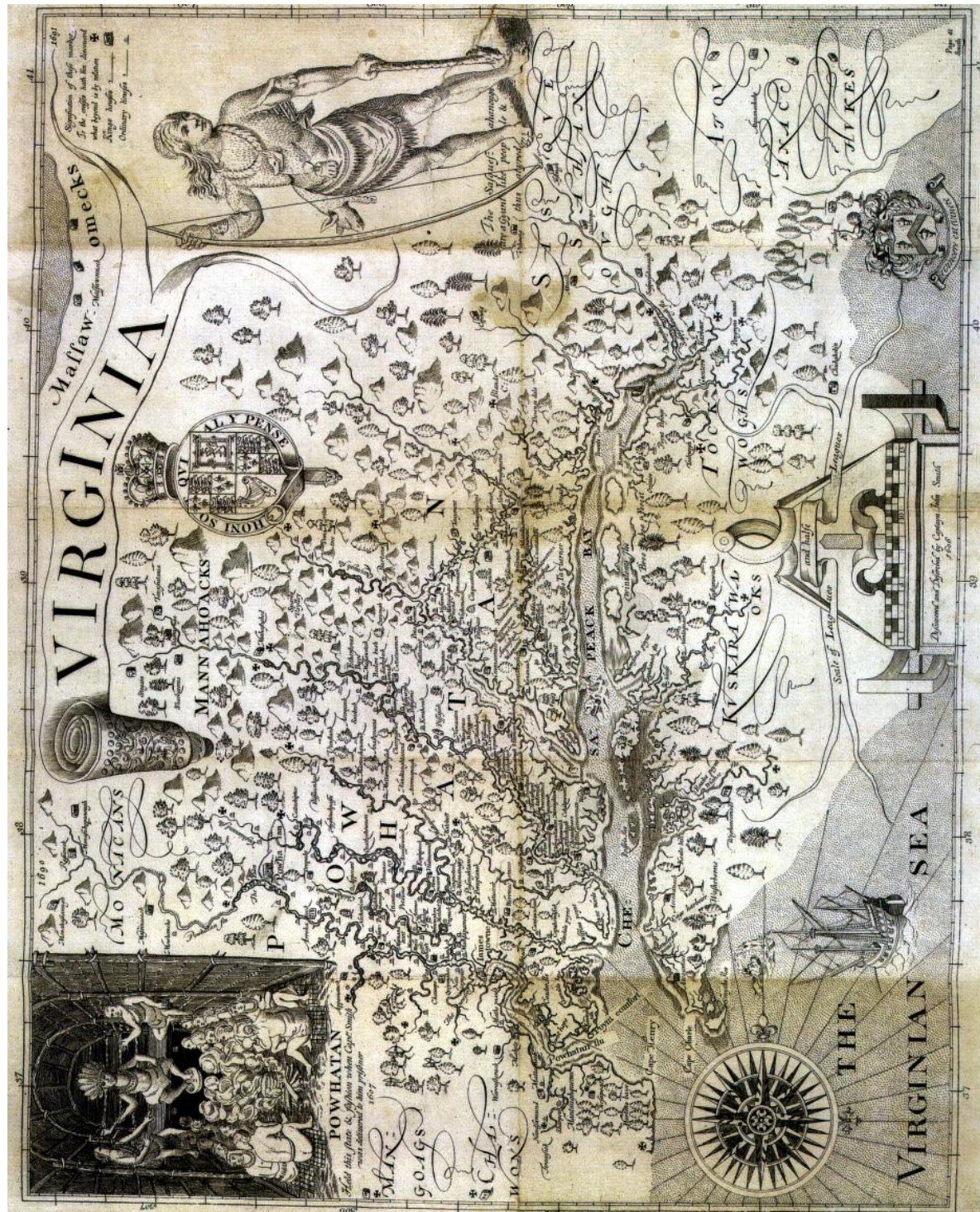
² Bkz. Smith (1608)

Kıtadan ayrıldıktan üç sene sonra John Smith, *The Proceedings of English Colonie in Virginia* başlığını taşıyan çalışmasını yayınlamıştır.¹ On iki kısa bölümden oluşan bu metinde Smith, Jamestown'ın kuruluşu sırasında ve sonrasında yaşananlar konusunda daha fazla ayrıntı sunar. *The Proceedings*, John Smith'in Virginia'da geçirdiği dönemi, yöneticiliğini yaptığı dönemi de kapsayarak, *A True Relation* başlıklı metnin tamamlayıcısı olmuştur. Bunun dışında John Smith, 1609-1612 yıllar arasında Virginia'da yaşanan ve kendisinin doğrudan tanıklık etmediği olay ve gelişmeleri, tanıklıklar ve yazılan diğer metinler aracılığıyla derlemeye çalışmıştır. Virginia'dan ayrıldığı 1609 yılı sonbaharından itibaren, Virginia Şirketi ile bir bağı kalmayan John Smith, yer yer eleştirel bir dil kullanarak, şirketin politikası ve uygulamalarını ortaya koymaktan çekinmemiştir. Bu haliyle *The Proceedings*, Jamestown'ın kuruluşunu anlatan ilk derli toplu çalışma olarak kabul edilebilir. Aynı yıl içinde basılan bir diğer çalışması *A Map of Virginia, with a Description of the Country, the commodities, People, Government and Religion* ile John Smith, bu metinde yapmış olduğu yolculuklara dayanarak çizdiği Virginia'nın detaylı bir haritası ile birlikte bölgede yaşayan yerlilere ve bölgeye dair kısa gözlemlerini sunmuştur. Smith'in kartografi ve bölge hakkındaki bilgisini ve otoritesini sergilediği bu harita ile Virginia, bilinmeyen bir toprak parçası olmaktan çıkmaya başlamıştır. Smith, ayrıca haritada kullandığı imge ve sembollerle bölgenin İngiliz krallığının egemenliğinde olduğunu kuvvetle vurgulamıştır.²

John Smith, Virginia'ya bir daha hiç dönmemiş olmasına rağmen, Kuzey Amerika'ya bir yolculuk daha yapmıştır. Kendi imkanlarını kullanarak iki gemiyle çıktığı bu yolculukta 1614 yılını bugünkü Maine ve Massachusetts kıyılarını keşfederek ve gözlemleyerek geçiren Smith, ertesi sene aynı bölgeye yerleşmek amacıyla bir yolculuk yapmaya karar vermiştir. Ancak, yolculuk

¹ Metnin tam başlığı *The Proceedings of the English Colonie in Virginia since their beginning from England in the yeare of our Lord 1606 till this present 1612, with all their accidents that befell them in their Journies an d Discoveries* şeklindedir. Smith (1612)

² Kartografinin, Kuzey Amerika'ya yönelik İngiliz girişimlerindeki rolü, önemi ve sağladığı hukuki dayanaklar hakkında bkz. MACMILLAN, Ken. "Sovereignty "More Plainly Described": Early English Maps of North America, 1580-1625" *The Journal of British Studies* 42.4 (2003): 413-447; TOMLINS, Christopher. "The Legal Cartography of Colonization, the Legal Polyphony of Settlement: English Intrusions on the American Mainland in the Seventeenth Century" *Law & Social Inquiry* 26.2 (2001): 315-372

A Map of Virginia, John Smith (1612)

sırasında, sert hava koşulları nedeniyle gemisi yolculuğa devam etmesine izin vermeyecek derecede hasar gören Smith, İngiltere'ye geri dönmek zorunda kalmıştır. Hemen sonra üçüncü bir denemede bulunan Smith, Azor adaları yakınında Fransız korsanlar tarafından alıkonulmuş ve kaçarak İngiltere'ye dönmeyi başarmıştır. Bir daha İngiltere'den ayrılmayan Smith, bu yolculuklar sırasında bölgeye dair gözlemlerini 1616 yılında *A Description of New England* başlıklı metinde yayınlamıştır.¹ *New England* kelimesi, Virginia'nın kuzeyinde kalan Long Island ve Newfoundland arasında kalan toprak parçasını tanımlamak amacıyla ilk kez Smith tarafından bu metinde kullanılmıştır. Adından da anlaşılacağı gibi bu metinde Smith, bölgeyi detaylı bir şekilde tasvir etme çabası içine girmiştir. Bölgenin yerlileri, coğrafi özellikleri, iklimi, bitki örtüsü ve barındırdığı hayvan türleri içerik olarak önemli bir yer tutar. Smith, ayrıca bölgenin taşıdığı ticarî ve ekonomik potansiyele dikkat çekerek, balıkçılık, kereste ve kürk hayvanı açısından zengin olduğunu ve bu durumun halihazırda bölgeyi ziyaret eden Fransa ve Hollanda'dan gelen balıkçı ve tüccarların etkinliğinden anlaşılacağına vurgulamıştır. Smith, bu noktada Hakluyt'un 16. yüzyılın son çeyreğinde dile getirmiş olduğu fikirlere benzer şekilde bölgede kurulacak yerleşimlerin, nüfusu artan İngiltere'nin demografik sorunlarını aşmasına yardımcı olmakla kalmayıp, ticarî ve ekonomik olarak sağlayacağı faydaya dikkat çeker. Virginia'da ve New England bölgesinde yaptığı yolculuklarda altına rastlamadığını belirten Smith, okuyucusunu Kuzey Amerika'nın doğal zenginlikleri konusunda doğru bir şekilde bilgilendirir. Sonrasında, Virginia ve New England bölgesinde gördüğü bereketli ve verimli topraklardan sağlanacak kazanımların ancak yerleşimcilerin harcayacağı yoğun emek sonucu elde edilebileceğini vurgulayarak ve bölgeye yerleşecek yerleşimcilerin zor şartlar altında yaşamayı kabul ederek, çalışkan ve ahlaklı olmaları halinde bu toprakların sunduğu zenginliklere ulaşabileceklerini yazar. 1607 yılında başarısız olan Plymouth Şirketi'nin sorumluluk bölgesi olan New England'a odaklanan bu metin, John Smith'in bölgeye yerleşmeyi tekrar gündeme taşıyarak İngiliz yerleşimiyle sonuçlanacak seferleri cesaretlendirme çabası olarak görülebilir. Bu çaba, John Smith'in ilk kez 1620 yılında yayınladığı

¹ Bkz. Smith (1616)

ve 1622 yılında güncellenerek yeniden basılan *New England's Trials* başlıklı metinde bir kere daha görülebilir.¹ Stuart Hanedanının veliaht prensi Charles'a ithaf edilen bu kısa metinde Smith, bölgenin sahip olduğu ticarî ve ekonomik potansiyele bir kere daha vurgu yaparak, bunun İngiltere'ye sağlayacağı faydalara tanıklıklar ve kanıtlar göstererek dikkat çeker. Balıkçılık ve kereste üretiminin İngiltere için tarihsel olarak her zaman önemli olduğunu ve New England bölgesinin buna büyük bir katkı sağlayacağını belirtir. Smith, kereste üretimini öne çıkararak, krallığın sahip olduğu balıkçılık ve ticaret filosuyla birlikte nihayetinde kraliyet donanmasının bakımı, sürekliliği ve inşası için gerekli kaynakların varlığının, bölgeyi İngiltere için stratejik öneme sahip bir yerleşim alanı haline getirdiğini yazar. Smith, bölgeye yerleşmek gibi önemli bir fırsat ve imkan varken, İngiltere'nin bunu vakit kaybetmeden değerlendirmesinin gerekliliğini özellikle vurgulamaktadır.

John Smith, önemli ve büyük eseri olarak kabul edilen *The Generall Historie of Virginia, New-England, and the Summer Isles* başlıklı metni 1624 yılında tamamlayıp yayınlamıştır.² Toplam altı ciltten oluşan bu eser, 16. yüzyılın son çeyreğinde başlayan İngilizlerin Kuzey Amerika'ya yerleşme girişiminin, yayınlandığı tarihe kadar olan kısmının ayrıntılı ve kronolojik bir kaydını içermektedir. John Smith, tanıklıklara ve kendi deneyimlerine dayanarak hazırladığı bu uzun metni, haritalar ve resimler ekleyerek destekler. Smith, metnin girişinde kullandığı "*I am no Compiler by hearsay, but have beene a real Actor.*" ifadesiyle, olaylara tanık olduğu konusunda okuyucusunu bilgilendirir. Bu ifadeye rağmen, Smith'in tanık olmadığı olayları derleyerek anlatırken, çoğunlukla dolaylı tanıklıklara başvurması ortaya yer yer tutarsızlıklar içeren bir metnin çıkmasına neden olmuştur.³ Metinde, metnin konu aldığı dönemde

¹ Bkz. Smith (1622)

² Eser, tam olarak *The Generall Historie of Virginia, New-England, and the Summer Isles with the names of the Adventurers, Planters and the Governors from their first beginning An. 1584 to this present 1624. With the Proceedings of those Severall Colonies and the Accidents that befell them in all their Journeys and Discoveries. Also the Maps and Descriptions of all those Countreys, their Commodities, people, Government, Customes, and Religion yet knowne.* başlığını taşımaktadır. Bkz. Smith (1624)

³ Bkz. READ, David. "Colonialism and Coherence: The Case of Captain John Smith's 'Generall Historie of Virginia'" *Modern Philology* 91.4 (1994): 428-448

kıtaya yapılan yolculuklar, bu yolculuklara katılanlar, kurulan yerleşimler ve yerleşimlerde yaşayanlar ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yolculuklar sırasında karşılaşılan yerliler de tasvir edilmiştir. Yerlilerin günlük yaşamları, gelenekleri, inançları ve nasıl örgütlendikleri çalışmada yer almıştır. Eserin önemli bir bölümünü oluşturan ilk dört cilt, 1584-1624 yılları arasında Virginia'da yaşananları anlatır. John Smith, Roanoke ve Jamestown yerleşimleriyle birlikte Virginia'da yaşanan olayları, ağırlıklı olarak tanıklıklar ve kaynaklara dayanarak eksiksiz biçimde anlatmaya çalışmıştır. Beşinci cilt, 1609 yılında Bermuda adasında George Somers tarafından kurulan yerleşimi ve yerleşimde yaşananları konu alır. Altıncı cilt ise New England bölgesine yapılan yolculukları, 1620 yılında kurulan Plymouth yerleşimini ve bu yerleşimde yaşananları içermektedir. Metin, bu özelliği ile Hakluyt'un *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation* başlığını taşıyan anıtsal çalışmasının devamı ve tamamlayıcısı olmuştur.

Çalışmalarında İngiltere'nin Kuzey Amerika'ya yerleşmesini ve koloniler kurması fikrinin kuvvetli bir savunucusu olan görünen John Smith, ölümünden kısa bir süre önce 1631 yılında *Advertisements For the Unexperienced Planters of New-England, or any where. Or, the Path-way to Experience to erect a Plantation* başlıklı çalışmasını yayınlamıştır. Smith, bu çalışmasında yazmış olduğu diğer metinlerden farklı olarak tamamıyla sömürgecilik üzerine odaklanarak, Hakluyt'un *A Discourse on Western Planting* başlıklı çalışmasında sergilediği üslupla ortaya tutarlı ve gerçekçi bir sömürgecilik teorisi koymuştur.¹ Bunu yaparken de kıtaya yerleşmeyi hedefleyen sonraki İngiliz girişim ve çabaları için gerekli olduğunu düşündüğü bilgi ve deneyimlerini paylaşmıştır. Başlığından da anlaşılabilceği üzere *Advertisements*, ağırlıklı olarak 1620'lerden itibaren özellikle İngiltere'den gelen yerleşimcilerin ilgi odağı olan New England bölgesinde yaşamayı düşünenler için hem bölgeyi tanıtmayı hem de kendi deneyimlerini paylaşmayı amaçlamıştır. Ama aynı zamanda metin, bundan daha fazlasını içermektedir. Smith, bilgi ve deneyimlerini İngiltere'nin deniz aşırı sömürgecilik faaliyetleri için bir model olarak sunar. Metinde, İngiltere'nin deniz aşırı yerleşimlere olan ihtiyacına ve kurulacak yerleşimlerin krallığa sağlayacağı

¹ Bkz. Smith (1631)

faydalara dikkat çeken Smith, bunu yaparken önceki metinlerine kıyasla daha tutarlı bir yol izleyerek okuyucusunu ikna etmeye çalışır. Burada John Smith, Richard Hakluyt ve Thomas Harriot'un 16. yüzyılın son çeyreğinde üstlendiği rolü bir bakıma tek başına üstlenir. Metin, on beş kısa bölümden oluşmaktadır. Smith, ilk bölümlerde Jamestown'ın kuruluşundan itibaren Virginia'da yaşanan olayların ve yerleşimin nasıl gelişme gösterdiğinin kısa bir değerlendirmesini yapar. John Smith, dördüncü bölümde Kuzey Amerika'da bulunan ve Florida, Virginia ve New England olarak bilinen toprakların tüm Hristiyan aleminin barınabileceği kadar geniş ve zengin olduğunu belirterek, bu toprakların üzerinde halihazırda yaşayan az sayıda yerli ile paylaşılabilceğini ve gerekirse bu toprakların yerlilerden cüzî bir miktar karşılığında satın alınabileceğini ya da yerlilerin daha görmediği bir takım değersiz eşya ile takas edilebileceğini belirtir. Sonrasında bu topraklara kurulacak yerleşimler sayesinde, iyi niyetli, zeki ancak barbar olan bu insanların Hristiyanlığa kazandırılması ve bu sayede uygar olmayı öğrenmelerini mümkün olacağını savunur. Beşinci ve altıncı bölümlerde New England bölgesine yaptığı yolculuklara bir kere daha değinen Smith, bölgeyi coğrafi olarak ayrıntılı biçimde tanımlarken, bu toprakların ayrı bir kara parçası ya da bir ada olmadığını, kıtanın Virginia'nın kuzeyinde kalan devamı olduğunu yazar. Bu bölümlerde, New England bölgesinin doğal zenginliklerine de değinen Smith, bunları sıralarken bölgenin balıkçılık, kereste ve kürk üretimi bakımından zengin olduğunu anlatır. Ayrıca, bölgede yaşayan yerliler, yaşadıkları yerleşimler, günlük yaşamları ve inançları altıncı bölümde yer almıştır. Smith, yedinci bölümden son bölüme kadar olan kısımda, çalışmada önemli bir yer tutan, New England bölgesinde 1620 yılında kurulan Plymouth yerleşimini, yerleşimin William Bradford ve John Winthrop'un güçlü liderliğinde kaydettiği gelişim ile birlikte sonrasında bölgede kurulan Salem ve Charlton yerleşimlerini anlatmıştır.¹ Yerleşimin sınırlı imkanlar ve kıtanın zor şartları altında gösterdiği gelişim, Smith'in dikkatinden kaçmamış ve bu durum, ayrıntılı biçimde anlatılır. Smith, New England'a yerleşen grubun özel mülkiyete önem verdiğini ve çalışmayı ibadet olarak gördüğünü vurgulayarak, yerleşimin

¹ Plymouth yerleşimin kurulması, gelişimi ve 1620-1647 yılları arasında yerleşimde yaşanan olaylar, aynı zamanda yerleşimin yöneticiliğini de yapmış olan William Bradford'un derlemiş olduğu *Of Plymouth Plantation* başlıklı metinde ayrıntılı biçimde anlatılmıştır.

gösterdiği gelişimde bu iki unsurun etkisine dikkat çeker. Virginia'daki yerleşimlerden farklı bir anlayışın hakim olduğu New England yerleşimlerindeki durum, Smith'in 1609 yılında Jamestown'ın yöneticiliğini yaptığı sırada, tarımsal üretimi artırmak amacıyla yerleşimdeki herkesin çalışmasını şart koyduğu katı disiplin kurallarının, günlük hayatta sürekli uygulanması şeklindeydi. New England bölgesinde yerleşimciler, Virginia'da yaygın olarak kullanılan *indentured servitude* olarak bilinen sisteme çok fazla dayanmadan sahibi olarak gördükleri topraklarda çalışıp, yerleşimin ihtiyacı olan kaynakları üretmişlerdir. Bu durum, bölgede kurulan yerleşimlerin İngiltere'den gelecek olan kaynaklardan bağımsız olarak hızlı biçimde gelişmesini sağlamıştır. Kendi kendine yeterli olmaya başlayan yerleşimler, zamanla bölgenin doğal zenginliklerinden ticarî olarak faydalanma becerisi kazanmışlardır. Smith, Virginia'da yaşadıklarını ve New England yerleşimleri hakkında bilgisini paylaştıktan sonra, metnin son iki bölümünde, kurulacak herhangi bir denizaşırı yerleşimin nasıl olması gerektiğini tartışır. Jamestown'ın ilk yıllarında yaşanan liderlik sorununa doğrudan tanık olan John Smith, kurulacak yerleşimlerin idarî, ruhanî ve askerî bir liderlikle dengeli olarak yönetilmesinin yerleşimin ihtiyaç duyacağı düzenin sağlanması için zorunlu olduğunu belirtmiş ve New England bölgesindeki yerleşimlerin benzer bir yönetim altında gösterdikleri gelişmeye dikkat çekmiştir. Yerleşimin, ivedilikle inşa edilecek bir müstahkem mevkinin çevresine kurulması gerektiğini ve bu mevkinin, yerleşimin güvenliğini ve savunmasını sağlamanın yanında, yerleşimin ihtiyaç duyacağı kıt kaynakların muhafaza edilmesi için önemli olduğunu belirterek, yerleşimin idarî, ticarî, ve askerî bakımından oynayacağı role dikkat çeker.¹ Böylece, John Smith kendi deneyimlerine dayanarak, halihazırda ilk adımları atılmış olan İngiliz sömürgeciliğinin daha da gelişmesi için nelerin yapılması gerektiğini gerçekçi bir şekilde kısaca sıralamıştır.

¹ 16. yüzyıl boyunca Kuzey Amerika'da kurulan yerleşimlerinin neredeyse tamamı bu plana uygun biçimde inşa edilmiştir. EARLE, Carville. "The First English Towns of North America" *Geographical Review* 67.1 (1977): 34-50

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ania Loomba, Sömürgeciliği en basit anlamıyla başka insanların toprakları ve mallarının fethedilmesi olarak tanımlarken, sömürgeci gücün bu faaliyetini şu cümlelerle özetler:

“Yeni topraklarda bir ‘topluluk oluşturma’ zorunlu olarak, orada daha önce zaten bulunan toplulukları bozma ya da yeniden oluşturma süreci anlamına gelir ve ticaret, pazarlık, savaş, soykırım, köleleştirme ve isyanlar dahil olmak üzere kapsamlı bir pratikler silsilesi içerir. Bunun gibi pratikler, yazılı belgeler üretti ve yine bu belgeler tarafından üretildi – kamusal ve özel kayıtlar, mektuplar, ticari belgeler devlet tahvilatları, kurmaca ve bilimsel literatür.”¹

Kendi içinde tutarlı görünen bu Sömürgecilik tanımı, kavramın teorik ve pratik yönüne vurguda bulunması ile değer kazanır. Yukarıdaki tanımlanmış haliyle Sömürgecilik faaliyeti etkili biçimde 18. ve 19. yüzyıllarda uygulanmıştır. Bu faaliyet, tümüyle Modern döneme özgü olmamakla birlikte, Loomba’nın vurguladığı haliyle faaliyetin teorik ve pratik kökenlerini, Coğrafi Keşifler ile birlikte 15. yüzyılda Avrupa’da başlayan başlayan sömürgecilik hareketlerinde bulmak mümkündür. Colombo’nun İspanya kraliyet otoritesi tarafından verilen bir imtiyaz metnine dayanarak daha önce varlığı bilinmeyen Amerika kıtasını 1492 yılında İspanya Krallığı adına keşfetmesi, aynı zamanda “Modern Sömürgeciliğin” başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu imtiyaz metni ile kendi sömürgecilik faaliyetini başlatan İspanya krallığı, eline geçen fırsatı hızlı bir şekilde değerlendirerek, 16. yüzyıl boyunca Amerika kıtasına kuvvetle yerleşmiştir. Bunu yaparken de sömürgeci güç olarak yukarıdaki cümlelerde ifade edilen faaliyeti kıtada gerçekleştirmiştir. İspanya örneğini izleyen diğer Avrupalı güçler de kendilerine özgü farklılıklar içeren sömürgecilik faaliyetlerini izleyen dönemde başlatmışlardır.

¹ Bkz. LOOMBA, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. New York: Routledge, 1998, s.2, Türkçe çevirisi için bkz. *Kolonyalizm/Postkolonyalizm*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (Çev. Mehmet Küçük), 2000, s.19

Bu çalışmaya konu olan İngiltere Krallığı da hemen hemen aynı dönemde deniz aşırı girişimlerine başlamış, ancak sömürgecilik faaliyetlerine başlaması 16. yüzyılın son çeyreğini bulmuştur. Avrupa'da o dönemde deniz aşırı faaliyetlerde bulunan diğer sömürgeci güçler, İspanya, Portekiz ve Fransa krallıklarından farklı olarak, İngiltere krallığında sömürgecilik faaliyetine, sömürgecilik teorisinin inşa edilme süreci eşlik etmiştir. İngiltere Krallığı için süreç, tıpkı İspanya ve Colombo örneğinde olduğu gibi Giovanni Caboto'nun 1497 yılında Kuzey Amerika'da Newfoundland ve Nova Scotia olarak bilinen bölgeleri krallık adına keşfetmesiyle başlamıştır. Sonraki on yıl boyunca yapılan keşif yolculukları ile İngiltere krallığı bölgede hak sahibi olmuştur. Ancak, bu başlangıç sonrasında 16. yüzyıl boyunca İngilizler, Reform hareketinin krallık içinde yarattığı özgün koşullar nedeniyle Kuzey Amerika'ya yönelik ilgilerini bir süreliğine kaybetmişlerdir. Reform hareketiyle birlikte Protestanlaşan İngiltere krallığı, bunun sonucu olarak Avrupa siyasetinde yalnız kalmış ve bu durum krallığı, yüzyılın son çeyreğinde siyasî rakibi Katolik İspanya ile uzun sürecek bir savaşa sürüklemiştir.

İngiltere'de kıtaya yönelik deniz aşırı girişimler yüzyılın son çeyreğine doğru yeniden gündeme gelmiştir. Gerek kraliyet otoritesi gerek Parlamentoda temsil edilen aristokrat ve tüccarların desteği ile Martin Frobisher ve Humphrey Gilbert liderliğinde 1576-1583 yılları arasında gerçekleştirilen keşif yolculukları, Amerika kıtasının kuzeyinde olduğu varsayılan kuzey batı geçidini bulmak amacıyla yapılmıştı. Bu geçit sayesinde Asya'nın zenginliklerine ulaşmak mümkün olabilecekti. Bu yolculuklar, kıtada bir İngiliz yerleşiminin kurulmasına yönelik girişimlerin yeniden başlamasına öncülük etmiştir.

Geç Tudor döneminde yazdığı metinlerle İngiltere'nin Kuzey Amerika'ya yerleşmesi fikrinin en kuvvetli savunucusu olan Richard Hakluyt, 1584 yılında yazdığı *Discourse on Western Planting* başlıklı metinde, kıtada kurulacak yerleşimlerin İngiltere'ye sağlayacağı faydaları ve bunu gerekli kılan nedenleri detaylı biçimde tartışmıştır. Bunu yaparken, Kuzey Amerika'ya yerleşmeyi İngiltere krallığı için meşrulaştıran, özgün ve kendi içinde tutarlı bir sömürgecilik teorisi ve taslağı ortaya koyarak girişimin teorik dayanağını oluşturmuştur.

Hakluyt, kıtaya kurulacak yerleşimler sayesinde kıtanın yerlilerin Protestanlığına kazandırılmasına yardımcı olacağını ve bunun İngiltere'ye büyük saygınlık kazandıracağını yazmıştır. Kıtada bulunan yeraltı ve yerüstü doğal zenginliklerin, kurulacak yerleşimler sayesinde krallığa kazandırılabilceğini belirten Hakluyt, bu yerleşimlere taşınacak nüfus fazlası ile krallığın yaşadığı demografik sorunlarını azaltılabileceğini savunmuştur. Ancak, sömürgeciliğe dair güçlü argümanlar içeren bu metne rağmen, uygulama başarısız olmuştur.

Kraliyet otoritesi tarafından altı yıl sürecek bir imtiyaz belgesi ile kıtada yerleşim kurmakla ile görevlendiren Walter Raleigh'in liderliğinde İngilizler, 1585 yılında Kuzey Amerika'daki ilk yerleşimleri olan Roanoke'yi kurmuşlardır. Yerleşim, çeşitli nedenlerle kısa bir süre sonra tahliye edilmiştir. İngilizler, 1587 yılında ikinci bir deneme sonrasında benzer bir sonuçla karşılaşmış ve yerleşimi terkedilmiş bir şekilde bulmuşlardır. Bu başarısızlığın bir çok sebebi vardır. Öncelikle, girişimi yöneten Walter Raleigh'in elindeki kaynaklar, girişimin kapsamına ve ölçeğine göre yetersiz kalmıştır. Bu, yerleşim bir kere kurulduktan sonra ihtiyaç duyduğu kaynakların tam karşılanamaması gibi bir durum yaratmıştır. Yaşamaları için gerekli temel ihtiyaçlarını bile karşılayamayan yerleşimciler, bilmedikleri yabancı bir kara parçasının zor koşullarında hayatta kalmakta zorlanmışlardır. Bu durum, yerleşimi İngiltere'den belli aralıklarla düzenli şekilde yapılacak destek seferlerine bağımlı kılmıştır. Ancak, 1585 yılında İngiltere ile İspanya arasında başlayan savaş, bu seferlerin düzenlenmesini imkansız kılmıştır.

17. yüzyılın başında, İngiltere'de yaşanan hanedan değişikliği ile Amerika'ya bir İngiliz yerleşiminin kurulmasıyla sonuçlanacak yeni bir deniz aşırı girişimi için gerekli ortam yeniden sağlanmıştır. Raleigh'in girişiminin başarısız olmasının en önemli nedenlerinden biri olan İngiltere ile İspanya arasındaki savaş, Stuart hanedanının İngiltere tahtına çıkması ile sona ermiştir. Bunun yanında, bu girişime Hakluyt'un önerdiği gibi ticarî bir nitelik kazandıracak bir gelişme yaşanmıştır. Girişim, Elizabeth döneminden farklı olarak, kurulan şirketler üzerinden yönetilmiştir. Böylece, tüccarlar, hukukçular, parlamento üyeleri ve soylulardan oluşan hissedarlar tarafından oluşturulan bu şirketin yönettiği

girişim, önceki dönemden farklı olarak, karşılaşılmaması olası kaynak sorunu ve riskleri, şirketi kuran hissedarlar üzerine dağıtmak suretiyle aşması planlanmıştı. Kraliyet otoritesinin verdiği imtiyazlar ile 1606 yılında kurulan Virginia ve Plymouth Şirketleri, Kuzey Amerika'da kendi bölgelerinde İngiltere krallığı adına yerleşimler kurmakla yetkilendirilmişlerdi. Her iki şirketin amacı da bu faaliyetten kâr elde etmektir. Böylelikle, Sömürgecilik ilk kez ticarî bir girişim olarak ortaya çıkıyordu. Ancak, bu amaca ulaşmak kolay olmayacaktı. Tıpkı Roanoke'de olduğu gibi, her iki şirketin kurmuş olduğu yerleşimler, kaynak sorunu yaşamışlardır. Plymouth Şirketinin 1607 yılında kurduğu Sagadahoc kolonisi, bu kaynak sorununa eşlik eden liderlik krizi ve kötü hava koşulları nedeniyle ertesi sene terkedilmiş ve bu başarısızlık sonrasında şirket kraliyet otoritesi tarafından tasfiye edilmiştir. Virginia Şirketi ise benzer bir başlangıç yapmasına rağmen, nispeten daha başarılı olarak İngiltere'nin Kuzey Amerika'ya yerleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Virginia Şirketinin 1607 yılında kendi bölgesinde kurduğu Jamestown kolonisinde, ilk zamanlarda tıpkı Sagadahoc'ta yaşandığı gibi kaynak ve liderlik sorunu yaşanmıştır. Bu sorunlar, yerleşimin ileri gelenlerinden John Smith'in liderliğinde kısmen giderilmiştir. Smith, özellikle kaynak sorununu Yerlilerle iyi ilişkiler kurmak, yerleşim kurulduğu bölgeyi keşfetmek, yerleşimin ihtiyaç duyduğu tarımsal üretim için gerekli araziye yerleşime kazandırmak ve yerleşimdeki herkesin bu arazide çalışmasını sağlamak suretiyle, yerleşimin varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Smith'in kıtadan ayrılması sonrasında, hem liderlik hem de kaynak sorunu yerleşimde yeniden belirmiş ve Virginia Şirketinin 1610 yılından itibaren izlediği sert ve katı bir yönetim sayesinde, Yerlilerle ilişkilerin bozulması pahasına aşılmıştır. Bu yönetim, İngilizlere Virginia'da yeni topraklar kazandırmış ve Virginia Şirketi düzenlediği seferlerle yeni yerleşimcileri İngiltere'den kıtaya taşımıştır. Bu sırada, Virginia'da ekimine başlanan tütün bitkisinin hasadının başarılı olması ile şirkete ve yerleşime sonraki yıllarda ekonomik değeri olan tarımsal bir ürün kazandırmıştır. Hemen aynı dönemde 1614 yılından itibaren Yerliler ile İngilizler arasındaki ilişkiler düzelme eğilimi göstermeye başlamış ve geçici bir barış dönemi hakim olmuştur. Virginia Şirketi bu dönemde, bölgede Yerlilerin aleyhine olacak

biçimde yeni tarım arazileri kazanmak ve İngiltere’de düzenlediği kampanyalarla yerleşimcileri kıtaya taşımakla geçirmiştir. Bu dönem, şirketin Virginia’da sert ve katı bir yönetimi yeniden yürürlüğe koyması ile sona ermiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, Yerliler ile İngilizler arasındaki ilişkiler gerginleşmiştir. 1622 yılında Virginia’da bulunan İngiliz yerleşimler ve çiftlikleri, Yerlilerin eş zamanlı saldırısına maruz kalmıştır. Virginia’daki İngiliz varlığını kısa vadede oldukça olumsuz biçimde etkileyen bu durum, askerî tedbirlerle aşılmıştır. Ancak yaşanan olayları kıtadaki varlığını kaybetmek istemeyen ve kıtadaki çıkarlarını gözetken kraliyet otoritesinin gözünden kaçmamış ve bir soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma sonucunda Virginia Şirketinin sahip olduğu imtiyazlar geri alınmış ve 1624 yılından itibaren Virginia, kraliyet otoritesinin mülkü olmuştur. Aynı dönemde, Reform hareketinin geldiği noktadan rahatsızlık duyan ve kendini güvende hissetmeyen bir topluluk, 1620 yılından itibaren İngiltere’den ayrılarak bir sığınak olarak gördükleri New England bölgesine yerleşimler kurmuştur. 17. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İngiltere, Kuzey Amerika’da Virginia ve New England bölgesine yerleşmiş görünmekteydi.

Erken Stuart döneminde İngiltere’nin Kuzey Amerika’ya yerleşmesi fikrinin en kuvvetli savunucusu olarak öne çıkan John Smith, Richard Hakluyt’un Geç Tudor döneminde üstlendiği rolü üstlenmiştir. İngiltere’den hiç ayrılmamış olan Hakluyt’tan farklı olarak Virginia’da yerleşimci olarak yaşayıp, yönetici olarak görev yapan John Smith; deneyimlerine dayanarak yazmış olduğu metinlerle bu dönemde kıtaya yerleşme fikrini gündemde tutmayı amaçlamıştır. 1631 yılında yazdığı *Advertisements for the Unexperienced Planters of New England, or Any Where* başlıklı metinde, Hakluyt’un *Discourse on Western Planting* başlıklı metninde sergilediği üsluba benzer bir şekilde ortaya bir sömürgecilik teorisi koymuştur. Smith, bu metinde kendi bilgi ve deneyimlerine dayanarak İngiltere’nin gerçekleştireceği deniz aşırı sömürgecilik faaliyeti için bir model oluşturmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de bu faaliyeti gerçekçi bir zemine yerleştirme çabası dikkat çeker. Smith, Kuzey Amerika’dan bağımsız olarak İngiltere’nin deniz aşırı yerleşimlere olan ihtiyacına ve bu yerleşimlerin krallığa sağlayacağı faydaları, Hakluyt’un konu hakkındaki düşüncelerine benzer biçimde açıklamıştır. Hakluyt’tan farklı olarak, kendi deneyimlerine dayanarak

Virginia’da ve tanıklıklara dayanarak New England bölgesinde pratikte yaşananları karşılaştırarak anlatmaya çalışmıştır. Sonuç olarak Smith, buradan çıkardığı dersleri ve sonuçları, Hakluyt’un metnini tamamlayacak biçimde, gerçekçi bir yaklaşımla bir sömürgecilik pratiği olarak sunmuştur. Kurulacak yerleşimlerin gücü bir yönetim liderliğinde, tarımsal üretime dayanarak kendi kendine yeterli olmasına atıfta bulunan bu sömürgecilik pratiği, sonraki dönemde Kuzey Amerika’da İngiliz varlığını güçlendirecek bir etki yaratmıştır.

Daha geniş bir çerçeveden baktığımızda, 19. yüzyılda dünyanın hemen her yerine yayılarak büyük bir sömürge imparatorluğu kuran Büyük Britanya’nın bu noktaya gelmesinde, düşünsel temelleri geç Tudor ve erken Stuart döneminde İngiltere’de atılmış olan bu sömürgecilik teorisi önemli bir başlangıç noktası oluşturur. Bu teori, yeni sömürgecilik pratikleriyle zaman içinde değişen şartlar ve ihtiyaçlara göre yeniden gözden geçirilmiştir. Sömürgecilik Tarihi açısından baktığımızda ise bu teoriyi, geçmişe bakarak bugünü anlama konusunda da önemli bir başlangıç noktası olarak kabul edebiliriz.

KAYNAKÇA

Birincil Kaynaklar

ARCHER, Gabriel. *A Relatyon of the Discovery of Our River*. 1607

BARLOWE, Arthur. *Discourse of the First Voyage*. 1584

GRENVILLE, Richard. *The Journal of the Tiger*. 1585

HAKLUYT, Richard (the Elder). *Inducements to the liking of the Voyage Intended towards Virginia in 40. and 42. Degrees*. 1585

HAKLUYT, Richard (the Younger). *Discourse on Western Planting*. 1584

HAKLUYT, Richard (the Younger). *The Principal Navigations, Voyages, Traffiques and Discoveries of the English Nation (1590)*. London: Penguin Classics, 1985.

HAMOR, Ralph. *A True Discourse of the Present Estate of Virginia*. 1614

HARRIOT, Thomas. *A Brief and True Report of the New Found Land of Virginia (1588, 1590)*

LANE, Ralph. *Discourse on the First Colonie*. 1586

PERCY, George. *Discourse*. 1606

PERCY, George. *A Trewe Relacyon*. 1612

ROLFE, John. *A True Relation of the State of Virginia*. 1616

RALEIGH, Walter. *The Discoverie of the Large, Rich and Bewtiful Empyre of Guiana*. 1596

SMITH, John. *A True Relation*. 1608

SMITH, John. *The Proceedings of the English Colonie*. 1612

SMITH, John. *A Description of New England*. 1616

SMITH, John. *The General Historie of Virginia, New England and Summer Isles*. 1624

SMITH. John, *The New England Trials*. 1622

SMITH. John, *Advertisements for the Unexperienced Planters of New England, or Any Where*. 1631

SPELMAN, Henry. *Relation of Virginia*. 1609

STRACHEY, William. *A True Reportory*. 1610

WARRE, Lord De La. *A Short Relation*. 1611

WHITE, John. *Narrative of His Voyage*. 1587

WHITE, John. *Narrative of the 1590 Voyage*. 1590

WINGFIELD, Edward Maria. *A Discourse of Virginia*. 1608

Araştırmalar

ALLMAND, Christopher. *The Hundred Years War: England and France at War c.1300-1450*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.

ANDERSON, Virginia DeJohn. "Migrants and Motives: Religion and the Settlement of New England, 1630-1640" *The New England Quarterly* 58.3 (1985): 339-383.

ANDREWS, K. R., CANNY, N. & HAIR, P. E. *The Westward Enterprise: English Activities in Ireland, the Atlantic and America, 1480-1650*. Michigan: Wayne State University Press, 1979.

ANDREWS, Kenneth R. "Aims of Drake's Expedition of 1577-150", *The American Historical Review* 73.3 (1968): 724-741.

ANDREWS, Kenneth R. "English Voyages to the Caribbean, 1596 to 1604: An Annotated List", *The William and Mary Quarterly* 31.2 (1974): 243-254.

ANDREWS, Kenneth R. *Trade, Plunder and Settlement: Maritime Enterprise and the Genesis of the British Empire, 1480-1630*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

ARMITAGE, David. *The Ideological Origins of The British Empire*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

- ARMITAGE, David & BRADDICK, Michael J. *The British Atlantic World, 1500-1800*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- ASH, Eric H. "'A Note and a Caveat for the Merchant': Mercantile Advisors in Elizabethan England" *The Sixteenth Century Journal* 33.1 (2002): 1-31.
- ASH, Eric H. *Power, Knowledge, and Expertise in Elizabethan England*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2005.
- ATTALI, Jacques. *1492*, Ankara: İmge Kitabevi, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), 1999.
- AXTELL, James. "Columbian Encounters: Beyond 1992" *The William and Mary Quarterly* 49:2 (1992): 335-360.
- AXTELL, James. "Columbian Encounters: 1992-1995" *The William and Mary Quarterly* 52.4 (1995): 649-696.
- BAILYN, Bernard. "Communications and Trade: The Atlantic in the Seventeenth Century" *The Journal of Economic History* 13.4 (1953): 378-387.
- BAILYN, Bernard. *Atlantic History: Concept and Contours*. Cambridge: Harvard University Press, 2005.
- BAWLF, Samuel. *The Secret Voyage of Sir Francis Drake 1577-1580*. New York: Penguin Books, 2004.
- BERKHOFER, Robert. *The White Man's Indian: Images of the American Indian from Columbus to the Present*. New York: Vintage, 1978.
- BERNHARD, Virginia. "Men, Women and Children" at Jamestown: Population and Gender in Early Virginia, 1607-1610" *The Journal of Southern History* 58.4 (1992): 599-618.
- BITTERLI, Urs. *Cultures in Conflict: Encounters Between European and Non-European Cultures, 1492-1800*. Cambridge: Polity Press, 1993.
- BRADDICK, Michael J. *State Formation in Early Modern England, c.1550-1700*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- BRENNER, Robert. "The Social Basis of English Commercial Expansion, 1550-1650" *The Journal of Economic History* 32.1 (1972): 361-384.
- BRENNER, Robert. *Merchants and Revolution: Commercial Change, Political Conflict and London's Overseas 1550-1653*. London: Verso, 2003.

- BRIGDEN, Susan. *New Worlds, Lost Worlds: The Rule of Tudors 1485-1603*. London: Penguin, 2001.
- BUISSERET, David. *The Mapmaker's Quest: Depicting New Worlds in Renaissance Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- BURKHOLDER, Mark A. & JOHNSON Lyman L. *Colonial Latin America*. New York: Oxford University Press, 1998.
- BUTEL, Paul. *Atlantic*. New York: Routledge, 1997.
- CAMPBELL, Mary Baine. *The Witness and the Other World: Exotic European Travel Writing, 400-1600*. Ithaca: Cornell University Press, 1988.
- CAMPBELL, Mary Baine. *Wonder & Science: Imagining Worlds in Early Modern Europe*. Ithaca: Cornell University Press, 2004.
- CANNY, Nicholas. "The Ideology of English Colonization: From Ireland to America" *The William and Mary Quarterly* 30.4 (1973): 575-598.
- CANNY, Nicholas (ed.). *The Oxford History of British Empire, Vol. I: The Origins of Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- CANNY, Nicholas. "Writing Early Modern History: Ireland, Britain and the Wider World" *The Historical Journal* 46.3 (2003): 723-747.
- CARPENTER, Christine. *The Wars of the Roses: Politics and the Constitution in England, c.1437-1509*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- CAVE, Alfred A. "Canaanites in a Promised Land: The American Indian and the Providential Theory of Empire" *American Indian Quarterly* 12.4 (1988): 277-297
- CONFORTI, Joseph A. *Saints and Strangers: New England in British North America*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.
- CROFT, Pauline. *King James*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003.
- DAVIES, Norman. *The Isles : A History*. Chatham: MacMillan, 1999.
- DESCHAMPS, Hubert. *Sömürgeciliğin Sonu*. İstanbul: Remzi Kitabevi, (çev. J. F. Orsan), 1965.
- DORAN, Susan. *Elizabeth I and Religion, 1558-1603*. London: Routledge, 1994.

- DORAN, Susan. *Elizabeth I and Foreign Relations, 1558-1603*. London: Routledge, 2000.
- EARLE, Carville. "The First English Towns of North America" *Geographical Review* 67.1 (1977): 34-50
- EARLE, Carville. "Pioneers of Providence: The Anglo-American Experience" *Annals of the Association of American Geographers* 82.3, (1992): 478-499
- EGAN, Jim. *Authorizing Experience: Refigurations of Body Politics in Seventeenth Century New-England Writing*. Princeton: Princeton University Press, 1999.
- ELLIOT, John H. *Imperial Spain : 1469 – 1716*. New York: Mentor Books, 1966.
- ELLIOTT, John H. "Spain and its Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries" *Early Maryland in a Wider World*. (ed. David Beers Quinn), Detroit: Wayne State University Press, 1982, s.58-83.
- ELLIOTT, John H. *The Old World and The New 1492-1650*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- ELLIOTT, John H. *Europe Divided 1559-1598*. Oxford: Blackwell, 2000.
- ELLIOTT, John H. *Empires of the Atlantic World: Britain and Spain in America, 1492-1830*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- ELTON, Geoffrey. "The Reformation in England", *The New Cambridge Modern History Vol.II: The Reformation 1520-1559*. (ed. Geoffrey Elton), Cambridge, Cambridge University Press 1968, s.226-250.
- FERRO, Marc. *Sömürgecilik Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi, (çev. Muna Cedden), 2002.
- FITZMAURICE, Andrew. "Classical Rhetoric and the Promotion of the New World", *Journal of the History of Ideas* 58.2 (1997): 221-243.
- FITZMAURICE, Andrew. "The Civic Solution to the Crisis of English Colonization, 1609-1625" *The Historical Journal* 42.1 (1999): 25-51.
- FITZMAURICE, Andrew. *Humanism and America: An Intellectual History of English Colonisation, 1500-1625*. New York: Cambridge University Press, 2003.

- FRANKLIN, Wayne. *Discoverers, Explorers, Settlers: The Diligent Writers of Early America*. Chicago: University of Chicago Press, 1979.
- FUCHS, Barbara. "Faithless Empires: Pirates, Renegadoes, and the English Nation" *English Literary History* 67.1 (2000): 45-69.
- FULLER, Mary C. "Raleigh's Fugitive Gold: Reference and Deferral in The Discoverie of Guiana" *Representations* 33 (1991): 42-64.
- FULLER, Mary C. *Voyages in Print: English Travel to America 1576-1624*. New York: Cambridge University Press, 1995.
- GAMES, Alison. *The Web of Empire: English Cosmopolitans in an Age of Expansion, 1560-1660*. New York: Oxford University Press, 2008.
- GLEACH, Frederic W. *Powhatan's World and Colonial Virginia: A Conflict of Culture*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1997.
- GRAFTON, Anthony. *New Worlds, Ancient Texts: The Power of Tradition and the Shock of Discovery*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.
- GREENBLATT, Stephen. *Marvellous Possessions: The Wonder of the New World*, Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- HADFIELD, Andrew. *Literature, Travel and Colonial Writing in the English Renaissance, 1545-1625*. New York: Oxford University Press, 1998.
- HATFIELD, April Lee. "Spanish Colonization Literature, Powhatan Geographies, and English Perceptions of Tsenacommacah/Virginia" *The Journal of Southern History* 69.2 (2003): 245-282.
- HATFIELD, April Lee. *Atlantic Virginia: Intercolonial Relations in the Seventeenth Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003.
- HAMLIN, William M. "Imagined Apotheoses: Drake, Harriot, and Raleigh in the Americas" *Journal of the History of Ideas* 57.3 (1996): 405-428.
- HELTERS, James P. "The Explorer or the Pilgrim? Modern Critical Opinion and the Editorial Methods of Richard Hakluyt and Samuel Purchas" *Studies in Philology* 92.2 (1997): 160-188.
- HELGERSON, Richard. *Forms of Nationhood: The Elizabethan Writing of England*. Chicago: University Of Chicago Press, 1995.
- HENRY, Bruce Ward. "John Dee, Humphrey Llwyd, and the Name "British Empire"" *The Huntington Library Quarterly* 35.2 (1972): 189-190.

- HODGKINS, Christopher. *Reforming Empire: Protestant Colonialism and Conscience in British Literature*. Columbia: University of Missouri Press, 2002.
- HORNSBY, Stephen J. *British Atlantic, American Frontier: Spaces of Power in Early Modern British America*. Lebanon: University Press of New England, 2005.
- HUMBER, John L. *Backgrounds and Preparations of for the Roanoke Voyages, 1584-1590*. Raleigh: The North Carolina Division of Archives and History, 1986.
- HUME, Ivor Noel. *The Virginia Adventure: Roanoke to James Towne*. Charlottesville: University Of Virginia Press, 1994.
- JEHLEN, Myra. "History before the Fact: Or, Captain John Smith's Unfinished Symphony" *Critical Inquiry* 19.4 (1993): 677-692.
- JENNINGS, Francis. *The Invasion of America: Indians, Colonialism and the Cant of Conquest*. New York: W.W. Norton, 1978.
- JONES, Evan. "The Matthew of Bristol and the Financiers of John Cabot's 1497 Voyage to North America" *English Historical Review* CXXI.492 (2006): 778-795.
- JONES, Howard Mumford. "Origins of Colonial Idea in England" *Proceedings of the American Philosophical Society* 85.5 (1942): 448-465.
- JONES, Howard Mumford. "The Literature of Virginia in the Seventeenth Century" *Memoirs of the American Academy of Arts and Sciences* 19.2 (1946): 1-47.
- JONES, Howard Mumford. "The Colonial Impulse: An Analysis of the "Promotion" Literature of Colonization" *Proceedings of the American Philosophical Society* 90.2 (1946) :131-161.
- KENNEDY, Hugh. *Muslim Spain and Portugal: A Political History of Al-Andalus*. Harlow: Longman, 1994.
- KNAPP, Jeffrey. "Elizabethan Tobacco" *Representations* 21 (1988): 26-66.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. "English Perceptions of Treachery, 1583-1640: The Case of American 'Savages'" *The Historical Journal* 20.2 (1977): 263-287.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. "Apathy and Death in Early Jamestown" *The Journal of American History* 66.1 (1979) s. 24-40.

- KUPPERMAN, Karen Ordahl. *Settling with the Indians: The Meeting of English and Indian Cultures of America, 1580-1640*. London: Dent, 1980.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. *Roanoke, the Abandoned Colony*. Savage: Rowman & Littlefield, 1984.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. "Errand to the Indies: Puritan Colonization from Providence Island through the Western Design" *The William and Mary Quarterly* 45.1 (1988): 70-99.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl (ed.). *America in European Consciousness, 1493-1750*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. "Presentment of Civility: English Reading of American Self-Presentation in the Early Years of Colonization". *The William and Mary Quarterly* 54.1 (1997): 193-228.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. *Indians and English: Facing off in Early America*. Ithaca: Cornell University Press, 2000.
- KUPPERMAN, Karen Ordahl. *The Jamestown Project*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.
- LEFLER, Hugh T. "Promotional Literature of Southern Colonies" *The Journal of Southern History* 33.1 (1967): 3-25.
- LOCKEY, Brian. "Conquest and English Legal Identity in Renaissance Ireland" *Journal of the History of Ideas* 65.4 (2004): 543-558.
- LOCKYER, Roger. *Tudor and Stuart Britain*. Harlow: Longman, 2005.
- LOOMBA, Ania. *Colonialism/Postcolonialism*. New York: Routledge, 1998.
- MACMILLAN, Ken. "John Dee's "Brytanici Imperii Limites"" *The Huntington Library Quarterly* 64.1/2 (2001):151-159.
- MACMILLAN, Ken. "Sovereignty "More Plainly Described": Early English Maps of North America, 1580-1625" *The Journal of British Studies* 42.4 (2003): 413-447.
- MACMILLAN, Ken. *Sovereignty and Possession in the English New World: The Legal Foundations of Empire, 1576-1640*. New York: Cambridge University Press, 2006.
- MANCALL, Peter C. (ed.). *The Atlantic World and Virginia, 1550-1624*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.

- MANCALL, Peter C. *Hakluyt's Promise: An Elizabethan's Obsession for an English America*. New Haven: Yale University Press, 2007.
- MCALLISTER, J. "Colonial America, 1607-1776" *The Economy History Review* 42.2 (1989): 245-259.
- MILLER, John. *The Stuarts*. London: Humbledon Continuum, 2006.
- MILLER, Shannon. *Invested with Meaning: The Raleigh Circle in the New World*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998.
- MORGAN, Edmund S. "First American Boom: Virginia 1618 to 1630" *The William and Mary Quarterly* 28.2 (1971): 170-198.
- MORGAN, Edmund S. "The Labor Problem at Jamestown, 1607-1618" *The American Historical Review* 76.3 (1971): 595-611.
- MORGAN, Hiram. "The Colonial Venture of Sir Thomas Smith in Ulster, 1571-1575" *The Historical Journal* 28.2 (1985): 261-278.
- NEWCOMBE, D.G. *Henry VIII and the English Reformation*. Florence: Routledge, 1995.
- OBERG, Michael. *Dominion and Civility: English Imperialism and Native America, 1585-1685*. Ithaca, Cornell University Press, 2004.
- ÖZBARAN, Salih. *Portekizli Seyyahlar*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2007.
- PALMER, Patricia. *Language and Conquest in Early Modern Ireland: English Renaissance Literature and Elizabethan Imperial Expansion*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- PAGDEN, Anthony. *European Encounters with the New World*. New Haven: Yale University Press, 1993.
- PAGDEN, Anthony. *Lords of All The World: Ideologies of Empire in Spain, Britain and France, c.1500-1800*. New Haven: Yale University Press, 1995.
- PALENZULA, V. A. Alvarez. "Relations between Portugal and Castile in the Late Middle Ages: 13th-16th centuries" *e-JPH*. 1.1 (2003) http://www.brown.edu/Departments/Portuguese_Brazilian/ejph/.
- PARRY, J. H. *The Age of Reconnaissance: Discovery, Exploration, 1450-1660*. Berkeley: University of California Press, 1982.

- POLLIT, Ronald. "John Hawkins's Troublesome Voyages: Merchants, Bureaucrats and the Origins of the Slave Trade" *The Journal British Studies* 12.2 (1973): 26-40.
- QUINN, David Beers. "Sir Thomas Smith (1513-1577) and the Beginnings of English Colonial Theory" *Proceedings of American Philosophical Society* 89.4 (1945): 543-560.
- QUINN, David Beers. "Preparations for the 1585 Virginia Voyage" *The William and Mary Quarterly* 6.2 (1949): 208-236.
- QUINN, David Beers, "Some Spanish Reactions to Elizabethan Colonial Enterprises" *Transactions of the Royal Historical Society* 1 (1951): 1-23.
- QUINN, David Beers. "Advice for Investors in Virginia, Bermuda and Newfoundland, 1611" *The William and Mary Quarterly* 23.1 (1966): 136-145
- QUINN, David Beers. "The First Pilgrims" *The William and Mary Quarterly* 23.3 (1966): 360-390.
- QUINN, David Beers. "Thomas Hariot and the Virginia Voyages of 1602" *The William and Mary Quarterly* 27.2 (1970): 268-281.
- QUINN, David Beers. *England and the Discovery of America, 1481-1620*. New York: Alfred Knopf, 1974.
- QUINN, David Beers. "The Renaissance Influences in English Colonization: The Prothero Lecture" *Transactions of the Royal Historical Society* 26 (1976): 73-93.
- QUINN, David Beers. *Set Fair for Roanoke: Voyages and Colonies, 1584-1606*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1985.
- QUINN, David Beers. "Columbus and the North: England, Iceland and Ireland" *The William and Mary Quarterly* 49.2 (1992): 278-297.
- QUINN, David Beers & RYAN, A. N. *England's Sea Empire, 1550-1640*. London: HarperCollins, 1983.
- QUINN, David Beers & SHIRLEY, John W. "A Contemporary List of Hariot References" *Renaissance Quarterly* 22.1 (1969): 9-26.
- QUITT, Martin H. "Trade and Acculturation at Jamestown, 1607-1609: The Limits of Understanding" *The William and Mary Quarterly* 52.2 (1995): 227-258.

- RABB, Theodore K. "Investment in English Overseas Enterprise, 1575-1630" *The Economic History Review* 19.1 (1966): 70-81.
- READ, David. "Colonialism and Coherence: The Case of Captain John Smith's 'Generall Historie of Virginia'" *Modern Philology* 91.4 (1994): 428-448.
- READ, David. *New World, Known World: Shaping Knowledge in Early Anglo-American Writing*. Columbia: University of Missouri Press, 2005.
- RICE, Eugene. *The Foundations of Early Modern Europe: 1460-1559*. New York: Norton, 1994.
- ROUNTREE, Helen C. "Powhatan Indian Women: The People Captain John Smith Barely Saw" *Ethnohistory* Vol.45.1 (1998): 1-29.
- ROUNTREE, Helen C. *John Smith's Chesapeake Voyages, 1607-1609*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2007.
- RUSSEL, Howard S. *Indian New England Before the Mayflower*. Hanover: University Press of New England, 1980.
- RUSSEL, Peter, *Prince Henry 'the Navigator': A Life*, Singapore, Yale University Press, 2001
- SALISBURY, Neal. *Manitou and Providence: Indians, Europeans, and the Making of New England, 1500-1643*. New York: Oxford University Press, 1984.
- SALISBURY, Neal. "The Indians' Old World: Native Americans and the Coming of Europeans" *The William and Mary Quarterly* 53.3 (1996): 435-458.
- SALERNO, Anthony. "The Social Background of Seventeenth-Century Emigration to America" *The Journal of British Studies* 19.1 (1979): 31-52.
- SCAMMELL, G. V. *The world encompassed : the first European maritime empires, c. 800-1650*. Berkeley: University of California Press, 1981.
- SCAMMELL, G. V. *The First Imperial Age: European Overseas Expansion c.1400-1715*. London: Routledge, 1991.
- SCANLAN, Thomas. *Colonial Writing and the New World, 1583-1671*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- SEED, Patricia. "Taking Possesions and Reading Texts: Establishing the Authority of Overseas Empire" *The William and Mary Quarterly* 49.2 (1992): 183-209.

- SEED, Patricia. *Ceremonies of Possession in Europe's Conquest of the New World 1492-1640*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- SEED, Patricia. *American Pentimento: The Invention of Indians and the Pursuit of Riches*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001.
- SHIRLEY, John. W. *Sir Walter Raleigh and the New World*. Raleigh: The North Carolina Division of Archives and History, 1985.
- SMITH, Bruce R. "Mouthpieces: Native American Voices in Thomas Harriot's "True and Brief Report of... Virginia", Gaspar Pérez De Villagrà's "Historia de la Nuevo México", and John Smith's "General History of Virginia"" *New Literary History* 32.3 (2001): 501-517.
- SLOAN, Kim. *A New World: England's First View of America*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 2007.
- SMITH, David. *Early Stuart Kings 1603-1642*. London: Routledge, 2001.
- STEELE, Ian K. *Warpaths: Invasions of North America*, New York: Oxford University Press, 1994.
- SWEET, Timothy. "Economy, Ecology and Utopia in Early Colonial Promotional Literature" *American Literature* 71.3 (1999): 399-427.
- THOMSON, J. K. J. *Decline in History: The European Experience*. Malden: Polity Press, 1998.
- TOMLINS, Christopher. "The Legal Cartography of Colonization, the Legal Polyphony of Settlement: English Intrusions on the American Mainland in the Seventeenth Century" *Law & Social Inquiry* 26.2 (2001): 315-372.
- TRATTNER, Walter I. "God and Expansion in Elizabethan England: John Dee, 1527-1583" *Journal of the History of Ideas* 25.1 (1964): 17-34.
- WALSH, Lorena S. "Plantation Management in the Chesapeake, 1620-1820" *The Journal of Economic History* 49.2 (1989): 393-406.
- WILLIAMS, Robert A. *The American Indian in Western Legal Thought: The Discourses of Conquest*. New York: Oxford University Press, 1990.
- WILLIAMSON, James A. *The Tudor Age*. New York: Longman, 1979.
- WILLIAMSON, Arthur H. "An Empire to End Empire: The Dynamic of Early Modern British Expansion" *The Huntington Library Quarterly* 68.1/2 (2005): 227-256.

- VAUGHAN, Alden T. "Blacks in Virginia: A Note on the First Decade" *The William and Mary Quarterly* 29.3 (1972): 469-478.
- VAUGHAN, Alden T. "'Expulsion of the Salvages': English Policy and the Virginia Massacre of 1622" *The William and Mary Quarterly* 35.1 (1978): 57-84.
- VAUGHAN, Alden T. "From White Man to Redskin: Changing Anglo-American Perceptions of the American Indian" *The American Historical Review* 87.4 (1982): 917-953.
- VAUGHAN, Alden T. *American Genesis: Captain John Smith and the Founding of Virginia*. New York: Little Brown & Co., 1975.
- VAUGHAN, Alden T. "Sir Walter Raleigh's Indian Interpreters, 1584-1618" *The William and Mary Quarterly* Vol.59.2 (2002): 341-376.